

KORUNK

■ VILÁGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE ■

TARTALOM

SÁNDOR PÁL: A fasizmus amerikai formája

KORVIN SÁNDOR: Gép-tájakon (Vers)

BÁNYAI IMRE: A romániai zsidóság

GEREBLYÉS LASZLÓ: Új Bolond Istók (Hösköltemény)

VLADIMIR CLEMENTIS: A szlovák középrétegek

REMENYIK ZSIGMOND: Li-Fu-Szun gazda és cselédei (Regény IV.)

JESZENSZKY ERIK: A véletlen és a szükségszerűség a történelemben

KULTURKRÓNIKA

A zene útjai (Donáth Irén)

A fény-képtől a szoció-fotóig (Roth László) — Kulik a sajtóban

(Ujvári László) — A neurózis szociológiája (Neufeld Béla)

— A mai erdélyi magyar ifjúság (Dezséri György) — Ócska gramofon lemezek (Remenyik Zsigmond)

KULTURKRÓNIKA RÖVID IDÉZETEKBEN

Rabies theologorum — A hitlerizmus teológiai tételeiből — A hitlerizmus teológiai komplikációjából

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A második Internacionálé bukása (Károlyi Mihály)

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A világgazdasági válság és a technika (V.)

SZEMLE

Stephan George (Györkös Ferenc)

A francia neoszocializmus (Löffler A.) — Ilja Ehrenburg pozitív

előjellel (Fábry Zoltán) — A nyugati kultúra perifériáiról: Mexicó

(Mátrai Ede) — Új magyar író: Palotás Imre (Méliusz N.

József)

LAPOK, FOLYÓIRATOK

Antiszemiták előnyben (n. l.)

A franciaországi erjedés (l. a.)

Olasz hangok (n. l.)

Irók tündöklése és nyomorúsága (F.)

A SZERKESZTŐSÉG HIREI

9. ÉVFOLYAM **1934** 1. SZÁM

JANUÁR

KORUNK

VILAGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI

GAÁL GÁBOR

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL
CLUJ-KOLOZSVART:

Calea Marechal Foch (volt Kossuth Lajos u.) 13.

CSEHSZLOVÁKIÁBAN:

JUGOSZLÁVIÁBAN:

Fábry Zoltán: Stos via Kosice.

Putnik Hirlaposztály, Novi Sad

Egyes szám ára: 2.50 Pengő; 100 Lei; 15 Kc.; 25 Dinár; 3 Sch.; 2.5 Sv.-fr.

Előfizetőink b. figyelmébe

Hangsúlyozottan kérjük t. előfizetőinket, hogy előfizetési díjait a számunkra tulságosan költséges fizetési-felszólítások kiküldése nélkül, előre fizessék be. Az előfizetési hátralék nemcsak a Korunk kiadóhivatalát hozza nehéz helyzetbe, hanem a felgyült nagyobb összeg kifizetése az előfizetőre is súlyosabb terhet jelent.

Kéziratokat csak a portókölség előzetes beküldése mellett küldünk vissza. — Névtelen levelekre nem válaszolunk. — Kéziratokat nem örzünk meg.

Januárban jelenik meg

Fábry Zoltán : KORPARANCS

Ara: Kc. 15.— (külföld: plusz portó)

Előjegyzéseket elfogad: KORUNK kiadóhivatala vagy közvetlen:
Fábry Zoltán, Stos (via: Kosice) CSR.

Uj magyar kiadásban megjelent

Marx : A ZSIDÓKÉRDÉS

FRANZ MEHRING bevezető tanulmányával.

Az előszót irták: UJVÁRI LÁSZLÓ és IMRE.

Megrendelhető a KORUNK útján, vagy Phönix könyvkiadónál, Budapest, VI., Szondy- u. 44/B. I. 4. Ara 80 fillér.

AZ AMERIKAI FASIZMUS FORMÁJA

Írta: SÁNDOR PÁL (Budapest)

Hogy az európai munkásközvélemény oly értetlenséggel áll az amerikai eseményekkel szemben, az csak részben az ismeretek hiányának, az Északamerikai Egyesült Államok gazdasági és társadalmi strukturájáról való viszonylagos tájékozatlanságnak tudható be, — nagyobbrészt azonban annak, hogy ez a közvélemény igyekszik mindenben analógiát látni és ugyanolyan következtetéseket levonni, mint amilyenek az analógiát adó európai eseményekből levonhatók. Ezen az alapon azután lassanként hamis kép alakul ki Amerikáról és ha az európai munkást az amerikai tények dialektikája megcsalja, rögtön kész a hegeli ítélettel: umso schlimmer für die Tatsachen.

Altalában két ellentmondás között libeg Amerika az európai munkás szemében: az egyik a nagy számok és nagy teljesítmények Amerikája, a rekordok, felhőkarcolók, korlátlan lehetőségek, egyszóval az amerikanizmus Amerikája, amely a munkás számára gazdaságilag magas életnivót, saját Ford-autót, négyszobás lakást, lakkipót és aranyláncot, politikailag teljes jogegyenlőséget és „szabadságot“, kulturálisan pedig mozit és boxmeccseket jelent, — az „örök prosperitásbeli“ Amerikát, amely megoldja az egyéni egzisztenciális problémát és kispolgári életet, az osztályok szabad fluktuációját, a karrierizmust biztosítja. A másik a minden teljesítmény ellenére „elmaradt“ Amerika, amely filozófiában a pragmatizmusig, művészetben a cowboy-drámáig és az antik szobrok gipszmásolatáig, tudományban a Stopper-óraig vitte. Jellemző erre a felfogásra a néhány év előtti daytoni majomper, Darwin könyveinek az iskolából való kitiltása, amellyel kapcsolatban az európai munkás büszke öntudattal veregette meg önmaga vállát: Amerika még Darwinig sem jutott el, — mi pedig már... vajjon, hol is tartunk? (Nem Mussolininál-e?) — Az európai munkás, amikor szabadon tudomásul veheti Darwin tanításait, abban a hiszemben él, hogy Európa túl van rajta, — és ugyanakkor Amerika még el sem érkezett hozzá. Tekintsünk most el attól, hogy közben a hitleri Németország is eltiltotta Darwint és nézzük meg közelebbről, mi rejtőzik ténylegesen a Darwint eltiltó Amerika mögött. A Darwin-féle elmélet lényege nem a majomból származás tana (ez csak „mellékterméke“), — hanem a fejlődés principiuma, az erősek, életrevalóak megmaradásának az elve: pontos kifejezése a feltörő szabadversenyos kapitalizmus világnézetének és harci jelszavainak a biológia nyelvén. A huszadik század fejlett imperialista kapitalizmusa azonban nem használhatja többé ezt a nyelvet: a kapitalizmusnak, amely a szocializmussal élethalál harcát vivja, nincs szüksége a fejlődés elméletére, amely tulmutat magán a kapitalizmuson, a monopolizációra, a trösztök és kartellek „szervezett“ kapitalizmusa nem állhat többé az individuálista szabadverseny álláspontján. A német kapitalizmus tehát csak most, fasiszta periódusában jut oda, ahol az „elmaradt“ amerikai kapitalizmus már régen állt, — de már a háború előtti villmosi-imperialista német kapitalizmus is elvetette, ha nem is a biológiában, de a filozófiában a fejlődés tanát, mikor a marburgi és egyéb bölcséleti iskolák

és irányok az „abszolút értékek“, a valósággal vagy anélkül való „érvényesség“ és az egyéni és osztályöntudattól független azok fölött álló, a gondolkodást — szinte mondani lehetne: imperialista módra — meghatározó „normatív öntudat“-tanát állítják fel.

De ugyanígy áll a dolog az amerikai munkásmozgalmat illetően is. A munkásmozgalom, a szocialista tanok a kapitalizmus talajából nőttek ki — és mégis, a hatalmas fejlődésű amerikai kapitalizmus, úgy látszik, nem alkalmas talaj erre. S az európai munkás a maga szak- és pártszervezeteivel, állama szociálpolitikájával, munkásjóléti intézményeivel, társadalombiztosításával, betegség, baleset, öregség, sőt munkanélküliség esetére szóló biztosításaival lenézően tekint az „elmaradt“ amerikai munkásmozgalmra, vagy méginkább számalommal, hiszen előtte lebeg az amerikai munkás sorsa, aki 40 éves korára már kirokkant a futószalagos munkából és ha nem takarékoskodott, öregségére a szemétdombra kerül. Maga Werner Sombart egy egész könyvet írt arról, hogy miért nincs szocializmus az Egyesült Államokban (Warum gibt es in den Vereinigten Staaten keinen Sozialismus? 1906.), írván, hogy miért nem csinál az amerikai munkás kapitalizmus-ellenes, proletárosztályharcos munkásmozgalmat, értvén ezalatt, hogy miért nincs Amerikában erős szociáldemokrata párt. Azóta a világ megint változott: kitűnt, hogy a világ összes szociáldemokrata pártjai nem kapitalizmusellenesek és nem proletárosztályharcosak, hanem ép' ellenkezőleg, a kapitalista állam egyik legfőbb fenntartó szerve, a tőkés termelési rend egyik legfőbb oszlopa, — ugyanakkor az „elmaradt“ munkásmozgalmú Amerikában a leszerelt katonák száz-ezrei vörös lobogók alatt döngetik Washington falait, a pennsylvániai bányavidéken statáriumot kénytelen hirdetni a kapitalista állam a sztrájkolók ellen és lázadó farmercsapatok fegyveres erővel kergetik szét a kapitalista állam miliciáit, foglalnak el konzervgyárakat, robbantanak fel tejgazdaságokat, hidakat és vasutvonalakat és demonstráló munkanélküliek millióinak lába alatt dübörög és remeg a kapitalista talaj.

Sombart már a század első éveiben az amerikai munkás kispolgári életvitelének lehetőségeiben látta a proletár osztályharc kialakulásának legfőbb akadályát. Sorba veszi említett könyvében a munkás politikai, gazdasági és társadalmi állását az Egyesült Államokban és minden pontnál módjában van rámutatni arra, hogy a munkás nem ellensége a fennálló társadalmi rendnek. Természetesen nem elégedhet meg azzal a szembeállításal, hogy az amerikai munkás jobban keres, mint a német, nagyobb szabadsága van mint a németnek, emberibb bánásmódban részesül, mint a német és kevésbé fenyegeti a munkanélküliség veszélye, mert lehetősége van rá, hogy mint farmer élhessen tovább, ha kiesik a munkából. (L. m. 136. o.) Hanem hozzájárul ehhez 1. az egész amerikai állam demokratikus felépítettsége, amely egyformán beleszólást enged minden állampolgárnak a közügyekbe, amennyiben „szabadság és egyenlőség (nemesak formálpolitikai, hanem materiális-társadalmi értelemben is) az amerikai munkás számára nem üres fogalmak, nem hiu ábrándok, mint az európai proletariátus számára, hanem nagyrészt valóság.“ (u. o. 127. o.), 2. a kapitalista osztály, amelynek „legfényesebb diplomáciai műve, hogy el tudta érni, hogy a munkás minden kizsákmányoltsága ellenére jó hangulatban maradt, hogy tehát nem jött valódi helyzetének tudatára“ (131. o.), s végül, 3. maga a munkásság, amelynek benszülött része nem más mint a „spiritus capitalisticus purus rectificatus“ (24. o.), de bevándoroltja is átújítja előre magát új hatások befogadására,

amennyiben „Európát megutálva ment ki az új világba, azzal az akarrattal, hogy tisztán racionális elemekből építsen új életet: az európai lét minden ballasztját otthon hagyva, minden fölösleges romantikát és szentimentalizmust, minden feudálkézművesi vonást, minden „tradicionális” és mindent magával hozva, ami a kapitalista gazdálkodás fejlesztésére előnyös és alkalmas volt: hatalmas, töretlen tetterőt és világnézetet, amely a kapitalista szellemben való tevékenységet mint isten parancsát a hívőnek kötelességévé tette (u. o. 8. o.)

Akár elfogadjuk ezt a magyarázatot, akár nem, a tényt nehéz lenne letagadni, hogy egyes törekvések ellenére (mint Daniel De Leon és Lucien Santel, illetve a Socialist Trade and Labour Alliance, majd a Socialist Party of American, valamint az Industrial Workers of the World kezdeti mozgalmat, amelyek ellentétét alkotják a Gompers-féle American Federation of Labournak szakszervezetü — és a Socialist Labour Partynak pártvonalon, továbbá az eredetileg is opportunistaszindikalista Workers International Industrial Unionnak, — és amelyek amellet messze voltak attól, hogy tiszta proletárosztályharcos politikát folytassanak) nagyjában és általában az amerikai munkás a század fordulója körüli időben, sőt még később, a háború előtt és alatt is, kispolgár volt. Ez a kispolgáriság azonban új fényt, új jelentőséget kap azáltal, ha figyelembe vesszük a hitleri szociálpolitika lényegét, hogy az osztályöntudatos munkásból kispolgárt faragjon és hogy milyen eszközökkel, milyen intézményekkel akarja ezt megtenni.

Ha meggondoljuk, hogy a hitleri szociálpolitikának három ilyen irányú sarkalatos pontja van: 1. az önálló existenciává segítés, 2. az öregsegi biztosítás kiterjesztése és 3. a nyereségrészesedés, — akkor az amerikai viszonyok vizsgálatánál meglepő eredményre kell jutnunk. Elsősorban is arra, hogy ott a háború előtti periódusban a munkásnak település révén ugyyszólván minden tőke nélkül módjában volt, hogy szabad paraszttá, farmerré váljék (L. Max Sering: Die landwirtschaftliche Konkurrenz Nordamerikas in Gegenwart und Zukunft), azaz sokkal könnyebb volt osztályából kiválnia mint az európai munkásnak. A szociális biztosítást illetőleg meg éppen különös fogalmak uralkodnak Európában: eszerint a munkás Amerikában minden szociális támasz nélkül áll, ha baleset éri, ha beteg lesz vagy nyomorék, az az munkaképtelenné válik, akkor egyetlen lehetőség marad számára: a koldosbot. Holott a helyzet az, hogy minden amerikai munkás zsebében hordja a maga biztosítótársaságától arcképes igazolványát, amelyek szinte olyan szerepe van, mint a háborúban a katonák Identitaetskartejének. Ha uccai baleset éri, az igazolvány elég, hogy a mentők megfelelő kórházba, esetleg szanatóriumba szállítsák és munkaképtelenség esetén élete végéig húzza a megfelelő biztosítási összeget. A társadalombiztosító Amerikában, épp úgy mint pl. a vasut is, magántársaságok kezében van és amellet, hogy a biztosítási járulékok a jövedelemnek nem magasabb százalékát teszik ki, mint az európai állami társadalombiztosításnál, a szolgáltatások formában, anyagiakban és bánásmódban egyáltalán nem maradnak el ez utóbbi mögött. Annak eldöntése, hogy a munkásra melyik előnyösebb, az-e, hogy a biztosító profitot szerez rajta vagy az-e, hogy állami elnyomószervvé válik, — nem tartozik e sorok keretébe. A lényeges csak az, hogy az amerikai munkás szintén a biztosítások tömkelegében él, azaz az egyén, amely Amerikában még kevésbé tudja kivonni magát a mindennapi életben a közvélemény nyomása alól mint másutt és pedig éppen azért, mert az állam elnyomását sok helyütt annak a közvéleménynek, a „társadalomnak“ a nyomása kell hogy helyette-

sitse, — nem kell, helyesebben nem szabad, nincsen módjában, hogy önmagára bizza a munkaképtelenség, öregség, betegség esetére való biztosítást. Elvégzi ezt helyette a „társadalom“, amely gondoskodik egyébként a többi „szociálpolitikai vívmányokról“ is, mint pl. az Amalgamated Cooperative Apartments, a lakásépítő szövetkezet, vagy a The Amalgamated Investors, amely nem engedi, hogy a megtakarított munkásdollárok „lekiismeretlen“ bankok vagy vállalkozók kezére jusson. (L. H. Dubreuil: Arbeiter in USA, 282. o.)

Ami pedig a nyereségrészesedést illeti, annak elterjedtségéről, változatos formáiról, valamint a béren kívüli egyéb kedvezményekről, minden amerikai szociális problémákkal foglalkozó könyvben bőven olvashatunk. Ennek a „Profishare System“-nek az értékéről az amerikai kapitalisták nincsenek egyformán meggyőződve, de abban egyesség uralkodik, hogy annak igazi célja „a munkássággal való együttműködés.“ (W. Müller: Soziale und technische Wirtschaftsführung in Amerika, 83. l.) Ez a nyereségrészesedési rendszer azonban szinte csak a kezdetnek tekinthető ahhoz, hogy a kapitalista a munkást érdekeltté tegye a vállalatnál. Ilyen kezdeti eszközei számosak vannak, melyektől az angol híres Moseley-bizottság, amely amerikai gyárakban tett tapasztalatairól részletes jelentésben számol be, nem győz elég elragadtatással írni. Kezdve azon, hogy az amerikai munkás számára az üzem subjektív kellemességekről (fürdőkád, tus, ventilátor, saját asztaliók stb.) gondoskodik (viszont az objektív kellemetlenségeket, mint a védőeszközök hiánya, a munkahelyek túlzsúfoltsága, hogy az újabb racionalizálási vívmányokat, a Taylorizmust, Fordizmust ne is említsük, — a jelentés még alig veszi észre) — folytatva azon, hogy az amerikai gyáros akkordbérnél nem szállítja le mindjárt az alapbért, mielőtt a munkás minden megfeszített erejét latbavetve nagyobb keresetre tesz szert a szokottnál, mint az európai gyárakban (L. Sombart: I. m. 131. o.), hogy ezáltal is ébrentartsa benne a munkateljesítmény fokozására irányuló törekvést és a business-szellemet. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a munkások részéről tett javaslatok az üzemi munka megjavítására külön jutalomban részesítenek (Müller: I. m. 91. o.), sőt mindenütt találkozunk az üzemi tanács intézményével is, amelynek mibenléte és feladatköre aszerint változik, „amint azt a vállalkozó megszabja“ (u. a. 97. o.) Ez az „ipari demokrácia“ azonban nem volna teljes, ha csak egyes üzemek munkásainak saját munkáltatójukhoz való viszonyára vonatkoznék. Amit azonban láthatunk az egyes üzemekben kicsiben, ugyanaz tapasztalható az egész gazdaságban az üzemi munkásság és a munkáltatói csoportok között nagyban. „Együttműködés harc helyett“ — adja ki a jelszót a Baltimore and Ohio vasutak „tanácsadó“ mérnöke Ottó S. Beyer jr. (L. Taylor Society Bulletinjében, 1926. II.), aki ugyan elméletben újat nem mond, de mégis jelentősége van abban, hogy nem a munkásság „vívmányaként“, hanem munkáltatói megbízásból valósítja meg „kooperációs tervét“.

Az elméleti elsőség a szakszervezeti vezéreket illeti, elsősorban John Mitchell-t, a híres bányászvezért és Samuel Gompers-t, az American Federation of Labour megalapítóját és vezérét, akit nem jellemezhetett volna jobban életrajzírója dr. Hermann Lufft (Samuel Gompers, Arbeiterschaft und Volksgemeinschaft in den Vereinigten Staaten von Amerika, 7. o.), mint avval, hogy őt halálakor a „modern Egyesült Államok nagy építőmesterének“ nevezi el, „aki a munkásságot mint teljesjogu részt illesztette az amerikai nemzettestbe“. E két munkásvezér írásaiban megtaláljuk az összes érveket, amelye-

ket napjainkban a gazdasági demokrácia, társulási rendszer, osztály-együtműködés szociáldemokrata elméleteinek és olasz és német fasiszta gyakorlatainak ismerünk. John Mitchell (Organized Labour, 219. o.) egyenesen kárhözhatja a kapitalista államhatalommal szemben való ellenállást, hiszen: „a szakszervezetek, melyek a katonai csapatoknak ellenállanak, elfelejtik, hogy ők maguk mint szervezett munkások az állam egy részét alkotják és joguk van, hogy ennek az államnak a politikáját a maguk részéről is meghatározzák. A szakszervezeti mozgalom csak akkor tehet haladást, ha önmagát az állammal azonosítja.“ De nem marad mögötte Gompers sem, akinek ideálja fenti életrajzírója szerint az volt, hogy „a három faktort: a vállalkozókat, finánciókét és munkásságot közös együtműködésre bírja a termelés szabályozásához“ (i. m. 103. o.), amit egyébként Gompers saját Önéletrajzában is kifejez: „A szakszervezet a munkásság konstruktív hozzájárulása a termelés demokratikus megszerzéséhez a nagyüzemekben.“ (II. kötet 20. o.) „Ez az a feladat, amelyen minden résztvevőnek dolgoznia kell. Az üzemi vezetőség, a fináncióke és a munkásság szervezetei teremtsék meg az utat, hogy a három faktoron belül a három faktor közötti alárendeltséget és együtműködést ápolják.“ (II. 21—22. o.) Ennek az elvnek akart Gompers érvényt szerezni úgy az üzemeken, mint a szakszervezeteken belül és ennek az elvnek elméleti propagálására hívta életre Fred Bolteval, Konrád Carllal, David Kronburggal stb. az ugynevezett „Tíz filozófus klub“ját, amely meghozta az elvi döntést, mely szerint: „A munkásosztály felszabadítása az ő saját tevékenysége által vihető keresztül és az a felszabadítás nem osztályuralmat és osztályprivilegiumokat fog számára hozni, hanem egyenlő jogokat és egyenlő kötelezéseket a társadalom minden tagja számára. A gazdasági emelkedés az első lépése a követendő célnak. És hogy ez a gazdasági emelkedés elérhető legyen, minden politikai tevékenységnek háttérbe kell szorulnia“ (Lufft, 51. l.) Hasonló célból, illetve kifejezetten azért, hogy „a munkás és vállalkozó személyes érintkezésbe kerüljön, hogy ezáltal az ellentétüket tompítsa és sztrájkoknál békítőleg közbelépjen“ alakult meg a National Civic Federation, melynek „Executive Committee“-ja három részből állt: 15 vállalkozóból, 15 pártatlanból (a „publikumból“, akik között Andrew Carnegie, Grover, Cleveland Oscar S. Strauss, Seligmann és James Speyer, Európában is ismert nagykapitalisták és bankárok foglaltak helyet mint „pártatlanok“) és 16 a munkásság képviselőjében (természetesen az élükön Gomperssel és Mitchellel). Az ilyen osztályharcos szellemből azután mi születhetett egyéb, mint a felfogás, hogy a tőkés és munkás társak: „they are partners and should divide the results of industry in good foith and in good feeling“... „A jövő ismét helyre fogja állítani a tőke és a munkaközi harmóniát, mely most csak átmenetileg van megzavarva“ stb. (W. E. M. Even, a Minnesota Federation of Labour titkára, Employers et Employes, 247. o.)

Önként adódik mindezek összefoglalásaképp a megállapítás, hogy az Amerikai Egyesült Államokban már a háború előtti időkben megvolt mindaz az intézmény, amelyet a szociáldemokrácia mint szociálpolitikai célokat kitűzött maga elé és amelyeket az olasz Carta del Lavoro és a hitleri programm igyekszik megvalósítani. Egy pontban azonban lényeges különbség van az európai mostani fasizmus és az amerikai fasizmus eme háború előtti formája között. Az európai fasizmust az állam az osztályöntudatos munkásság mozgalmanak fegyveres leverése után hatalmi apparátusának teljes igénybevételével

igyekszik létrehozni, az amerikai fasizmus pedig mint a fejlődő kapitalista társadalom szülötte jött létre. Az európai kapitalizmus termékének lehet tekinteni a modern munkásmozgalmat, a munkásság osztályá szerveződését, röviden a marxista szocializmust, — de sematikus gondolkodásra vall, ha valaki az amerikai gyorsan kifejlődött, nagyarányú kapitalizmus termékeként keresi Amerikában az európainál nagyobbarányú, radikálisabb és a kapitalizmus létében inkább fenyegető osztályöntudatos munkásmozgalmat és ezt nem találván „elmaradt“ Amerikáról beszél. Az amerikai kapitalizmus fennmaradásának biztosítására már a háború előtt kitermelte a fasizmust és pedig társadalmi uton, az állam kikapcsolásával: hogy a fejlődő osztályöntudatot fejlődésében megakadályozza, szüksége volt az individualista business-szellem kialakítására, az ipari demokráciára, az osztályegüttműködésre, erre a „hideg uton előállított“ fasizmusra — és mivel számítása bevált, nem volt még szüksége az európai-fasiszta „erős állam“ intézményére.

Ez a szükségesség csak most érkezett el, amikor az örök prosperitás illúziója szétfoszlott és amikor a kapitalista termelőrendszer strukturális válsága az amerikai kapitalizmus arányaihoz mérten grandiózusan bontakozik ki. Az új államelnök, Franklin D. Roosevelt, akinek hatalombalépését 22 állam bankjainak fizetésbeszüntése tette stilszerűvé, a pánikhangulatban nem is titkolja a helyzet katasztrófális voltát: „Az értékek fantasztikus mértékben megkeményedtek, — mondja beiktatóbeszédében — a befagyott csereszökök akadályozzák áramlásában a csere folyamatát: vállalatainknak lezuhant telt lombja sűrűn betakarja a földet; farmereink nem találnak piacot termékeik számára, a családok millióinak megtakarított vagyona eltűnt; a polgárok egész hadserege van munkanélkül és áll szemben az élet nehéz problémájával. Nagyon ostoba optimista volna az, aki tagadni merné a pillanat tragikus komolyságát“ (L. André Maurois, Amerikai levelei, Ujság, 1933. nov. 5.) S e tragikus-komoly helyzet parancsolja az amerikai kapitalizmusnak, hogy Roosevelt utján cselekedjék, — hogy a válság feltartóztatására, a „helyzet megoldására“, azaz az osztályellentétek kiéleződésének a megakadályozására egyfelől és a „rentabilitás“ biztosítására, a válság hatásainak a dolgozókra való áthárítására másfelől megteremtse a nagy fordulatot: a társadalmi fasizmusból az állami fasizmusba való átmenetet.

Rooseveltnak egyfelől könnyebb a dolga, másfelől nehezebb mint Mussolininek vagy Hitlernek. Könnyebb annyiban, hogy a társadalmi fasizmus révén nem áll szemben egy hatalmas, szervezett osztályöntudatos tömeggel, amelyet előbb fegyverrel le kell vernie, hogy korlátlan hatalomhoz juthasson. Viszont ugyanemiatt nehezebb is: mert az olasz és német fasizmusok szociálpolitikai vívmányai, amelyek a kispolgári tömegekre a kinyilatkoztatás erejével hatnak és amelyek megvalósításától az új birodalmak eljövételét várják, az amerikai kispolgárságra és kispolgárimak megtartott munkásságra hatástalanok, — hiszen azok a vívmányok teljes mértékben meg voltak számukra és ezek ellenére is elkövetkezett a válság, a 15 millió munkanélkülivel, 5000 bank összeomlásával, 928 millió dollár passzívával megbukott ipari és kereskedelmi vállalatokkal, a farmerek tönkremenetelével, stb. Rooseveltnak tehát tovább kell mennie, ha célt akar érni — és így áll az „elmaradt“ Amerika a Roosevelttel által az „amerikai közgazdaság meggyógyítása tervének“ elnevezett fasizmusával megint a kapitalizmus élén.

Liberális polgárok bolsevizmusról, államszocializmusról rémül-

döznek, Roosevelt maga „az emberi jogok új deklarációját” hirdeti, értvén ezalatt az ipari újjáépítésre vonatkozó törvényt, melyet a londoni szakszervezeti kongresszuson (1933. szept. 8-án) Burke amerikai szakszervezeti kiküldött a legnagyobb szabású kísérletnek nevez, „amelyben demokrata nemzet demokratikus módszerekkel megvalósítja az ipar rendszeres és demokratikus irányát. Az új törvény megnyitotta azt az utat, amely az amerikai munkásmozgalom felfogása szerint az ipari demokráciához vezet...” Szerinte a „kormány programja nagyrészt a szervezett munkásság követelésein alapszik” — és természetesen „a munkások képviselői közreműködnek a terv sikeres végrehajtásában” (Népszava 1933. szept. 10.) De mint ahogy elrejtí Burke a Roosevelt-program igazi mivoltát opportunistá céljai érdekében (amelyekről még lesz szó), ugyanúgy téved az olasz fasiszta „Stampa” is, amikor azt írja, hogy: „Roosevelt irányvonalaiiban a fasiszta forradalmat és Mussolini génuszát követi, ki már régen megjósolta, hogy az egész világnak az Olaszország által megtett útra kell térnie.” A fasiszta munkakódex megalkotásának elsősege Olaszországot illeti ugyan, de Amerika rég elhagyta már azon a kódex-kijelölte úton Olaszországot és éppen Mussolini az, aki a kapitalizmus bejelentett csődjében (a korporációk nemzeti tanácsában mondott beszéd 1933. nov. 14-én) elvesztette biztos irányát és korporációs rendszerével csak a sötétben tapogatózik Roosevelt felé. Amit Roosevelt szükségesnek tartott a már meglévő fasizmusokból átvenni (diktatori hatalom úgy gazdasági mint politikai téren, a fasiszta hadsereg megszervezése a „befásítási törvénynek” elnevezett kényszermunkatörvénnyel, munkanélküli táborkok felállítása, stb.), azzal hamarosan elkészült, hiszen, mint ő maga mondja: „A mi alkotmányunk olyan egyszerű és praktikus, hogy mindig lehetővé teszi a rendkívüli szükségességekhez való alkalmazkodást és az alkotmány megváltoztatást anélkül, hogy az alkotmány értelme és szelleme megváltoznék.” Igénybe veszi a korábbi „társadalmi fasizmus” módszereit is: a „közvélemény” nyomását (Kéksas jelvény viselgetése, a társadalmi bojkott hirdetése a munkakódex el nem fogadói ellen, a munkakódex tárgyalások nyilvános volta, stb.) — ugyanakkor azonban megteremti az állami fasizmus sajátos eszközeit is. Ezek az eszközök nemcsak a gépfegyver, tank, könnygáz bomba, a munkásság igazi vezetőinek fizetett bravókkal való megtámadtatása és a „felelőtlen elemek” garázdálkodása, — hanem elsősorban is a munkásság megszervezése, a munkakódex megalkotása, a „szociálpolitika” megteremtése, melynek közelebbi ismertetését a legközelebb adjuk.

A HITLERIZMUS THEOLÓGIAI KOMPLIKÁCIÓIBÓL. „Azt mondják, hogy mert Krisztus zsidó volt, ezért a kereszténység is ezsidósodott. Ez a gondolkodás azért megtévesztő, mert a felületesen gondolkodó számára azt a téves utmutatást tartalmazza, mintha a kereszténység a zsidóságból nőtt volna ki. Ki kell mondanom: vegyétek egyszer az evangéliumot a kezetekbe és olvassátok, hogy mit mondott Krisztus. De szívvel olvassátok és bensőséges becsülettel keressétek.” (Müller birodalmi püspök eisenachi nyilatkozatából.) — „Szükségesnek tartom felhívni a figyelmet a szerkesztőség ama tévedésére, hogy önök Jézus Krisztust zsidó származásának tartják. Jézus Krisztus kétségtelenül zsidóként jött a világra, de ha szabad így mondanom, mint árja-zsidó.” (Egy a Neue Züricher Zeitunghoz intézett levélből.)

G É P T Á J A K O N

Irtá: KORVIN SÁNDOR (Kolozsvár)

Itt csupa rengő löktetés,
vad lendület zúdul tova.
Száz gép dübörg; száz véső vés;
csattogva zúg száz alkatrész.
Görnyed a váll, sűrög a kéz, —
ezer kuli ide-oda,
ha nyár heve, ha tél hava,
csak robotol, nincsen szava.
Nem oly nagy kár, ha odavész, —
külömban pár energia!...
Sebaj!... Tovább! a jelszó... Kész!...
Száz szíj és lánc nyekergi a —
bósz harci dalt, mi mostoha
sorsuk ura: a termelés
siketítő csatadala!..

„Nem oly nagy kár, ha odavész!”
Lám ez a sorsod munkáskéz.
A te kezed, az én kezem;
keziünk, a mindig tettekérsz!
Tied kalapácsforgató;
enyém munkátlan tollfogó...
Hiába kedv, hiába ész, —
szemed itt akármerre néz, —
akárcsak fölös alkatrész:
„Nem oly nagy kár, ha odavész!”
Itt ez a sorsod munkáskéz...
*

Tovább!... Legyen!... Induljunk el tehát e komor tájakon,
szemünk mit áttekint:
a század arculata itt korommal övezi magát s e füstös koron át
ezer kürtője int.
Lásd, vassövények s vágányok között vezet az út, —
magasló víztornyok vasán pihen tekintetem; fölöttem viadukt röpül
és kötélpályákon is tulnövő daruk
emelik terhüket...

A kor! — e könyörtelen század arculata ez; sem rút sem szép,
ha nézed im acélos homlokát
és röt kürtök fölött ziláltan fölkaavargó szélborzolt, sötétlő hajzatát...
E füstbe burkolózó vonulatok kusza tájain át
sehol egy marék fű, tenyérynői pázsit vagy egy jó barát
ismerős szavai — sehol nem ütnek át.

Itt vasbeton töltés emelkedik, amott széntörmelék-hegyek
fölött olaj szagát hordja a szél; sistergő gőz fullaszt és zaj siketít
meg...
A léláncóit munka hónapban jársz, óh ember! — a szíved elszorul s
elfog a döbbenet!...

Vason és véren gázol át ez égbenyülő szerkezet,

e vas-birodalom minden teret belep s kiaknáz, hogy nem marad szemernyi rés,
 szemernyi hely, hol percre bár, de megpihenhet ütemed... Lásd
 ballada — im ez: a termelés!
 És nézd amott a szétgomolygó füstviharban most vonulnak, látod, ök,
 e rengő lármák közepett, sötét menetben kanyargó serény tömeg:
 a termelők!

Versem! most látod már, hogy félve ámulsz hát
 e felfedező utakon és mégis elfog, im a vágy: —
 előre lépni s eldalolni itt, a magaslatokon, e géptájak dalát!
 Am, várj! amott a magas vassövényen túl — ott él ama sürgő
 munkás-sereg,
 amelyet elvonulni látott az imént fürkész tekinteted...

*

Tán, azt hiszed, hogy emberi sora vagy otthona?

Népkonyha, korcsma, pincefok,
 kórház és börtön: otthonok.
 Ez átkozott, pudvás világ,
 mit gyárak szennye szerte rág:
 e gyárvárosban száz telep,
 miket száz kémény korma lep;
 piszok és kór — és kurta bér,
 az életük fityinget ér...

És házaik?

Rongy zubbonyok — tűzrevalók,
 és petróleumlámpa lóg
 házukban és keserű szók
 röppennek szerte... busítók.
 Ne kérdezz versem, — jó dolog
 nem igen akad itt e sok
 száz baj között... Szürke rajok
 a proletár-mindennapok.

És ő maga?

Alig él s alig alszik el, —
 sivó gyárkürt ébreszti fel!
 Reggel van ismét... Menni kell!
 A „fenséges nép“ így menetel.

*

És mégis!... Az éjszakában, mint a szikra villan!
 szikrázó fűtivel munkás-dal röpül...
 Zárt gyárkapukon oson, im, keresztül
 vagy börtönablakok rácsára települ.
 Tűzfalak verik fel, visszhangos éllel;
 baljós és zengő férfias beszéddel.
 Szállong rabul, de soha el nem ül!
 Míg láncát széttörve — villámló reggel!
 száz száguldó gyárfűtly közé vegyül!...

Oh, fivéreim, ti küzdő férfiak! nővéreim, kinlódó asszonyok!

*Vegyétek át; vigyétek, daloljátok...!
E korban csak tiértetek vagyok, —
hogy értetek szálljanak föl szívemből,
e büktető, nehéz munkás-dalok!*

*Mily forró dal vagy, te megkínzott borongó,
mily férfias vágyakozó, noha
csak munkapad mellől kelsz nagy utadra
és külvárosok sarán vergődsz tova...!*

A ROMÁNIAI ZSIDÓSÁG

Irta: BANYAI IMRE (Bukarest)

A romániai zsidóságot úgy a szélsőjobboldali mint a zsidó nemzeti alakulatok homogén nemzetiségnek tekintik, holott valójában a zsidóság a legheterogénebb csoportok és osztályok foglalatára, melyből a többi romániai nemzetiségre jellemző közös népi vonások (anyanyelv stb.) hiányzanak. Míg pl. a magyarságnak megvannak a maga objektív kritériumai, amelyek a magyarságon belül összefoglalják és egységesítik a falusi kisbirtokost és a nagyuri elemeket, addig a zsidóság nem tekinthető ilyen nemzetiségnek. A romániai zsidóságból hiányzik a nemzetiségre jellemző vonások zöme. Nincs közös anyanyelve, nincs közös kulturája, történelmi multja stb. A romániai zsidóság mint egység nem határozható meg, mert ilyen egység nincs; illetve, csak a romániai szélső jobb és a zsidó nemzeti szervezetek tudatában. A romániai zsidóság fogalma így a ma uralkodó általános fogalomzavar egyik esete, úgy, hogy amit a zsidóság alatt értenek az inkább a hamis tudatnak a mai társadalmi válság által elhomályosított képe, mint társadalmi realitás. A zsidó fogalmát u. i. nem az határozza meg, hogy azok, akiket ma zsidóknak nevezünk valaha tényleg azok voltak népi kulturával, közös anyanyelvvel, helyenkint együttlakva. A zsidó ma Romániában cuzista-cionista képzelem. A közös leszármazás nem nemzetiségi tényező s nem elegendő ahhoz, hogy egy nemzetiséget meghatározzon. A közös leszármazás tudata úgy a leszármazottak, mint az ellenlábás antiszemita csoportok tudatában szintén nem objektív nemzetiségi kritérium. A tudat nem pótolhatja a valóság hiányát. A zsidóság esetében ez a valóság-hiány és az azt tagadó köztudat az új Románia politikai áramlataiban nagy szerepet játszik.

*

Számszerűleg nem tudjuk kimutatni a zsidóság nemzetiségi tagozódását. Nem tudjuk megállapítani, hogy mennyi a tényleges és mennyi a vélt zsidó. Statisztikák vagy szociográfiai felvételek nem állnak rendelkezésünkre, ilyenek tudtunkkal egyáltalában nincsenek.

A romániai zsidóságot általában két, egymástól élesen különböző csoportra tagolhatjuk. Az első csoportba azok tartoznak, akik tényleg zsidók; akiknél a nemzetiség nemcsak tudatuk terméke, hanem együttlakás, közös nyelv, népi kultúra által meghatározott tényleges nemzetiség. A másik csoportot viszont azok teszik, akiknél a nemzetiség mindössze a közös leszármazás tényéből adódik, anyanyelvük nem a zargon, népi kulturájuk nincs, a román vagy magyar kulturában nőttek fel, nyelvük a román vagy a magyar, akiknél tehát a

nemzetiség nem társadalmi valóság, hanem a saját és a mások tudatának terméke. A zsidóságnak ez a nemzetiségi rétegződése éles határvonalat vont a zsidóság közé s illuzórikussá teszi a zsidó egységet, melynek a zsidó polgári nemzeti alakulatok és a román szélsőjobb politikai existenciájukat köszönhetik.

A zsidóság Bukovinában, Máramaros és Beszarábia egyes vidékein mint nemzetiség helyezkedik el. Kompaktabb tömegekben él együtt a nagyobb és kisebb városokban, sőt falvakban; anyanyelve a zsargon s spontán népi kultúrával rendelkezik. Az ellenkező véleletet az erdélyi zsidóság tulnyomó többsége, s a régi királyság zsidóságának egy része alkotja. Ezek asszimilálódtak a magyar, illetve a román néphez; szétszórta élnék, nemzetiségi vonásaikat elveszítették, zsidóságuk csupán a közös leszármazás tudatának és a román sovinizmus nyomásának az eredménye. Végül: különösen a régi Királyságban, van egy réteg, mely az asszimiláció útját járja, anélkül azonban, hogy még asszimilálódott volna a románsághoz. Ez a félbenmaradt asszimiláció a nemzetiségi jellemvonások részleges, s a zsidó népi tudat, szokás és kultúra teljes elvesztésében, a kettős nyelvhasználat tényében állapítható meg.

Minek köszönhetik létüket ezek a különböző csoportok? Hogyan nyomultak be ezek a csoportok a román állam keretei közé; milyen a gazdasági elhelyezkedésük, társadalmi és politikai orientációjuk: — ezek azok a kérdések, amelyekre röviden válaszolni próbálunk.

A romániai zsidóság sokféleségének főtényezője a román állam, illetve az a körülmény, hogy a háború utáni Románia különböző területek egysége, hogy a mai román állam különböző kulturfokú és gazdasági elhelyezkedésű területek összekapcsolásának az eredménye. Az egyes területek zsidósága így szükségszerűen más és más jellegű.

A cári Oroszországból Románia megkapta a beszarábiai zsidóságot, amely mint általában az egész cári birodalom zsidósága, objektive nemzetiség. A cári imperium nemzetiségi politikája a zsidóság elnyomása, kiszorítása, proletárizáltsága, végül az együttélés, nyelvközösség stb. tényei folytán a beszarábiai zsidóság az Egyesülés pillanatában zsidó nemzetiségű volt mint általában a keleti zsidóság.

Hasonlóan zsidó nemzetiségűnek kell tekintenünk az Ausztriától elcsatolt Bukovina zsidóságát is, azzal a különbséggel, hogy itt a zsidóság a polgárisultság magasabb fokát érte el, bekapcsolódott a tőkés termelésbe, anyanyelve a zsargonhoz hasonló német ugyan, de külön kultúrája, külön aspirációi vannak (a zsidóság polgári rétegének a vezetése alatt). Végül feltétlenül zsidó nemzetiségű a máramarosi zsidó, akinél a zsidóság nem politikum, hanem tényleges helyzet. Falvakon lakva egyrészt mezőgazdaságot folytat, közös anyanyelvvel és szokásokkal bír, akárcsak a ruszinszkoí, hozzá hasonló zsidó tömegek. A zsidó nemzetiséget így a beszarábiai, bukovinai és máramarosi, az u. n. keleti zsidók alkotják. Ezzel szemben: az Egyesülés pillanatában Románia megkapta Erdélyt, s vele az erdélyi zsidóságot, mely már szinte teljesen asszimilálódott a magyarsághoz, bekapcsolódott a magyar nemzeti politika törekvéseibe, s a magyar nyelvet beszélte. A régi Királyság egyik rétege pedig hasonlóképpen asszimilálódott már a románsághoz, míg másik rétege útban volt az asszimiláció felé, bár a különleges feltételek miatt ez az asszimiláció csak nehezen haladt előre.

A fentiek következtében a zsidóság Romániában, s általában az utódállamokban, egészen más elbirálás alá esik mint más országokban. Az Egyesülés utáni évek napjainkig nem végezheték el telje-

sen azt a kohéziót, amely szükséges lenne ahhoz, hogy egységes zsidóságról beszéljünk. Az Egyesülés utáni évek sem nem asszimilálták a zsidóságot a románsághoz, sem nem alakítottak ki egy valódi zsidó nemzetiséget. Sem a nemzetiségi kohézió nem volt lehetséges, sem az asszimiláció. E különleges feltételek eredményeképp a zsidóság szerepe, útja és helyzete is egészen elütő más országok zsidóságától.

*

A régi királyságbeli zsidóság asszimilálódni igyekezett nemcsak a román nemzethez, hanem a régi királyság belső imperialista politikájához is. A termelésben elfoglalt szerepükönél fogva az ipari, kereskedelmi és banktőke részleges birtokában csak természetes volt, hogy a belső hódító imperializmus politikáját folytatták a csatolt területek, és így azok zsidósága ellen is. A régi királyság zsidóságának politikája az Egyesülés utáni közvetlen években a nemzeti asszimiláció leple alatt a nemzeti hódítás politikájának volt a segítőtársa. Persze ebben a törekvésben a vezetés szerepét azok a zsidó rétegek játszották, melyeknek kapitalista érdekük volt, hogy az új profitlehetőségekben a román polgárság mellett részesedjenek. Így történt, hogy a régi királyságbeli zsidóságnak például alig voltak nemzeti aspirációi; hivatalos politikájuk az ugynevezett U. E. R.* politikája volt, amely a teljes asszimilációt hirdette, s a zsidóságot nem nemzetiségnek, hanem csak felekezetnek tekintette. Az U. E. R. tévedése természetesen az, hogy míg mi a romániai zsidóságot általában nem tekinthetjük nemzetiségnek, de egyes csoportjaiban igen, addig az U. E. R. ezt korántsem szociológiai megfontolások alapján cselekedte, hanem azért, hogy a romániai, különlegesen pedig a régi királyságbeli zsidóságot mint osztályos társat bevonja a román imperializmus gyűrűjébe. Így lett az U. E. R. a román imperializmusnak a zsidóságon belüli frakciója. Különösen szembeűnő az U. E. R. helyzete akkor, ha megfontoljuk, hogy a régi királyság egyes rétegei csak az átmeneti asszimiláció fokáig jutottak el, vagyis csak részlegesen idomultak a románsághoz. Az U. E. R. történeti szerepe éppen az, hogy a román belső imperializmus szolgálatába állítsa főleg ezeket a rétegeket, hogy asszimilálni próbálja őket, s a vezető párt, a liberálisok szolgálatába állítsa. Ez a régi királyságban nagyrészt sikerült is. Az U. E. R. teljesítette kötelességét akkor, amikor a romániai tőkés terelésbe és a románságba beidomult nagypolgári rétegek érdekében és befolyása alatt a még csak félig asszimilált zsidó kispolgároknak bebeszélte, hogy ők csak épp felekezetükben különböznek a románságtól, míg valójában azok, vagy legalább is azok kell, hogy legyenek. Így akadályozta meg az U. E. R. azt, hogy a zsidóság a román állammal szemben mint nemzetiség lépjen fel.

Míg az U. E. R. a régi királyság egyik nemzetiségi mozgalmát volt hivatva megakadályozni, addig Erdélyben egész más orientációt vett a zsidó polgárság. A zsidóság itt is elhelyezkedni igyekezett a román állam körébe, s részt kívánt venni az állami támogatás mellett fejlődő kapitalizmusban. A feudális-gentry magyarság politikai útját (különösen a kezdeti passzív rezisztenciáét) a legkevésbé sem járta, törekvése itt is az aktív gazdasági beidomulás volt, szemben a karbattal kéz politikájával. Ugyanakkor azonban nem asszimilálódhatott a románsághoz, jólhet előbb jelzett törekvését csak az asszimiláció tette volna igazán lehetségessé. Nem tudott asszimilálódni sem nyelvi, sem kulturálisan, mert az ilyesmi máról holnapra nem megy.

* Uniunea Evreilor Români.

Nem tudott asszimilálódni politikailag sem, mert erre nem reflektált a régi királyság polgársága. De ugyanekkor nem tudott megmaradni a magyarság keretei között sem, a feudális magyarság akkori helyzete miatt, amely nem akart bepolgáriasulni a román burzsoáziába. Így aztán nem maradt más kiút a számára, mint felecsapni nemzeti orientációjú zsidóságnak. Az erdélyi zsidóságnak ez a történeti átváltozása organizált nemzeti csoporttá, holott a nemzetnek minden karaktere hiányzott belőle, az erdélyi zsidó polgárság politikai állásfoglalása volt és maradt; ebbe a politikai keretbe azonban beszorították a kispolgár zsidót is. A zsidó nemzeti mozgalom lett a bukovinai és beszarábiai zsidó polgár orientációja is, Bukovinában erősebben, Beszarábiában gyengébben. (Beszarábiában u. i. a zsidó nemzeti mozgalom nem tudott magának olyan tömegbázist teremteni, mint Erdélyben és Bukovinában.) Ennek a nemzeti orientációnak feltűnő vonása, hogy amíg Bukovina és Beszarábia zsidósága ehhez a nemzeti orientációhoz mint nemzetiség csatlakozhatott, addig az erdélyi zsidóság csak mint mesterséges politikai szervezet, nem pedig mint nemzetiség. Így a zsidó nemzeti mozgalomban a tényleges népi karakterét megőrzött zsidó nemzetiség a már asszimilálódó zsidókkal találkozott.

A zsidó nemzeti mozgalomnak nem volt nemzetiségi karaktere. Célja nem az volt, hogy a Romániában adott konkrét társadalmi helyzetben a zsidóságnak, mint elnyomott nemzetiségnek az ügyét képviselje. (Eleinte például az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség csak a legfelszínesebb kapcsolatban volt a többi országrészek hasonló orientációjú csoportjaival.) A Zs. N. Sz. nem volt belpolitikai tényező. A zsidóságot nem a Romániában való élésért szervezte meg, mert a cionista ideológiából fakadó törekvései Palesztina felé irányultak. Ebben az összefüggésben nézve a dolgokat úgy az U. E. R., mint a Zs. N. Sz. feladta a nemzetiségi harcot. Az egyik azzal, hogy asszimilálni akart, a másik, hogy a zsidó törekvéseket kihelyezte egy absztrakt nemzeti otthonba. S míg az U. E. R. nyíltan opportunált a román imperialista törekvéseknek, addig a Zs. N. Sz. ugyanezt kendőzöttebb formában tette. Mert mi más volt a cionista mozgalom, mint leszerelése az imperializmus nyomásával szembeeszülni akaró zsidó nemzetiségi törekvéseknek és áttétele az egész zsidó kérdésnek a távoli Jordán partjára? Azzal, hogy a cionisták azt hirdették, hogy a zsidó kérdést „itt” nem lehet megoldani, valójában csak azt fejezték ki, hogy ők nem tudják és nem akarják megoldani. A Zs. N. Sz. minden nemzeti jelszavak ellenére idegenül állt a nemzetiségi harcra szemben; nem harcolni akart, hanem beilleszkedni. A nemzeti jelszó a magyarságtól való elkülönülés tényének, s a román imperializmus játékában való részesedésnek, s az ezzel az imperializmussal szembeni opportunizmusnak volt a jelszava. Szociológiailag: a Zs. N. Sz. a zsidó polgárság leszereelését jelenti a félfedükális magyar uralkodó rétegekről s a romániai keretekbe való illeszkedést. Nyugodtan megállapítható ezek szerint, hogy a romániai zsidóságnak a legujabb idő-kig nem volt nemzetiségi orientációja.

A liberális bankokrácia egyeduralma az országban (ennek az uralomnak a zsidóság regáti U. E. R.-ista szárnya támaszul szolgált) idővel fel kellett, hogy szabadítsa a monopóliumhelyzetben kívül álló polgári rétegek s az ezekkel ideiglenes szövetségre lépett széles paraszt tömegek harcát a privilégiumokban való részesedésért. Ez a harc a nationál-tărănista irányzat s a vele szövetségre lépett kispolgári frakciók (így pl. a Zs. N. Sz.) harca az egész politikai vonalon. A csatolt területek polgársága s ezekkel együtt a zsidó polgárság is, ki volt

zárva abból a privilégiumból, ami a liberálisok kezében volt. Így érthető ha a „privilégiumok demokratizálásáért“ vívott harcban a csatolt területek zsidó polgársága szembe került a liberálisokkal s a regáti zsidósággal. A nemzeti jelleg u. i. valójában azt fejezi ki, hogy a csatolt területek zsidósága nem „román“, az az nem lehet imperiaalista, nem lehet privilégizált, hanem csak az uralomból kirekesztett másodrangú polgár. Érthető így, hogy a csatolt területeken a național-tărănișta harcban a zsidóság jelentősen kivette a részét.

Amikor a național-tărănișta irányzat győzött, a csatolt területek zsidósága is „birtokon belüli“ lett. A național-tărănișta győzelem révén a csatolt területek zsidó polgársága „egyenjogú“ lett a regátiival, és megközelítően a többi polgári rétegekkel. És amint eddig a zsidó opportunizmus vonalát az U. E. R. képviselte nyíltan, most már az U. E. R. került ellenzékbe, s a csatolt területek zsidó polgársága lett nyíltan opportunista. Ez az opportunizmus szülte meg aztán az Országos Zsidó Pártot, amely már nem mint cionista került szövetségbe a național-tărăniștákkal, hanem mint a zsidó polgárság egésze. Az időközben elkövetkező válság következtében ugyan a regáti és erdélyi zsidóság közeledett egymáshoz s az O. Zs. P. harci terrénuma egész Románia lett, ez a harc azonban a jelen esetben felettébb illuzorikus. Az O. Zs. P. nem akar asszimilálódni a románsághoz, nem akar Palesztinát sem, hanem Romániát, — de csak a profitlehetőség formájában. Az O. Zs. P. már nemzetiségi párt, a zsidóságot képviseli akár csak a Magyar Párt a magyarságot. Az O. Zs. P. formájában először jelenik meg Romániában a zsidó népkisebbség belpolitikai áramlata, mely a zsidóságot több kevesebb szociológiai hamisítással nemzetiségnek tekinti s mint egységes nemzetiségi polgárság alkuszik meg a román imperializmussal, bár attól szervezetileg független. Az O. Zs. P. mint a zsidó polgárság egysége politikailag a válság idején a válság által korlátozott és megszükkült profitlehetőségek megőrzéséért, a zsidó tömegek opportunizálásáért, s a válság révén kirobbant nemzetiségi feszültség levezetéséért küzd. Az O. Zs. P.-ban a csatolt területek és a Regát nagyrészének zsidó polgársága nemzeti alapon alkuszik meg az uralkodó imperializmussal, aminthogy előbb asszimilációs és Palesztina centrikus alapon csinálta -- ugyanezt.

*

Ha a zsidóság egysége szociológiai hamisítás is, ha a zsidó fogalma alatt csak egyes helyeken lehet tárgyi valóságot értenünk, mégis a már asszimilált zsidóság is — idők folyamán — kezdte tisztán tudati létét objektívnek tekinteni. A zsidóságnak u. i. vannak speciális közös nemzetiségi sérelmei, amelyek lehetővé teszik, hogy a zsidóságot különböző politikai műveletekre használják fel. Akár magyar anyanyelvű a zsidóság, akár román, akár zsargon a szélsőjobboldali front szemében „zsidó“. A romániai antiszemitizmus problémájával nem akarunk most foglalkozni, egy szempontból azonban érintenünk kell, nevezetesen, hogy mit jelent az antiszemitizmus mozgalma a zsidó nemzetiség kialakulásában, illetve mit jelent a zsidó nemzetiség a romániai antiszemitizmusra nézve.

Az antiszemita áramlatnak a zsidóságra nézve meg volt az az eredménye, hogy a zsidókban felébredt a nemzetiségi tudat. Az asszimilálódottságában a magyarsághoz vagy románsághoz idomult zsidóknak, csupán faji leszarmazásában különbözve azoktól, a szélsőjobboldali front mindig észébe jutatta, hogy van valami, ami megkülönbözteti minden más embertől, t. i. az, hogy zsidó. A széles zsidó tömegek nem tudták végig gondolni ennek a fogalomnak egész tartal-

lomnélküliségét s így a külső nyomás a hódító sovíniszta ideológia befolyása alatt nemzetiségi öntudatuk alapja lett nemzetiségi létük kialakulásában. Az a fogalomhamisítás azután, amit a szélsőjobboldali front és a cionista mozgalom vezetői a zsidó tömegekbe bevitték objektívnálni kezdte ezt a tudatot. A cionista és szélsőjobboldali ideológia addig beszélt a zsidóról, mint egységes társadalmi csoportról, amíg ez a társadalmi csoport megszületett: — tudatilag. Ez a tudati egység azután az alapja a zsidó nemzetiségnek. Romániában a zsidóság tehát sui generis nemzetiség; egyes csoportjaiban meg van a közös vonása minden nemzetiséggel, más csoportjaiban viszont objektíve nem nemzetiség. Az a sajátosság helyzet állott tehát elő, hogy az antiszemita és zsidó nemzeti ideológiák létrehozták a zsidó nemzetiséget, amelynek ma konkrét nemzetiségi sérelmei vannak. Az Antiszemita Liga a zsidóság „uralma“ ellen, az O. Zs. P. pedig a zsidók jogaiért harcol. S míg az első téveszméket terjeszt, addig a második félrevezet; mert a zsidó nemzetiség elnyomtatása tény, felszabadítása viszont cél kell, hogy legyen.

A zsidóság szerepe az antiszemitizmussal kapcsolatban még rövidebben vázolható. A lateiner-kispolgár zsidóság akár asszimilált, akár nem — konkurenciát jelent a lateiner-kispolgár románok, elsősorban a diákság számára. S valójában ez is az antiszemitizmus természetes talaja. Ám az antiszemita mozgalom ideológiája magában véve még az egész naiv kispolgári rétegeket sem tudta volna meggyőzni, ha nem segítik ebben a Ligát azok a nagyszúlyu politikai és gazdasági körök, amelyek az antiszemitizmus harcú kádereiben ugyanazt látják, mint amit a német nehézipar látott Hitlerben. A válság következtében rendkívüli módú kiélezett romániai intellektuális munkanélküliség jelentősen bővítette az antiszemitizmus akciólehetőségét.

Van-e a nemzetiségi harcú lehetőségé a romániai zsidóság esetében, ez az a kérdés, amit még fel kell vetnünk. — Láttuk, hogy a zsidóság nem egység, s egységében nem nemzetiség, csak részleteiben. Viszont az a közös leszármazás tudatán alapuló fogalomhamisítás, amit a köztudat átvett, s amely szerint egységes zsidó nemzetiségről beszélhetünk, elegendő volt ahhoz, hogy a zsidóság önmagát nemzetiségnek tekintse és annak tekintsék a többiek is. Így a nemzetiségi tudat — amely többé-kevésbé különben is alkateleme a nemzetiség fogalmának — a zsidóság esetében a nemzetiségi lét kritériuma, különösen azért, mert a zsidó mivolt a köztudatban, amit a régi antiszemita hagyományok s az új antiszemita mozgalmak befolyásoltak, nemcsak nemzetiséget jelent, hanem valami egészen furcsát; valamit, amit még a mai napig sem határoztak meg, s ami körülbelül oda konkludál, hogy a zsidó az oka mindennek. E sajátos meghatározottság következtében a zsidóság nemzetiségi sérelmei még kiélezettebbek mint a többi nemzetiségé s így a zsidóság léténél fogva magában hordja a nemzetiségi harcú nemcsak lehetőségét, hanem szükségeségét is.

A HITLERIZMUS THEOLÓGIAI TÉTELEIBŐL. „Előre német ember, előre keresztények! Velünk az isten segedelme! Feletünk erős keze. Az ő fölkeztje a mi harci társunk. Az ezek ura elküldte az ő segítségét a mi vezérünkben, Hitlerben.“ (Hessische Landeszeitung.) — „Kétségtelenül a világ már látott számos isteni kegyelemmel ellátott nagy egyéniséget, mint pl. a nagy vallásalapítókat, a prófétákat és magat Krisztust, a testté lett szellemet, de hogy egy egész népet áthasson a vezető rétegből kiáradó kozmikus tudat, ez az emberiség történetében eddig példátlan.“ (Der Führer. A bádeni NSDAP hivatalos lapja.)

U J B O L O N D I S T Ó K

Irta: GEREBLYÉS LÁSZLÓ (Budapest)

Zajló vidéktől messze, nagyon messze,
a Vértes lombba rejtező tövén,
él, éldegél, — hogy könny ritkán feressze, —
magába begubózva Búsberény;
hogy híre nem nagy, senki meg ne vesse,
hírét most akarom költeni én:
hírét, mert itt új „Bolond Istók“ termett,
különb, mint az, kiről Arany szótt verset.

Azaz bolondabb. Am mindent sorjában!
Ha cserben nem hagy a szent Türelem,
elmondom a históriát, hiában
pöröl bírálók hada majd velem,
s hiába vannak a cenzorok százan,
s én egy-magam, nem sápaszt félelem,
akármilyen sötét, betyár világ van;
Istók meséjét mondom büszke-bátran.

Istók meséjét otthon szép falumban
mesélték nékem, nem is olyan rég,
azóta persze, bennem lángragyúltan
egyetlen vágy még sisteregve ég:
elzengeni hetedhétvölgyre túlhan
ez éneket, hogy harsogja: „derék“,
legbőszebb ellenségem is, és vállon
legyíntve szóljon így: „öcsém, csodálom!“

*

Április elsején úgy délidőig
eső zuhogott szinte szüntelen,
úgy zuhogott, hogy ha „dézsból öntik“
se folyt volna több víz a „főszegen“;
egy-két öreg „pógár“ megázott bőrig
már jókorán, mert hát, mint rendesen:
eldöcögött a közeli „zsidóig“
egy kupicára, bár: „irigylő olyik!“

Majd elfelejtettem: pár öregasszony
színtén elázott aznap jókorán,
mert szomszédolni ment, hogy leszakasszon
nehány friss pletyka-hajtást szaporán:
— s az intéző szólt: „hé, Julis, szalaggyon
a boltba rögtön „észmagé“, talán
hozzon belőle olcsón tíz dekát“
— s Julis szaladt s ő ázott legtovább.

Két óra tájt aztán vad orkán támadt
és zúgott-búgott, tombolt a bolond,
tetőket vitt, mint könnyű szalmaszálat
s hogyha igaz, mit mende-monda mond:
felhőket hajtott, mint kutya a nyáját

s két óra volt a toronyórán pont,
mikor fölötte fölsütött a nap,
s volt, aki szólt: „de bolond ez a nap!“

S pont két órakor e világra bukkant
zsidóéknál egy csöpp vörös legény,
idétlenül, a bábaasszony roppant
komoran szólt: „nem él soká szegény“;
pedig mióta így közibénk toppant
Istók, elég lármát csapott, serény
sírós volt, no de élete során
bezzeg örült, hogy belejött korán!

Hogy Istókunk az Arany Istókjánál
„bolondabb“ lesz, már sejtéd olvasóm,
hisz karriérbe fogni oly anyánál,
ki csöszlány, nem böles, az mondhatom,
de senki sem merné tagadni tán már,
kiben rezg tárgyilagosság-atóm:
különb boldogság zsidónak születni,
kettős teher: szegény-zsidónak lenni.

*

Igy hát nem mindegy szülei mifélek,
szegények-é, vagy dúsan gazdagok,
kettős teherrel éltén át kísérik
fölsajgó vágyak, könnyek és bajok;
elárulom, hogy jóval később érték
utól Istók családját rossz napok,
akkoriban még arra bőven tellett,
hogy kényeztessék két testvére mellett.

Az édesapja nem volt példás boltos,
inkább csak gazdálkodni szeretett
s ámbár gúnyája volt nem egyszer foltos,
gyűlölte a szegényes életet;
alázatos tekintete bozontos,
úri magosba sokszor révedett,
konzervatív volt és nagy Tisza-párti,
(— Károly „királyt“ nem győzte visszavárni.)

Az édesanyja gyöngye, kicsi asszony
csak robotolt egyre temérdeket,
ám nem azért, hogy aranyat fakasszon,
hisz kincsre soha ügyet se vetett;
elmondogatták róla: „mártirasszony“,
mindenki tudta sokat szenvedett,
s hogy csupa jóság, jóságosságavú,
ezért szerette az egész falu.

Két nénje közül a fiatalabb,
Ilus vadóc, okos leányka volt,
négyéves mikor a nagy pillanat,
csöpp öccse jötte fölibük hajolt;
s hogy látta őt, szólt színtén: „nem marad

köztünk!“ — már akkor pesszimista volt,
hej később hányszor csaptak össze ők
ezért, akár civódó szeretők.

Hat éves múlt Emma a fürge csitri,
fekete, szép, haragos, hirtelen,
sűrűn kellett jószerral kibékitni,
helyén volt nála ám az értelem;
s meglátszott rajt, hogy hamar fog kihivni
férfi pillantást, de a szerelem
bűncset rá máig se verhetett,
bár mondják: szebb, mint várni lehetett.

*

Föltündököltek sorra ezután
arany napok, hetek, hónapok, évek,
Istók a fényben lubickolt után,
nem sejtette, hogy mindez véget érhet;
középpont volt s akár a szépleány
rabjává tette ő a házi-népet,
bomlottak érte, hisz helyes gyerek lett,
s uram bocsá' meghalni — elfelejtett.

Hat esztendő koráig nem zavarta
gyöngyéletét rút, durva mozzanat,
bár szóbeszédnek — pláne hogyha tarka —
egészen hinni sohasem szabad;
ki tudja, tán sebeit eltakarta
az értetlenség fátyla s mint a rab
magában gyöttrődött a kisgyerek
s még édesanyja sem értette meg.

Műndegy: nem így tartja a szóbeszéd,
Istók eszerint szakadatlan játszott
s pöttöm pajtások nyelték kenyerét,
úgy látta tán már akkor a világot,
hogy kapzsi önzés rontja életét;
egy szentigaz: torzképet sose vágott,
ha pajtásai cukrát is megették.
— Ekkoriban már „bolond“-nak nevezték.

Dehát alighogy hetedikbe fordult
az első kólintás kijárt neki,
egy reggelen a vére földre csordult
s a ház asszony sírással lett teli;
de az eset „halálba“ mégse fordult,
— hív olvasóm ezt persze sejtethi, —
megbotlott s köbe verte homlokát:
túlhosszú volt a szép, új nagykabát.

Persze, sokan gondolják: semmiség,
ennyi bizony, szóra se érdemes,
pedig nyomát ma is meglátni még,
Istókunk homlokán örök jel ez;
de főkép, ettől fogva a pribék

Kólintó Sors sűrűbb rovást jelez:
bezárul élte gyöngyös napsora,
sötétlett a jövő, a mostoha!

*

Szépséges szabadságának is íme
befellegzett már mindörökre most;
lett volna ez tán bárkinek is szíve
éltéért adni mást, mint rossz hatost?...
Iskola volt a börtön csengő címe,
— szelleme ma még ósdibb, satnya most! —
mindvégig hadilábon állt vele,
Ó hányszor volt könnyes Istók szemé.

A faluvégén állt ütött-kopottan
a rokkant református iskola;
(hát még manapság, hogyan búsong ottan,
érzi: újulni nem fog már soha,
ha fel nem tűnik a ködlő napokban
valami nagy, irgalmas csoda;
— halkul a csörgés egyházi zsebekben,
rójják az adót egyre kevesebben.)

Hát ide dugták Istókot először,
igaz nem ment ez csöndesen, simán,
világgá indult s már a „kisszöllő“-ből
került elő a pityergő zsvány,
de rémíthették most is „jö a csöndör!“,
kötélnek még máig sem áll talán,
ha édesanyja pár szép, okos szóval
le nem fegyverzi jobban, mint — pofonnal.

S itt mégis volt egy kedves tanítója,
itt néhány jópajtása is akadt,
itt még „zsidó“-nak is ritkán csúfolta,
— nem úgy, mint másutt, — zsvajgó csapat;
ám sajnó emlék, bár hallgatott róla,
lelkében egy-egy innét is maradt,
mondják, hogy egyszer tanítónő verte
— igaztalan — nádpálcával sebesre.

Megfordult később zsidó iskolában
s megösmerte jól a katolikust,
egyikse tetszett néki, hisz hiában.
szegény „bolond“ volt és a „bacillus“-t
talán magával hozta (s már javában
roncsolt ökelme, szedte szét a juszt)
lázadozónak: talán született,
kár volt megóvni „ezt“ az életet.

*

Sírt, Istók anyja, sírt, keservesen,
Sírt-rítt a barna kis cselédleány,
sírtak a fák végig a „föszeg“-en,
sírt még a Pista kutya is talán,

és ha hiszi az olvasó, ha nem:
könny ült a Vértes pilla-hajlatán,
(rezgett a ködcsepp, foszlott és gomolygott,)
mikor csészán hazuról elkanyargott.

Előbb, hogy meg ne ártson éhgyomorra,
csak kásvárosba vitte apja át,
de lógott így is „Hős“-öm tömpe orra,
s a „Sors“ ellen, magában forrt a vád,
s mikor már nem látszott a falu tornya,
(s mert nem hallhatta anyja jó szavát!)
„Hős“-öm maga is sírva fakadott
s néma. merev lett, akár a halott.

De később estétájt az udvaron
búsan dudolgatott, dalolgatott,
a „földiek“-nek tetszett vón nagyon,
mert régi nóta hangzott sorba ott:
és persze úgy, ahogy írva vagyon,
elhúzta földimód a dallamot
s rajta a háznépe jót nevetett,
így hát a dalról hamarost letett.

Az alsó oktatás utolsó évét
kellett itt neki befejeznie,
egy szentigaz: itten a leckefélék
nem este; túlságos nehezsire,
mestere inkább a Szeretet fényét,
mint a Tudását szórta lelkire,
ő volt itt az egyetlen fényvető,
e városban más nem csillant elő.

Egy délelőtt a jó Ormódi bácsi
tüzes szavakkal arról prédikált,
hogy nem szabad „cseléddel“ durván bánni:
látszott, leckéztetett egy kisleányt:
Istók más szóra nem tudott vigyázni,
amíg a renyhe óra délre járt,
aztán futott a Zsófihoz haza,
fogadkozni: nem sérti meg soha!

*

És folyt a július játékosan-habosan,
játszadozott Istókunk vígan, gondtalan
(s a népek is játszottak szinte mámorosan, *hosszan,*
eszre sem vették: minden vérbe-vasba van;)
odöngött hegyen-völgyön, bujkált csalitosban,
uszkált a Szobácai-tóba boldogan:
tudhatta-é, hogy mennyi rosszat tartogat
a bő Marok, mely hullat, fullaszt sorsokat.

S amíg a népek s Istók igyen játszadoztak,
mohón tett-vett a titkos diplomácia,
„derék“ spiónok éjjel-nappal fáradoztak
s az ügyügyi munkás élt, mint pária;

jaj volt annak, ki tett a békéért tapodtat:
bénává kellett egy-kettőre válnia,
megölték, — kereszttezett titkolt terveket,
csorgott a drága vérből később: rengeteg,

S mint fülledt nyári napra bomló vad vihar,
áadás irammal érkezett a Háború,
mennydörgött hettyke jelszó, zengett harcidal
(s egyetlen fegyvergyáros sem volt szomorú!);
úgy látszott, hogy az Értelem kivész, kihal
s Jóságot, Szépséget ellep örök ború,
rémlett, fenékgig fölfordul a vén világ,
barbár vihar súvítve söpri át.

S elcsöndesedtek: békeprédikátorok,
sorra behódolt már a legtöbb „népvezér“
s hangoskodtak fennen a lelkipásztorok
s újságból, versből, dalból csorgott egyre vér;
kezdetben gyermek Istókunk se háborog,
Istók vakációja végétől se fél,
képzetele csapong kalandok mezején,
csodát vár hős históriák szerint, szegény.

S mikorra falujából újra elkerült,
javában meneteltek menetszázadok,
és már csapatnyi sebesült is egybegyült,
a városban akadtak már csonkák, vakok;
s a szívekben a lelkeség el mégse ült,
az Ellen ellen izzottak kicsik, nagyok:
kosztoshelyén is erről hallott szüntelen,
s az iskolában? Gyűlölet termett, terem.

S mert versek inkább érdekelték, mint retorták,
reálérzéke — vélték — nem maradhat torzan,
Istókot bölcsen reáltudományra fogták
a híres papos, poros, parasztos városban;
dehát egy-két kedves tanárját frontra dobták,
s a háborús hírek izgatták egyre jobban:
így nem volt zsiros az emésztett tudomány,
bizony sokkalta inkább porcogós, sovány.

S peregtek sorra éles, véres hónapok,
néhány esztendő szennyes vérsodorba fult,
fogytak a hangosok, fonnyadtak a dalok
és egyre „szépült“, színesült a szürke mult;
csak iskolákban folytak még szavalatok,
sok volt az ünnepély, Istók nem is tanult.
(Szemében „szénszünettel“ semmi föl nem ér,
hisz városban már kincs a „kukrica“-kenyér!)

S látja ilyenkor mindig otthon, falujában,
hogy itten élelemben soknál nincs hiány,
hogy nékik is cukorból, lisztből jó-rakás van,
míg más szegény, kilót is hasztalan kíván;
s Istók nem tudott szemethunyni mindhiában,

ha látta: apja igazságtalan is tán,
mikor — teszem urak dohányban jobban jártak,
mint a parasztok —, sírt, panaszkodott anyjának.

Koszt-levártélyt neki egy szegény rokon adott,
krajcáros, szükös életet élt a család,
köztük sűrűn is támadtak pörpatvarok,
kicsinyt ezért okolta Istók az apát,
ki délben három-négy tányért is fölkapott,
és raptyára törte, így hűtvén magát,
mire sokszor az asszony mit is tehetett?
megszaporította szintén: a cserepet.

Am Istókunk azért színezte életét,
ekkoriban már rengeteget olvasott,
igaz, akadt közötte még szemét elég,
de lelke mélyén: Petőfi gyújtogatott;
parázs világánál is rontotta szemét,
— hisz villany égetéseért járt volna bot —,
hítte vakon a könyv a legfőbb élvezet,
ámbár már a lányokra is szemet vetett.

Am, hopp, megálljunk, Olvasóm egy szóra, pillanatra,
megmagyarázom, mért van újra sor-nyújtás soron:
nehogy „művem“-re csöppnyi joggal süthessék rá: „gyatra“,
mondván: Aranyt, a halhatatlan Mestert majmolom;
pedig, ha Istókunk meséje „hóditóan“ hatna
s mert izgató, nem veszne el, mint a szálló korom,
hej, lázas buzgalommal folytatnám „nagy“ művemet
s az első rész után következne: igaz remek.

No, máris épp ott folytatom én, ahol abbahagytam,
hogy hősöm immár kislányokra is szemet vetett,
tanárai helyett, — ó, megbocsáthatatlan! —
a lányokért, a versekért könnyen lelkesedett;
az egyik „ideálját“ leste egyre hosszasan
a háztetőről, nem sajnálta rá a perceket,
s a másikat, ha látta ponylovas kocsiján,
szaladt lihegve, nem is tudott volna szólni tán.

Hja, bizony Istók hadikoszton is kamasszá vedlett,
suttymban-nyíltan társaival már „bagóztatott“,
ekkoriban buggyantja lelke ki az első verset
s jött ő ötödikbe büszkén, — „magázás“-ba fogtak ott
tanárjai, a fiúk szíve először de pezsgett!
úgy érezték mindannyian: legények lettek ők,
és jóskáig voltak gögősek, hetvenkedők.

De hamarosan olyan forró események jöttek,
hogy önmagáról minden ember megfeledkezett,
a fegyverek már itt is ott is tompábban dörögtek
s a levegő sok kósza hirtől áttüzesedett;
hisz ekkor már a holtak mindent feketébe fődtek
s az Éh megbolygatott tömérdek élet-telepet

s rettegni kezdtek egyre jobban már a bünösök a falvak, városok, országok lakói között.

Ezért hát fülő izgalommal bünbakot kerestek, röpködtek szerte zsidókra uszító vad szavak, bezzeg a papos újságok se voltak ebben restek és vétkes persze a zsidók közt is mindég akad; akadtak, kik megtollasodtak, búsás pénzt kerestek, akiknek mások kárára jutott a jó falat, dehát harácsoláshoz nem kell faj, felekezet, csupán osztálykiváltság, melyből élni jól lehet.

Még ősszel történt... még talán november elején, Istókunknak valamilyen vakációja volt, (örvendezett az édesanyja, életét érte fény, fölverte újra házukat dallal a kis bolond;) egy este — künn a szeles-eső volt botor-serény, e rút időben tán kivert kutya se kóborolt, vigan bent a „kiskocsmában“ lórumoztak ép', mikor a szomszédságban fegyvertől rezzent a lég.

Aztán fekete csönd... a kártyát szóltan félrerakják, Istókunk anyja borzong, megriadt és nyugtalan, a lányok hozzábúznak, mintha övni ők akarnák, az édesapjuk sápadt... nagy nyugalma odavan; hullák hevernek szanaszét... villognak, vágnak szablyák... így képzelődik Istók fölhevítve, hosszasan, mignem aludni cihelődik az egész család s künn árnyak hajladoznak, bólogatnak: jóccakát!

Egyszerre ablaksörrenés... aztán meg zuhogás... fejszecsapás... hallszik üvöltés, zúrós hangzavar, Istóknak rémlik: mindez halálbagoly-huhgavás, ágyából ugrik már ki, félálomban, nagyhamar; — ottkünn a szél is egyre szilajabban orgonáz, tetőkbe tép, tövestül dölyfös fákat kicsavar — ó, bent didereg Istók hálóingben, nagykabátban s a többiek is mind, ziláltan és halálraszántan.

Ugy bújtak össze belső zúgban, mint felhők az égen, sötéten-sűrűn áthallatszott robaj, durva szó, az apja hajthatatlanul, revolverrel kezében, (amelyről később sült ki, hogy csak játékra való) a gödrös udvaron át ment el segítségért éppen, mikor riasztó recsenés, messzire hallható, csapott közéjük hirtelen a szomszédos szobából, — azt hitték, Mentő nem akad már sem közel, sem távol.

Igy volt... legfeljebb azt kell még megtudnod Olvasó, hogy néhány részeg ifjanc volt a pogromrendező, s akadt egy-két szegény zsellér, zsidó-oltalmazó, hogy csendőr-járőr reggel nyoleig sem került elő, hogy a zsidó rég-rég villámátharításra jó, hogy a szegénység dühe akkortájt volt gerjedő, hogy elsöpréssel rémített grófot, tőzsért, papot, hogy a szegénység mindenütt és joggal lázadott.

Harmadnap, legbelül még most is zaklatottan,
 Istók az állomásra két csikót zavar,
 rét marad itt el, jegenyés amottan,
 az út szegélyén ritkás, rőt avar,
 domb, korhadó keresztrel, (rajt' hervadt csokor van)
 koppasztott szőlőkert-sor ünnik el hamar;
 bár délre jár, a gyáva nap pillogni sem mer,
 gyűlöletet lehel s gomolygat a november.

S ha néha csillan is: bódultan lehanyatlik,
 nem tudja tünni, oly párás a gyűlölet,
 majd messze bujdosik s felénk se pillant addig,
 míg érte földi sóhaját sóhaj nem követ;
 — a messzeségből könnyeztető nóta hallik,
 köd födi el a rozsdaszínű hegyövet,
 hűvösség borzogatja Istók homlokát,
 — gördül a hintó lassan, csöndesen tovább...

Istók jobbán javában szónokol Iván,
 a fúrgeeszű, fiatal orosz fogoly,
 azt tartják róla, hogy nagy kópé, nagy zsvivány,
 asszonyt-könyvet szives-örömet pártfogol;
 mi tagadás, hogy asszonyt olykor megkíván,
 arra tanu Istók is, méghozzá komoly:
 meglátja egyik estelen, — véletlenül! —
 hogy egy menyecske Ivánunk ölében ül.

Iván már türethetően beszél magyarul,
 vagy három éve, hogy fogolykenyéren él,
 egy ócska könyvből rendületlenül tanul,
 ámbar közeli hazakerülést remél;
 az úton harsog szinte szakadatlanul
 forradalomról s hangja csupa szenvedély,
 mire az állomásra érnek Istók szédül
 az új ígéktül s forradalmárok nevéül.

Meg ne kövezzétek Istókot — gondolatban,
 föl ne kiáltsatok: „rendörkézre vele!“
 mert hát a sok bűnös beszédre föl se pattan,
 mert hát fülel rá, mintha mindent értene;
 mert hát az állomáson (megbocsáthatatlan!)
 a búcsuzáskor könnybe lábad két szeme:
 kedveli rég Istók a „bolsevik“ Ivánt,
 hja, csöpp hajlam sincs benne Bölcsesség iránt.

*

Ösmertek-é mogorva öregembert,
 ki régóta gyomor s idegbeteg,
 ki jajjal-bajjal már egészen eltelt
 s panassza gyűl mindennap: rengeteg!
 Istók korább ily kosztadóra tesz szert,
 igaz, a felesége rendesebb!
 ám szeretet így sem melengeti,
 rossz szó a lelkét sűrűn sebezti.

Nem csoda hát, hogy fölszorongó szívvel,
 mint, aki megy veszedelem elé,
 s eltépelődve: túrni mennyit is kell,
 közeleg Istók városa felé;
 nem csoda hát hogy jókedvet csak szinlel,
 mikor köszönti vigan S. E.-né,
 — meg aztán félti is az otthoniakat,
 ekkoriájt támadó hamar akad.

Egy hét se múlt el s már megkapja orvul
 az első sokáig-sajgó pofont,
 időle bizony a könnye is kicsordul
 s busong belé hetekig a bolond;
 egyszer a kosztadó Istókra mordul: :
 hát ő parancsot már hiába mond?
 — tüstént vágassa le hosszú haját,
 vagy ellátatja apjával baját!

Mert haja ekkor már „költösen“ lebben,
 Istókunk büszke rá: selymes, sűrű,
 s Petőfié se lebbenhetett szebben,
 fogadkozik: marad hozzája hű;
 a durva szóra szeme meg se rébben,
 csak legbelül szúrdalja, mint a tű,
 de ettől fogva százszor is rebellis,
 és megy a harc, hangosan, csendesen is.

Már olthatatlan szerelemre lobban
 a költészet — a szabadság iránt,
 összefonódnak végleg e napokban
 — ó, olvasóm Istókot szánva-szánd! —
 a hosszú haj is szimbólum csak jobban,
 a szerelemé, melyet megkívánt:
 — immár Gorkij — „Az anya“ — „mérgezi“,
 s a versek! Ady Endre versei!

S mint félszeg falusi idefön Pesten,
 ösmeret-uccákon úgy kóborog,
 szájtátva jár e roppant rengetegben,
 beszédek széditik, mint ó-borok,
 s iskola mégse vonzza hevesebben,
 hanem mi rajta-kivül háborog:
 történet, művészet, — politika,
 ez, ez utóbbi aztán a hiba!

Istókot hajtja nagy-nagy szomjúság:
 tudás-igazság források felé,
 ó, mennyi múlt ezen: az Ifjúság
 méltó irányzóra rálel-é;
 Istókunk egymagában nekivág...
 gyűlésre jár, száz könyvbe búj belé,
 de S. úr ezt már nem helyeseli
 s így megpróbál gáncsot vetni neki.

Hall hát besúgást Istók édesapja,

színezik néki így-úgy a valót;
nem csoda, hogy hatalmát villogatja
s megnyomja jó-erősen is a szót:
bizony a „lázádot“ ki is tagadja,
ha észbe nem kap s nem hall róla jót...
mert „lejtőn“ csetlik-botlik mind alább,
aljában vár rá szegyen... — porkoláb.

Istóknak pár magafajta pajtása
ekkor diáktársai közt akad
és egyiküknek van olyan lakása,
ahol nyugodtan elzajonganak;
egyszer, hogy ép' a „Holló“-t recitálja
Feri, varázslatos a szavalat,
a kis szobában szinte száll a mámor,
a vaksötétben csak parázs világol.

A Ferkó búzakékszemuű fiú,
buzgón és kántálón szavalgató,
egyre szerelmes már szegény s hiú,
nagy pennarágó, flaszterkoptató,
de hogyha kell, hát harcos, mint szíú,
— tengődő munkáscsaládból való.
(tanított s így keresett keveset,
és jósokáig „napokat“ evett.)

E közben országunkban szerteséjjel,
nőtt az elégedetlenség hada, —
„fehérek“ súgtak-búgtak nappal, éjjel
s a kormány egyszer sem ügyelt oda;
az úri nép jajongott szinte kéjjel,
s bár tábora volt mindennek oka,
mindent a más nyakába varrni próbált,
— a tisztek harcból rendezgettek próbát.

A kormány oly vak-tehetetlenné vált,
mint a csak sírni-tudó csöpp gyerek,
de jobbra! — balra ő sem ismert tréfát,
sok forradalmárt börtönbe vetett;
a „változást“ alig értette még át
a munkás és szegény-paraszt-tömeg:
a sarcolás-basáskodás maradt,
most se jutott — szegénynek több falat.

Igy történt hát Istókunk városában,
hogy magyarán beszélt az úri nép,
kimondotta a megyeházán bátran:
új rendben meg nem nyugszik semmiképp
s jaj lesz annak, ki — bármi is hiában! —
„urai“ ellen merészelní vét;
— lett erre aztán nagy zene-bona,
csattant eléjük: nem oda Buda!

A város úri népe megborzongott,
új szó süvöltött át a városon:

„proletárdiktatúra“ — fülbe bongott
s fölfogták felső-alsóvároson;
áttörték tüntetők a rendőrkordont,
a vén falak közt áramolt ozon,
a téli szél is rohamot dudált,
zúzták a megyeháza kapuját.

Munkások élén állt az élesapat,
forrongott-zsongott újra most az ország —
s hiába omlott annyi vérpatak,
országunk' sarcos gyarmattá sorozták;
népünk magára-árván itt maradt,
„barátaink“ nem állták ki a rostát, —
csak egyfelől jött biztató világ,
hol készülöben volt már új világ.

A SZLOVÁK KÖZÉPRÉTEGEK MULTJA ÉS JELENE

Irta: VLADIMIR CLEMENTIS (Pozsony)

A szlovák dolgozó intelligencia keletkezése tulajdonképpen az államfordulat utáni időbe esik, miután a régi Magyarország szlovák területein a dolgozó intelligencia funkcióit az állami-közigazgatási és önkormányzati apparátusban, a termelés minden ágában, de még az u. n. „szabad“ foglalkozási ágakban is a magyar, illetve — a nagy részben — elmagyarosított szlovák eredetű intelligencia látta el. Annak a gazdasági alapnak a keletkezése, amelyen az intelligencia képződik, ebben az esetben a régi Magyarország szlovák vidékeinek iparosodása, a kiélesedett nemzetiségi elnyomás kezdeteivel esik egybe úgy, hogy a kisparaszt rétegekből az iparos és intelligens rétegekbe való „fölemelkedés“ a legtöbb esetben egyértelmű volt az elnemzetietlenüléssel. Ez a politikai helyzet magyarázza meg azt a tényt is, hogy a fordulat idején Srobar dr. („Fölszabadított Szlovenszko“) Szlovenszko egész területén mindössze 600—800 „törhetetlen“ szlovákot számlált. Ezt a jegyzéket egyszerűen úgy csinálta, hogy az egykori titkos megyei levéltárból összeszedte a pánszláv gyanusak névsorát, amit annak idején a belügyminiszter titkos rendelete alapján állítottak össze. Ezekből a „törhetetlen“, „fordulatelőtti“ szlovákokból a fordulat után valamiféle nemzeti nemesi réteget teremtettek, amelyet „nemzeti“ érdemeire való tekintettel bőven jutalmaztak különböző hivatali tisztségekkel és maradékbirtokokkal; nem is említve, hogy körük a martiromság és a forradalmi elszántság ama legendáját szöttek, amellyel ezek a Szlovákságot fölszabadították az „ezeréves járom és elnyomás“ alól. Ezért cikkünk elején szükséges a szlovák intelligenciának az egykori magyar kormányok nemzetiségi elnyomásával szembeni „forradalmiságát“ röviden vizsgálat alá venni.

A szlovák intelligencia és kispolgárság keletkezése és első történelmi fellépése (1848—49) óta (négy évvel ezelőtt adták ki az első almanachot, amelyben Stúr, Hodza és Hurban csoportja először vezette be a szlovák irodalmi nyelvet, a cseh helyett) telítve volt a nemzetiségi kérdés ellenmondásaival. Még pedig nem csupán a nemzetiségi kérdés alapellenmondásával, amely dialektikus szükségszerűséggel jelentkezik minden nemzetiségi mozgalom alkalmával (nemzet-osztály,

nemzeti piac — a kapitalizmus internacionális jellege), de egy speciális ellenmondással is, amely az adottságokból következő azzal az ideológiával együtt, amelyre támaszkodott.

A szlovák nemzeti ideológia Sturral kezdődik. A Sturral kezdődő szlovák nacionalizmus objektív jellegénél fogva szükségszerűen anti-feudális és polgári-demokratikus. De Stur ugyanakkor politikai koncepcióját, a pánszlávizmust, a reakció legsötétebb erősségére, az orosz önkényuralomra építi. A gyakorlati politikában azt jelenti ez, hogy az 1848—49-es magyar forradalommal (amely szintén nem értette meg azt, hogy Magyarország összes népeinek forradalmává kellett volna szélesülnie) való kapcsolatkeresés helyett Metternichnek és a Habsburgoknak a karjaiba omlik, akik aztán azzal jutalmazták, hogy 1000 forintot adnak a nemzeti kultúrára, hogy azután szövetségeseiket a mindenféle nemzeti megnyilatkozást elfojtó magyar dzsentrinek szolgáltassák ki. A szlovák intelligencia történetének e periódusáról írta Laco Novomeský, a következőket:

„A polgári fejlődés belső törvényszerűsége hajtja a magyar középneemesség és polgárság forradalmát a hatalomnak a bécsi udvar kezéből való elragadásával egyszerre Magyarország többi nemzetiségi kisebbsége ellen az egész közélet elmagyarosítása érdekében. A magyar forradalomnak ez az iránya súlyosan érinti az ébredő szlovák nemzeti törekvéseket. Minél jobban elidegenülnek a felszabadulásra irányuló törekvések, a szlovákok annál inkább (de nemcsak a szlovákok, hanem Ausztria-Magyarország többi szlávjai is) a magyar forradalom elleni vonalra kerülnek a bécsi udvar oldalán. Így a szlovák nacionalizmus ideológusai a magyar forradalom nagyobb hibáját nem a győzelmes polgárság expanziójában, hanem a császár és király ellen való árulásban látják. „A magyarok legkevésbé sem érték vala meg az 1848. esztendő jelenségeit és mozgalmait, — írja Dohnány — valamiféle féktelenség által valának elragadtatva, amelyet ők liberalizmusnak nevezének. Fő indítékaik: ha — úgy mond — a franciák kihirdeték a szabadságot, kihirdetnénk mi is; ha azok megalapíták a Respublikát, megpróbálandjuk mi is stb. elfeledkezvén megkoronázott királyuk iránti hűségükről és kötelességeikről tulajdon nemzetökkel szemben, amely az ilyen dolgokra elő nem vala készítve és képtelen: kihirdeték — vagy jobban mondva az élükön álló Kossuth kihirdeté a Magyarország előtt ismeretlen francia szabadságot.“

Minél határozottabb lett az összeütközés, annál kevésbé vált elkerülhetővé a fegyveres összecsapás, annál sürűbben foglalkoznak a szlovák hazafiak a Habsburg-udvar védelmének a kérdésével, annál sürűbben látjuk őket az ellenforradalom táborában. M. Hurban írja, hogy a párizsi februári harcok óta a nemzeti vezérek nem szívesen látták, hogy a magyarság a forradalom útján tovább korlátozza az uralkodót s hogy a birodalmi kormányzást szűkíti s hogy elnyomja a nem magyar nemzetiségeket. Elhatározták, hogy ők karddal veresszik ki jövő sorsukat és életükkel és halálukkal fogják védeni úgy az uralkodót, aki mindenek uralkodója és jótévője, mint életét is és hogy a császár jogait a februári napokban az összes népekkel együtt biztosítják.“ (Dav, 1933. 2. sz.)

A sturizmus politikai koncepciója 1848-ban szenvedett veresége ellenére megmarad továbbra is és képviselője a szlovák intelligenciának az a része, amely a Turócszentmártonban megjelenő „Narodnie Noviny“ (Nemzeti Ujság) körül csoportosul, s amelynek legklasszikusabb irodalmi és politikai képviselője Svetozár Hurban Vajansky (1848-1916.) Ez az ideológia azonban az akkori viszonyok mellett tel-

jesen hasznavehetetlennek bizonyult. Ha u. i. nem akarták azt, hogy a magyar nacionalizmus, felerősödve a kapitalista fejlődéssel, teljesen elnyelje a szlovákságot, a pánszláv gondolat újabb és realisabb kiadásához kellett folyamodniuk. Ez a védelmi teória a csehszlovák kölcsönösség gondolatában teremtődött meg s hordozója és hirdetője a „hlasisták“ generációja lett. A csehszlovák kölcsönösség gondolatának létrejötté a realista cseh generáció születésével és a magyar liberális polgárság első mozgalmaival esik egybe. Az az idő ez, amikor Szlovenszkon „egész meztelenségükben“ az „apák és fiúk“ „tragikus“ problémái születnek meg — jobban mondva, amikor a fellépő kapitalista industrializáció megsemmisíti a feudalizmus idillikus csökevényeit, eldobja a csillogó romantikát és helyette olyan aktivizmust követel, amely konkrét szervezeti formában jelentkezik s bennök az emberi társadalom kapitalista szakaszának esszenciája erjed.

A magyar polgárságnak a mult század hetvenes éveiben kiélesedő gazdasági és nemzeti imperializmusára a Stúr romanticizmusán felnevelődött szlovák intelligencia nagyon anachronikus fegyverzetben válaszol. A hlasisták egyik vezéralakja a következőképpen rajzolja e generáció forradalmi tevékenységét: „És így éltek a mi hazafiaink elvágva a világtól kis hegyi falvakban, elfelejtve, ahol szomorú az élet, meztelen, egyszerű és szegény. Szakmunkáikra vetették magukat, méhészkedtek, halászgattak vagy verseket írtak, olvasták a Narodnie Noviny-t, vagy a Hlásnik-ot (Ébresztő), az asszonyok nézegették a Gartenlaube-t, szerényke uzsonnákra jártak, sakkot játszottak, vagy kártyáztak, pletykáztak, morogtak a rossz világra, csendben szidták a magyarokat és az isten templomában kiöntötték az emberi rosszaság, az ellenség igazságtalansága és a szlovák nép renyhésege fölötti szomorúságukat.“ (Stofánék: Masaryk és Szlovenszko).

Illegális tevékenységük — hogy a huszadik század nyelvén beszéljünk s hogy a nemzetért küzdő forradalmi portréjukat megrajzoljam — az ilyenféle „agitációs“ darabok recitálásából állott: „Sem a Vág, sem a Moldva nem kapcsolja össze lélekben a szlávok nagy seregeit, sem Belgrád, sem Krakkó és Varsó. A termés majd megjön, felszökik a fény, ha fölkel a központi nap dicsőségesen.“ (Vojansky: A Tára és a tenger.)

Ez ellen a passivizmus és messianizmus ellen lépett fel a hlasisták generációja, akiket már a nagy város nevelt. Aki a hlasisták forradalmiságát a Narodnie Noviny korabeli évfolyama szerint itélné meg biztosan csalódnék, de csalódik akkor is ha a Hlas (Szózat) hatodik évfolyamát nézi meg pl. Már a cseh realizmust is, amelyből a Hlas kifejlődött, következetes eklekticizmus jellemzi; a szlovák talajon ez a látszatforradalmiság még inkább csökken. Kezdetben nagymértékű tolsztojanizmustól volt áthatva, de ez sem volt e mozgalomnál százszázalékos. De beszéljenek a Hlas programjáról V. Srobár szavai: „Mindenekelőtt és mindenkifölött azt akarjuk, hogy a szlovák ember erkölcsileg újjá szülessék. A liberális(?) egoista fölfogással szemben az emberiség keresztényi elveit, a szociális szeretet principiumait állítják. A szlovák intelligens ember újjászületése alatt azt értjük, hogy életét ezekre az elvekre építse... a magyar presszió és az ellenség ellen a kulturális munka egyetlen fegyverünk. Azzal a szívből jövő kéressel fejezzük be, hogy munkánkat segítse az Isten“. Amint látjuk olyan program ez, amelyet nyugodtan irhatnának alá e világ összes keresztényei. A hlasisták tevékenységét azonban ebből még nem ítélték meg. A hlasismusnak mint haladó mozgalomnak — bár ez Srobár idézete után kissé különösen hangzik — a konkrét, napi, gaz-

dasági követelményekkel szemben nagy volt az érzéke, s az élet és világfölfogás kérdéseit az egyén magánügyének tekintette. Ez az ideológiai eklekticizmus a hlasisták egész tevékenységén végigvonult, gazdasági és politikai téren egyaránt alkalmazták, — kulturális, főleg irodalmi és művészi alkotásuk a minimális volt. De tévedés volna azt hinni, hogy a hlasismus importcikk volt s hogy a hazai talajban nem gyökerezett egyáltalán. Nem! A hlasismus az akkori „baloldali“ kispolgári és intellektuális rétegek mozgalmának helyi megnyilatkozása.

Minket azonban a hlasistáknál és fiatalabb társaiknál, akik később (a Hlas folyóirat megszűnése után) a Prúd körül csoportosultak, a politikai koncepció és az érdekel, hogy mennyire értették meg a csehszlovák kölcsönösség fogalmát, annál is inkább, mert a mai szlovenszókói magyar kisebbség nacionalista politikusainál gyakran találkozzunk hasonló fejlődéssel, ami azonban gyorsabb és kevésbé tartós formában jelentkezik, ami a történeti fejlődés gyorsabb ütemében s az osztály-ellentétek kiélesedésében leli magyarázatát. Ennek a generációnak egyik legmarkánsabb képviselője Hodza Milán dr. így határozza meg közelebbről a csehszlovák kölcsönösség tartalmát: „... ha nem akarjuk azt, hogy az elmagyarosodás áldozatai legyünk, kell, hogy nemzetileg és nyelvileg a hozzánk legközelebb álló testvéreinktől fogadjunk el segítséget, amennyire a magyar állam politikai és területi biztonságát nem sértjük meg.“...nem, politikáról itt nincs szó egyáltalán, a szlovák mindig hű volt, a jelenben is az s a jövőben is hű marad hazájához“ (vagyis Magyarországhoz, a szerző megjegyzése) (Hodza Milán dr.: Cikkek, beszédek és tanulmányok II. köt.) Hasonló módon fogták föl a csehszlovák kölcsönösséget a cseh politikusok is, akik ugyancsak hűek maradtak osztrák hazájukhoz. Tehát a legkevésbé sem az intelligenciának és kispolgárságnak az akarata volt az, amely forradalmi tevékenységbe fejlődött át s amely létrehozta a Csehszlovák köztársaságot. Sokkal hatalmasabb történeti erők hatottak itt közre. A kapitalizmus ellentétes erői voltak ezek, amelyek az imperialista háborúhoz vezettek. A győző kapitalista államoknak viszont meg kellett oldani Európa nemzetiségi kérdéseit. Így történt azután, hogy a legnagyobb gyarmati kizsákmányolók, akik a legbrutálisabb módon nyomják el a nemzetiségileg öntudatosodó kolóniákat — a nemzetiségi jogok védőinek szerepét öltötték.

A nemzetiségi összetételű csehszlovák államban a vezető szerepet a cseh és szlovák polgárság ragadta magához. Ez a vezető szerep kétszeresen nehéz, teli ellentmondó erőkkel.

Mik ezek az erők? A „saját“ nemzeteinek növekvő osztályöntudata és az ennek megfelelő osztályharcok formák, a többi nemzetiségek irredenta polgársága és erős gazdasági pozíciója, amik ellen az új uralkodó rétegeknek fel kell lépnie, még pedig abban a történeti szakaszban, amikor a polgárság már túlhaladta történeti fejlődésének zenitjét s világuralma szétesőben van. A szlovák polgárság, kispolgárság és intelligencia számára ez végzetesebb, mert tulajdonképpen csak a fordulat óta nyílik számára szabad fejlődési lehetőség.

LI-FU-SZUN GAZDA ÉS CSELÉDEI (IV.)

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

Költészet és valóság. Mélységes tiszteletben a csendbiztos ur iránt és alázatos lelkesedésben a védőrségi intézmény irányában, kétségbe voltam esve, hogy a kancelláriáról ilyen megokolatlanul kitétek szűrőmet. Csak legalább kaptam volna valamit a dorongokon, rugásokon, szidalmakon és bekóterozásokon kívül, amit hazavihettem volna éhező családomnak, feleségemnek és alávaló gyerekeimnek, akik úgy tekintettek énám míg a csendbiztos fullajtárja voltam, mint a fénylő napra. Költeményeimet ugyan nem sokba vették, a gazda iránti mélységes hódolatomat nevetségesnek és agyalágyultságnak tartották, de ha megjelentem esténként hónom alatt egy nagy levél pacallal, vagy egy kis kosár zabihállal, az édig dicsőítettek és mélyen meghajolva ejtették ki nevemet. A világnak ily alacsony szempontból való megítélése utálattal töltött el ugyan, de emelkedett szellemmel mindig sikerült alacsony gondolkodásukat megérteni és úgy tekinteni le rájuk, mint ahogy a száználmas kapaszkodókra tekinteni csak egy ihletett költő képes.

Nem mertem tehát megjelenni pacal és egyéb ennivaló nélkül, bár lelkem teli volt isteni melódiákkal. A kerekorrú disznókról szóló ének különösen nagy büszkeséggel töltött el, dédelgettem szivemben ezt az éneket, akár a madár puha fészkében fiókáit. Amellett fel is voltam mélységesen háborodva, hisz áldottemlékü don Martin csendbiztos ur megbizását szóról szóra a legpontosabban teljesítettem, nem értettem meg tehát szigorúságának az okát. El voltam szánva rá, hogy hibámat jóváteszem, kiköszörülöm a csorbát, dicsőséget hozok, ha már egyebet nem is, szerencsétlen családom nevére. Bemutatom a csendbiztosnak alázatos ragaszkodásomat, megbízhatóságomat, mélységes tiszteletemet a védőrség nemes intézménye iránt, egyszóval mindent megteszek, ami tőlem telik.

Míg így gondolkoztam egy csenevész fácska árnyékában a hideg esőben, egyszer csak látom hogy egy harapós kutya, a Panchó, akit a kikötőből már régen ismertem, szájában egy ócska, zsinóros zubbonyal a szemétdomb irányába szalad. Felkaptam egy vastag dorongot, meghajítottam a Panchót, aki kiejtette szájából a zsiros zubbonyt, féllábát vonitva felemelte és odábbkullogott. A sarokról vicso-ritotta rám fogait. Kezembe vettem a zubbonyt, egy védőrségi zubbony volt, meglehetősen szétfeszelve és bepiszkitva. Arról hogy azt felvehessem, szó sem lehetett. De paszomántjai és csillagjai még elég jó állapotban valának, letéptem tehát azokat, a zsiros zubbonyt odahajítottam a Panchónak, aki felkapta azt és elszaladt vele. Gondoltam, hogy hagy lakjon jól szegény.

Le-Pei-ting manisasszonynál, aki akkora volt akár egy mustoshordó, tüt kértem és cérnát. Jó erősen rávarrtam ingemre a védőrgombokat, paszomántokat és csillagokat, hálából elszavaltam a manisasszonynak a kerekorrú disznócskákról szóló legújabb versemet és nyakam közé szedtem meztelen lábaimat. Meg sem álltam a kancelláriáig. Éppen esteledett és szállt le a hideg köd. Alázatosan, kezemben kerek kalapommal, áthaladtam az udvaron, lábaimat a sikos köveken elővigyázatosan emelgetve. Mindenkinek, aki velem szembejött tisztességtudóan szalutáltam. Furesán bámultak rám és a védőrök nagyokat köptek amerre elhaladtam. A csendbiztos irodája nem volt kivilágítva, zárva volt és sötét. Leültem tehát az ajtó elé és türelmesen

vártam.

Kisvártatva jött don Martin, a csendbiztos. Már messziről hallottam hogy közeledik, nagyokat morgott és zsebében pénzt csörgetett. Ruhájáról bőségesen hullottak le a halmaradványok, kenyérmorzsák és nagy cseppekben csurgott le róla a sör. Amint megpillantott, összehunyorította szemét és megtántorodott. Én tisztelettel tudóan felemelkedtem, összeütöttem előtte bokámat és szalutáltam. Szívem hangosan dobogott és egész testemben remegtem. A csendbiztos az ajtó előtt felgyújtotta a lámpát, kék lett egész testében és alig akart szemeknek hinni.

— Nem megmondtam neked Luis, — mondotta a csendbiztos viszatartva iszonyatos haragját, kezeit hátán keresztbefonva és fogaival úgy vicsorítva rám, akár egy veszett kutya, — nem megmondtam neked, hogy pusztulj még a környékről is, ha nem akard hogy eleve-nen lenyúzzam a bőrödöt. Megmondtam hogy kellemetlen vagy nekem és ezzel vége. Erigy el Arequipába Pintoéhoz, legjobb lesz ha viszed magaddal pereputtyodat, hogy még magotok se legyen itt a közelemben.

— Don Martin, tiszteletreméltó uram, — válaszoltam a csendbiztosnak és újból szalutáltam előtte, összeütve bokámat, — nem bánom akármit is tesz velem, én itt akarok maradni a védőrségen, itt akarok eselédesskedni, vigyázni nagyhatalmu uramnak, Li-Fu-szun gazdának életére, jószágaira, lelkeüvére, mert úgy látom, hogy az komolyan veszélyben forog. Nem bánom akármit is tesz velem csak engedje meg hogy itt maradhassak.

A csendbiztos most megtántorodott, nem akart hinni szemeinek, egészen közel hajlott hozzám és úgy vizsgálgatta paszomántjaimat, gombjaimat és csillagaimat. Homlokán kidagadtak az erek és egész testében remegett.

— Te nyomorult, — ordította a csendbiztos, — hol szerezted ezeket a jelvényeket, — és megragadott nyakamnál fogva, akár egy kutyát és egyszeribe leszakította vállamról a pántokat, ingemről a gombokat és a paszomántokat, — Nem elég hogy megszeged parancsomat és visszajössz, ide dugod az orrodát, hanem még elég bátor vagy ahhoz, hogy gunyt fűzél a mi tiszteletreméltó jelvényeinkből, gombjainkból, paszomántjainkból és csillagainkból, — ordította a csendbiztos és rávetette magát, mind a tiz körmével tépdésve le gombjaimat és paszomántjaimat. A földön hevertem és két kezemet tartottam siránkozva magam elé.

— Le a csillagokkal, — ordította don Martin, a csendbiztos és kaparni kezdte galléromról a csillagokat, akár egy kutya. De a csillagok jó erősen a gallérhoz voltak varrva a kövér Li-Pei-ting manisaszszony cérnájával és a cérna nem engedett. A csendbiztos felemelt galléromnál fogva, kinyitotta az irodaajtót és azon át bevonszolt magával az irodába. Ott tédre estem, szántam bántam vétkemet, de a csendbiztossal nem lehetett birni, kék volt és lila, akár a kéthetes hús.

— Le a csillagokkal, — ordította don Martin, a csendbiztos és rövid kardjával közeledett felém, az irgalom legesekélyebb jele nélkül tiszteletreméltó szemében. — Levágni a csillagokat, — ordította, — ez nem bolondság, ezzel nem lehet játszani, a mi jelvényeink nem képezhetik guny tárgyát akárki szemében, — ordította és egymásután vagdosta le galléromról a csillagokat, amik a földre hullottak. A csendbiztos utánuk kapkodott, levegő nélkül, akár egy hal. — Ezek a csillagok sok mindent jelentenek, — ordította, — ezeket nem lehet

csak úgy meggyalázní, nevetség tárgyává tenni, mint ahogy te azt hiszed, alcaguete, hijó de la grandissima puta.

A csillagok szanaszét gurultak, a csendbiztos karddal kezében már nem volt képes utánuk hajolni, hogy összeszedje őket. Vad dühvel ordítózott és a rozoga íróasztal alá rugdosta közben a csillagokat, hogy már ne is lássa azokat.

— Ezeket a csillagokat tisztelni kell, — ordította a csendbiztos, miközben vad dühvel rugdosta szanaszét a csillagokat, a paszomántokat és a gombokat. — Majd megtanítalak én, hogy ezeket a jelvényeket tisztelni kell és nem felvarrni rongyos ingedre, hogy nevetség tárgyává tedd. Ha még egyszer meglátlak a környéken, az lesz a halálod napja. Huszonnégy órát adok hogy a városból eltakarodj, tudakozódní fogok utánad és ha itt találak addig veretlek a legvastagabb bottal, míg egy lélekzetnyi lesz benned abból a kutya lelkekből. Börtönbe záratlak, hogy ott penészedsz.

Don Martin, a csendbiztos a nyitott ajtón át kizavart az udvarra és utravalól még rámvágott néhányat vastag botjával. Hátam sajgott, szédültem és láttam hogy minden jóakaratom teljesen értelmetlen fülekre talált. Kinn a kancellária udvarán fujt a szél és verte a köveket az eső. Sok mindenre rájöttem ezen az éjszakán. Átkoztam áldatlan természetemet, minden lében kanál voltomat, semmirevalóságomat és mérhetetlenül szégyeltem magam. Üres volt a zsebem és amikor hazaértem, alávaló gyermekeim ráadásul hangos sirással is fogadtak. Feleségem utálatosan nézett rám, mit tehettem hát egyebet, először igyekeztem velük a dolgokat megértetni, ez nem sikerült. Azután meggyújtottam a lámpást és elmondottam nekik a kerekorrú dísznőkről szóló költeményemet. Átkozott gyermekeim meghajigáltak, feleségem pedig lehordott mindennek és két kézzel csapkodta az asztalt. Mit tehettem hát egyebet, fogtam az asztal lábát, ami különben is kijárt, és istenigazában eldöngettem mindnyájukat.

Hu-Tang-ti, a mézesszájú ügynök sötétnek látja a helyzetet. Már régen tető nélkül voltunk, én és egész nyomorult családom, alávaló gyermekeim és rongy feleségem. Feleségemről még nem is beszéltem holott ő is megéri, hogy rápazaroljam a szót. Feleségem egy fejjel volt magasabb nálam, haját szőkére festette és akkora szájjal rendelkezett akár egy zöldségszák. Vékony ajkaiból nem sok jót nézett ki az ember, engem állandóan nyeszlett kutyának, tökfilkónak és agyalágyultnak nevezett, ha irtam egy klapanciát a dísznőcskákról vagy a rózsaszínű elefántról, azt széjjeltépte, mintha nem tudta volna milyen erőfeszítembe került egy-egy költeménynek a megírása. beült már kora reggel a pacalsütő Mei-Ti-lingékhez, vagy a béltisztító Vang-Cai-yünékhez és ott jártatta a száját míg azt valamiféle eleséggel be nem tömték. Mindig azokat szidta akiknél legutóbb járt és akik neki valami harapnivalót juttattak. Különben lusta volt és ha ránézett egy jobbérzésű ember, azonnal hányhatnékja támadt. Nyugodt lelkiismerettel mondhatom hogy nem volt nála utolsóbb asszony ezen a földkerekségen. Gyerekeim ennélfogva mintha csak ráütöttek volna, örökölték az ő mértéktelen természetét, engem, aki végeredményben apjuk szerepét töltöttem be isten és ember előtt, kutyába sem vettek, orrom alá büdösítettek, költeményeimet fenekük tisztogatására elhasználták és mindenért engem okoltak. Ha esett az eső azért, ha izzott a nap azért, egyszóval előtűk is én voltam mindennek az oka.

Hogy a csendbiztos haragja elől is elmeneküljek, elhatároztam hogy elhagyom Trujillót. A város szélén találtam is magamnak való helyet, bozótok között, közvetlen szomszédságában a bőrcserző mű-

helyek lefolyó csatornájának, egy kis dombon, magas pálmák alatt. Sárból és sásból kis kunyhót is építettem és amikor már egészen készen voltam munkámmal, addig könyörögtem alávaló gyerekeimnek és ringyó feleségemnek, hogy osszák meg velem hajlékomat, míg azok nagynehezen rászánták magukat arra, hogy otthagyják lakóhelyükül szolgáló szelídombba vájt barlangjukat és velem összeköltöztek. Egész nap szidták mint a bokrot és átkozták a gazdát, don Martint, a biztost, a papokat és a szelid mezitlábás barátokat. Engem reggeltől estig nyeszlett kutyának neveztek és hogy meg ne alázzanak ihletett költeményeim miatt, azt soha el nem mulasztották.

Lakásunk már volt, de éhezni annál többet ehezünk. A gazdáról utóbbi időben nem sokat hallottam, pedig nagyon szívesen viseltem e tiszteletreméltó ember sorsát. Míg egy este ahogy lábaimat éppen a bőrcserzőműhelyek lefolyó csatornájában áztatgattam és meglegegetten dudolgattam a rózsaszínű elefántról szóló legújabb költeményemet, arrafelé haladt Hu-Tang-ti, az ügynök, fehér nadrágban és fehér kabátban, szalmapapucsban, magyszélű fekete kalapban. Fáradt volt a kanális partján mellém leült. Megkérdeztem tőle mi újság, hogy mennek a gazda üzletei.

— Nem a legjobban, — válaszolta Hu-Tang-ti, az ügynök és szomorúan kis pipájára gyujtott. — Li-Fu-szun gazdánk és munkaadónk üzletei egyidő óta sehogysen mennek, raktárai tele vannak áruval, amiken nem képes tudadni, mert nem kapja meg érték azokat az árakat, amikre ő kalkulált. Ebben az ügyben járok én magam is, meg kivülem még vagy három tucat mézesszájú ügynök. A legjobb és legmézesebbszájú három tucat ügynök, szanaszét nemesak ezen a környéken, nemesak ebben a tartományban, Trujilló tartományában, de az egész országban. Ki gyalog, ki autón, ki öszvérháton, a mézesszájú ügynökök legjava utazik az ő utmutatásai szerint terményei és árucikkei érdekében.

— Terményei eladhatatlanok, árucikkei éppugy. Mit csináljon velük? Állítsa le a termelést, teljesen ésszerűtlen valami. Ha piacra veti áruját, az árak úgy lezuhannak, hogy még az isten se emeli fel azokat. Ugy állunk itt mindnyájan, beleértve a három tucat mézesszájú ügynököt, akár a szamar két szakadék között, — folytatta Hu-Tang-ti, az ügynök és gondterhes arcát megnézte a csatorna állott vizében. — Már azt gondolta ki tiszteletreméltó urunk Li-Fu-szun, hogy áruinak és terményeinek fölöslegét, amit nem tud áraban elhelyezni, egyszerűen a tengerbe dobja, megégeti vagy valami más uton módon elpusztítja. De ez sem célravezető, mert jövőre megint tele lesznek a raktárok, újra gyujtogathatjuk a kazlakat, raktárakat meg az egész aratásra váró rizstáblákat. Egyebet se csinálhatunk mint termelünk és gyujtogatunk, termelünk és gyujtogatunk. A gazdának már egészen beledagadt a sok gondolkodásba a feje, — mondotta Hu-Tang-ti, az ügynök és minthogy már kigyönyörködte magát a csatorna poshadt vizének tükrében, szépen felállt és gondterhes arccal eltávozott.

Busan én is felállottam és szívem legteltesebb érzületével osztottam a gazda nehéz bánatában. Amint kedvtelenül közeledtem kis sárkunyhóm felé, hát látom hogy alávaló gyerekeim egymást püfölve jönnek felém a poros uton a magas bokrok és dusan nőtt pálmák alatt, kezükben kisebb nagyobb esőbröket tartanak, amik színültig tele vannak finom tejjel. Minden lépésüknél kicsurgott a lábasköböl a tej, vastagon öntözve a járatlan út porát.

— Hol voltatok átkozottak? — kiáltottam és szokásom szerinti

azonnal a legrosszabbra gondoltam, arra gondoltam, hogy valami tehenet loptak, vagy jogtalanul eltulajdonítottak egy teli tejeskannát. Hátártalan tisztelőtemben a magántulajdon iránt nemcsak a lopás következményeitől félttem, de akként is gondolkodtam mint a szegény atyák legtöbbike, hogyha vagyont nem is, de legalább jó nevelést és erkölcsös tanítást hagyok hátra alávaló utódaimnak.

— A gazda istállójában, — ordították karban alávaló gyermekeim és felém nyújtották a tejjel teli edényeket. — Nem loptuk a tejet, — ordították kórusban, — a gazda ingyen ad mindenkinek tejet. Ő maga is ott áll az istálló előtt és mindenkire nyájasan mosolyog. Kínálgatja a tejet kóstolóba főnek, fának, — ordították nyomorult gyermekeim torkuk szakadtából, hogy majd beszakadt a fülem. Csak akkor értettem meg a dolgot, amikor festetthajú feleségem is megjelent a tejtől felpuffadt hassal, vállán egy tejjel teli hatalmas kondérral és az egész históriát nekem elmesélte. Szédülő fejjel követtem őket vigyázatosan emelgetve lábaimat a süppedő porban és az egész uton míg kis sárkalibánkig nem értünk, teli torokkal a gazda dicsőségét, jólelkőségét és irgalmasságát üvöltöttem.

A gazda a tejkóstolók szíves pártfogását kéri. — Nohát most beszéljete, — fordultam feleségemhez és gyermekeimhez kis sárkunyhóm árnyékában, amint ment lefelé a nap és miután a nekem juttatott tejet lelkiismeretesen elfogyasztottam, — mondjátok el töviről hegyire hogy' juttotatok a tejhez. Ez az én életem legszebb napja, — folytattam, — én csak egy szegény kínai költő vagyok, aki itt éldegelek Peruban, mindenféle alkalmi munkából tengetve életemet, mert költeményeimet módfelett gyengén méltányolják.

Feleségem elmondotta hogy délután, míg én piócák fogdosásával foglalkoztam, egy akkora cédulaosztogató fiú járt környékünkön, akár a legmagasabb pálmafa. A cédulakihordó fiu meztláb trappolt, hóna alatt nagy köteg mindenfajta röplapot hurcolt, amikből háznak előtt is elszórt jócsomót. A gazda röpcédulái voltak ezek. Nyerstermékeit hirdette ezeken a cédulákon, különböző fajtájú rizsét, kávéját, cukrát, állatbőrét, lisztjét. Leszállított árak mellett, házhoz szállítva, tekintettel a nyomasztó gazdasági helyzetet, ez állott a röpcédulákon. A röpcédulák között volt egy, ami különösen megragadta mindannyiunk figyelmét. Ez volt az a röpcédula, amelyen a gazda tejét hirdette. Asszonyom, — állott a röpcédulán, — tekintse meg istállóimat, kóstolja meg tejetem, minden délután négy és hat között szabad tejkóstoló, ingyen adom a tejet, próbálja meg. Szívesen látom istállóimban, várom látogatását. A cédula alján nagy betűkkel diszelgett: Li-Fu-szun, a gazda.

Első pillanatban nem akartak hinni szemüknek. De kíváncsiságukban és éhségükben felkerekedtek és ahányan voltak, elmentek megtekinteni a gazda istállót. Az egész ucca már tele volt tejkóstolókkal. A gazda istállóinak ajtaja tárva nyitva volt, az istálló előtt állott a gazda és kétségbeejtő vigyorgással fogadta a kóstolókat. Egymásután úgy az asszonyok, mint a gyermekek bemerészkedtek az udvarra. Mindenki megkóstolta a tejet és a gazda orra alá tartotta kisebb, nagyobb lábását, amit a gazda tébolyodott nyájassággal meg is töltött. Ráadásul még mindenki előtt melyen meg is hajlott, tartotta szerencsésének a látogatást és kérte a kóstolók szíves pártfogását. Mindenki meg volt elégedve, mindenki biztosította a gazdát pártfogásáról és ahogy csak tehetta, mindenki kiiskolt az udvarból.

— Aldott legyen a gazda neve, — fordultam feleségemhez és gyermekeimhez, miután azok elmondották nekem az egész történetet,

— ebből is láthatjátok hogy nem vagyunk pusztulásra ítélve, míg egy olyan tiszteletreméltó, nemeslelkű ember árnyékában élhetünk, mint Li-Fu-szun, a gazda. Tanuljátok meg tisztelni az ő nagy nevét, amerre csak mentek egyébről se zengtek dicséretet, mint az ő nemes tetteiről és irgalmas szívéről. Ő a város jótévője, a szegények gyámolítója és a tehetetlenek és az ügyetlenek felsegélyezője. Ezt jegyezzétek meg jól magatoknak, — mondottam áhítatosan és mivel hogy a jóllakottságtól majd szétrepedt a hasam, sárkunyhóm kuckójában lehevitem és boldogam és megnyugodva elaludtam.

Másnap délután én voltam az első, aki figyelmeztettem feleségemet és e földi életre is méltatlan gyermekeimet, hogy szedjék sátorfájukat, fogják bögréjüket és csupraikat és menjenek kóstolóba a gazda istállóihoz. Alávaló gyermekeim és feslettéletű feleségem halani sem akartak arról, hogy mégegyszer a gazda szemei elé kerüljenek. Keserű szavakkal ostoroztam élheteretlenségüket, több élelmességre buzdítottam őket, de mindhiába. Csak hajthatatlanok maradtak, rám se hederítettek és véglegesen nekiálltak, hogy egymás fejéből kipusztítsák a tetűt.

Látva élheteretlen gyermekeim és lusta feleségem hajthatatlanságát, mérhetetlen keserűséggel szívemben magam fogtam hát kézbe jókora fazekunkat, és elindultam a gazda istálló felé, nyakamba szedve mezitelen lábaimat, nehogy elkéssek a cédulán hirdetett ingyen tejköstolóról.

Ho-Vei-pao, a néma megátkozza Li-Fu-szunt, a gazdát. Amire a gazda istállóhoz értem, már félig tele volt a nagy, kövezett udvar. Azonkívül végig az uccán minden irányból csődültek gyerekek és asszonyok az istálló irányába. A gazda az udvar közepén állt, gondterhes homlokkal, szemeit kissé összehunyorítva. Két karján a kabát vissza volt hajtva, inge kigombolva, nadrágszíjja tágabbra engedve és nadrágja felgyűrve. Egyik kezében egy literes mérőt tartott, másik kezével pedig jól megmarkolta a feléje nyújtott edényt. Közben állandóan beszélt, hogy egy pillanatra sem állott be a szája.

— A tej mindennapi szükséglet, — ordította a gazda, — gyerekek élete tej nélkül szinte elképzelhetetlen. Itt mindenki frissen fejt meleg tejet kaphat, házhoz szállítva ugyanabban az árban, ahogy az üzletekben mérik. Az üzleti tej idegen anyagokkal kevert, megbizhatatlan, zsirtartalmától megfosztott, leföldrözött és gyomorhurutot eredményező. Lássák be most már a különbséget és kérem szives pártfogásukat, — ordította a gazda és a kezében lévő literes mérőt belemerítette a kannában párolgó frissen fejt tejebe. — Szives pártfogásukat kérem, — üvöltötte tovább és sorra töltögette a feléje nyújtott kis csuprokat, fazekakat meg lábasokat. — Házhoz szállítjuk a frissen fejt tejet, — harsogta, — szabad kérem becses címüket. Szállítással reggel, délben és este. Aki meg akarja rendelni állandó szállításra, az diktálja be címét, pontos címét, ucca és házsámot. Fizetési kedvezmények, tessenek jelentkezni, kérem szives támogatásukat, — üvöltötte Li-Fu-szun, a gazda és fáradhatatlanul mérte a feléje nyújtott csuprokba a tejet.

Az egész udvar teli volt, de mint rendelő senki sem jelentkezett. Mindenki csak fazekát és csuprát nyujtogatta és rémült szemekkel nézte a gazdát. A gazda kissé pihent, megtörölte izzadt homlokát és végigtekintett a csődületen.

— Nem értem, — mondotta emelt hangon Li-Fu-szun, a gazda, — mindenki jön kóstolni a tejet, megfigyeltem hogy vannak akik már harmadszor is jönnek tejeért és rendelni senkiben sem mutatko-

zik hajlandóság. Vagy izlik a tej, mert jó és akkor nem értem ezt a csökönnyösséget, vagy pedig nem izlik és akkor érthetetlen előttem hogy mégis visszajön. Nem értem, — ordította a gazda kétségbeesetten s mindkét kezét zsebébe dugta.

— Tessék adni tejet, — kiáltották az udvart megtöltő gyerekek, asszonyok és öreg emberek. — Tejet kóstolnáj jöttünk, tessék adni tejet ha már ide tetszett bennünket csödüteni az ucca másik végiből, akár-milyen keveset is, de most már tessék tejet adni.

— Nem adok ki több tejet, — kiáltotta határozottan a gazda és megdagadt homlokáról állandóan törölgette a lecsurgó veritéket. — Mindenki mehet haza, csak az kap tejet, aki meg is rendeli. Vége a tejkóstolásnak, — ordította magából kikelve és varázslatos arcán patákokban folyt le a veriték. (Folytatása következik)

A VÉLETLEN ÉS A SZÜKSÉGSZERŰSÉG A TÖRTÉNELEMBEN (I)

Irta: JESZENSZKY ERIK (Budapest)

A Korunk egyik múlt évi számában vita folyt Horner Miklós és Szuk Antal között az előbbi világpolitikai fejtegetései alapján, amelyek a lap július-augusztusi számában jelentek meg. Ebben a vitában H. M., szembehelyezkedve — látszólag a marxista dialektika nevében — egy szerinte magát dialektikusnak tartó, tényleg azonban dogmatikus történetiszemlélettel, olyan elméleti álláspontot foglalt el, amely a dialektikus történeti materializmus helyett, a polgári történetiszemléleten alapul. Sz. A. ugyan megkísérelte a vitában, hogy kifejezésre juttassa a szóban forgó konkrét világpolitikai kérdésekben a helyes marxista felfogást, azonban ugyanakkor mellőzte a marxizmus elméleti álláspontjának a kifejtését H. M. nézeteivel szemben. Az utóbbi körülmény indokolja, hogy rámutassunk itt, a felmerült kérdések keretében, de azokat elméleti síkra áttolva, a dialektikus történeti materializmus néhány igen fontos tételére.

H. M.-nak a vitából kitűnő történeti felfogását a következőkben foglalhatjuk össze: a történelemben nagyon kevés dolog történik szükségszerűen, rendszerint véletlenek döntenek benne, egyének és a jó vagy a rossz politika véletlenjei, nem a szükségszerű gazdasági érdekek, hanem az azokról alkotott véletlen vélemények, a vélt gazdasági érdekek. Éppen ezért a történeti fejlődés is csak igen kevésbé látható előre, történeti fejlődéstörvények felállításának nincs sok értelme és ennek következtében még az is kétséges, hogy a politika egyáltalában tudománynak tekinthető-e? A véletlen uralma egészen tág területet hagy a történeti lehetőségeknek. Így például az is lehetséges, hogy Németországban a Hitler-rendszer szocializálni fogja a termelőeszközöket. Vagyis H. M. egy anarchisztikus és chaotikus és ugyanakkor individualista és idealista politikai világnézet állít fel s ekként oly politikai világot mutat be, amelyben a helyes vagy helytelen tájékozódás és ennél fogva cselekvés is véletlenül fordul meg.

Ennek a felfogásnak az kölesönöz látszólagos jogosultságot, hogy egyrészt mintegy az antitézis egy csálhatatlan biztossággal jövel, mereven dogmatikus történetiszemlélettel szemben, másrészt pedig az, hogy a történetben látszólag valóban a véletlen uralkodik. Ha azonban a dialektikus materializmusnak valóban semmi közösége nincs is a merev dogmatikus történeti felfogással, azért még nem téveszti össze a jelenségek felületét belsejükkal, a véletlent és a szük-

ségszerűt nem tekinti egymást mereven kizáró ellentéteknek és nem mond le a szükségszerű, az események előrelátását és így az eredményes cselekvést biztosító történeti fejlődéstörvények felismeréséről.¹ Ellenkezőleg, éppen „ezeknek a vasszünégszerűséggel működő és érvényesülő törvényeknek“ (Marx) a felkutatását tartja legfontosabb feladatának a történeti elmélet területén: „Mert a felületen látszólag itt is (a történetben ép' úgy mint a természetben) a véletlen uralkodik. ... A történeti eseményeket ekkép látszatra szintén nagyjában a véletlen uralja. Ahol azonban a felületen a véletlen üzi is játékát, ott is mindig belső rejtett törvények uralkodnak, csak fel kell fedezni ezeket a törvényeket.“ (Engels: „Feuerbach“ 45.)

I.

A történeti esemény az egyének cselekedeteiből és ezek kölcsönhatásából jön létre. De a történet elméleteknek azért nem feladata, hogy az egyes meghatározott egyének cselekedeteit törvényszerűen megmagyarázza és előrelássa. Ennek a feladatnak a megoldását, az egyéni élet szükségszerűségeinek a felkutatását az egyéni lélektanra bizza és számára az, hogy a meghatározott egyén milyen motivumok hatása alatt, hogyan cselekszik, a véletlen kérdése. Ami tehát az egyéni lélektan számára szükségszerű, az a történeti elmélet számára véletlen és így a szükségszerű és a véletlen ellentétes meghatározásai már ebben a vonatkozásban egybeesnek. A történeti elmélet tárgya „nagy tömegek, egész népek és minden népben ismét egész osztályok“ (Engels) cselekedeteinek a törvényszerű megmagyarázása és előrelátása. Itt azután a történeti materializmus mindenekelőtt megállapítja, hogy, ha egyes meghatározott egyének cselekedeteinek hajtóereje más is lehet, az egyének nagy többsége, tehát a tömegek, osztályok, népek cselekedeteinek a belső hajtóereje, a felületen mutatkozó igen különböző indítóokok megett, elsősorban a gazdasági érdek. Ebben az összefüggésben ismeri fel a történeti materializmus a politikai, ideológiai történet alapvető szükségszerűségét, tehát törvényszerűségét. S mint-hogy ez a szükségszerű tömegcselekvés tényleg az egyének véletlen cselekedeteiből áll, megállapítja, hogy itt a szükségszerűség csupa véletlenből van összetéve. Azután egyben ennek a legáltalánosabb szükségszerűségnek mindjárt konkrétabb tartalmat is ad. Az emberek történetüket „adott, azt meghatározó környezetben, készen talált, tényleges viszonyok alapján „csinálják“. (Engels.) Ezek a tényleges viszonyok különbözők a termelőmódok különbözőségei szerint és különbözők az egyes termelőmódokon belül az egyes osztályokra nézve is. Ennélfogva különböző konkrét tartalma van a társadalmi, — az osztálycselekvést meghatározó gazdasági érdeknek is különböző termelőmódok mellett és különböző osztályokra nézve. Ezenkívül bizonyos termelőmódok, így a tőkés termelőmód, mellett, az utóbbiak antagonisztikus szerkezeténél fogva, az egyes osztályok gazdasági érdekei ellentétesek is, ami harcra vezet közöttük. Így azután például a kapitalizmusban, antagonisztikus felépítésénél fogva, a történetnek az a legáltalánosabb törvénye, szükségszerűsége, hogy a tömegcselekvés hajtóereje a gazdasági érdek, a tőkésosztályra, mint egészre nézve annak a szükségszerűségében nyilvánul meg, hogy az értéktöbbletmennyiséget a munkásosztállyal folytatott osztályharcban, ennek rovasára növelje, a tőkésék közötti versenyben az egyes tőkésékre nézve annak a szükségszerűségében, hogy az egész értéktöbbletmennyiségből reájuk eső részt a többi tőkés rovasára növeljék, a munkásosztályra nézve annak a legfőbb szükségszerűségében, hogy a tőkés termelési

mód megszüntetésére törekedjék. Persze, „mindennek, ami az embereket megmozgatja, tudatukon kell keresztül mennie“ (Engels), az embereknek fel kell ismerniök gazdasági érdekeiket, hogy ez cselekvésük hajtóerejévé válhassék s ennyiben közvetlenül nem a konkrét történeti gazdasági érdekek, hanem a róluk alkotott vélemények a tömegcselekvés hajtóerői. Ez azonban egyáltalában nem jelenti azt, hogy ennek folytán a történeti események meghatározásánál a gazdasági szükségszerűségek helyébe ideológiai véletlenek lépnek, hogy ezeknek a véleményeknek a fejlődése, Hegel módjára szólva, az egyik véletlen másból a másik véletlen másba való, a valódi gazdasági érdekekkel szemben mintegy közömbös átmenetelükben állana, hogy tehát a valódi gazdasági érdekek és a róluk alkotott vélemények merev ellentétek gyanánt kerülnének egymással szembe. Ez a tény csupán a gazdasági érdekek szükségszerű érvényesülésének meghatározott, szükségszerű formáit állapítja meg. A gazdasági érdekeinkre vonatkozó ismereteink is épúgy szükségszerűen objektív gazdasági érdekeinket tükrözik vissza, folyton tökéletesedő szubjektív formában, amint egyáltalában a szubjektív ismeretek szükségszerűen folyton tökéletesedő visszatükrözései az objektív összefüggéseknek. Így például a munkásság osztályöntudata nem más, mint az a szükségszerű folyamat, amelynek a során a munkásosztály mind teljesebben, mind szélesebb rétegeire kiterjedően felismeri szükségszerű gazdasági érdekeit. Tehát a szubjektív véleményeken át a szükségszerű gazdasági érdekek hatnak s e mellett csupán az is szükségszerű, hogy a gazdasági érdekeknek a fejlődés bizonyos szakaszában még tökéletlen felismerése, átmenetileg, korlátozza e gazdasági érdekeknek az érvényesülését.

Ezeknek a történeti tömegszükségszerűségeknek az alapján azonban újra az egyéni véletlen veszi át az emberi cselekedetek irányítását. Ha az egyes tőkésékek szükségszerű célja is a profit antagonisztikus termelése és növelése, az e cél megvalósítására választott eszközök már a véletlentől függenek. A véletlentől függ, hogy az egyes tőkésékek milyen használati értéket termelnek és milyen mennyiségben. „Véletlen és önkény üzik tarka játékkukat az árútermelők és termelőeszközök elosztásánál a különböző társadalmi munkák között.“ (Marx: „Tőke“ I. 320.) A szükségszerű gazdasági érdek véletlen egyéni cselekedetekben nyilvánul meg.

De ezek az egyéni véletlenek újból megint csak a szükségszerűség, a társadalmi törvényszerűség építőkövei. „Az emberek... törekvései (az eddigi társadalmakban) keresztezik egymást és minden ilyen társadalomban éppen ezért a szükségszerűség uralkodik.“ (Engels). A véletlen uralma a termelőerők elosztásán az egyes termelők között, az a körülmény, hogy az egyes tőkésékek a többire való tekintet nélkül termelnek és így törekvéseik keresztezik egymást, a különböző termelési ágak) aránytalanságának a kifejlődésére s ennek folytán válságra vezet, a válság következménye pedig a termelők viszonyának az arányosság irányában való visszafejlődése. Bár tehát a termelők arányossága így csak aránytalanságuk folytonos kifejlődésében és visszafejlődésében, tehát az arányosság ellentétének, az aránytalanság folyamatának az alakjában érvényesül, ebben az alakban mégis úgy hat, mint „az árútermelők szabálytalan önkényét legyőző természeti szükségszerűség.“ (Marx: „Tőke“ I. 325.), mint oly belső, rejtett törvényszerűsége a tőkés termelőmódnak, amely az ennek a felszínén lejátszódó aránytalansági folyamatot, korlátok közé szorítva, szabályozza. És ezt a szükségszerűséget az egymást keresztező, egymásra kölcsönösen ható egyéni véletlenek hozzák létre.

A politikában a szükségszerűséggel összefolyó véletlen még nagyobb szerepet játszik, mint a gazdaságban: „Minél távolabb van a gazdaságtól az a terület, amelyet éppen vizsgálunk, és minél közelebb a tiszta elvont ideológiához, annál inkább azt fogjuk találni, hogy fejlődésében véletlenségeket mutat, annál szabálytalanabban halad görbéje. Ha azonban lerajzoljuk a görbe átlagtengelyét, azt fogjuk találni, hogy minél hosszabb az áttekintendő időszakasz és minél nagyobb az így megfigyelt terület, annál inkább megközelítőleg párhuzamosan halad ez a tengely a gazdasági fejlődés tengelyével.” (Engels levele a „Soz. Akad.”-ben.)

A politikai fejlődést szükségszerűen a gazdasági fejlődés határozza meg. De a véletlen hátráltathatja ideig-óráig a szükségszerű politikai esemény bekövetkeztét és, ezen túl is, mindenesetre megszabja megjelenési formáját. Így a szükségszerű esemény bekövetkeztének időpontja, bizonyos időbeli határon belül, és egyáltalában megjelenési formája a véletlentől függ. Napoleonnak, a katonai diktátornak, vagy, közelebbi példát véve, Hitlernek, Németország fasiszta diktátorának, ezeknek a meghatározott egyéneknek a történeti megjelenése természetesen véletlen. De ez a tény egyáltalában nem állítja meg a történeti elmélet korlátait, mert a történeti elméletet legkevésbé sem érdekli az a kérdés, hogy miért lettek Napoleon vagy Hitler, ezek a meghatározott személyek és nem mások, diktátorok és hogy Napoleon és Hitler miért lettek éppen diktátorok és nem mások, például zeneszerzők? A történeti elmélet azt állítja itt meg, hogy a francia forradalmi osztályharcok kiélesedése és ezzel párhuzamos külső háborúk szükségszerűleg maguk után vonták Franciaországban az uralkodó osztály gazdasági érdekei alapján, a burzsoázia katonai diktatúrájának a felállítását, ép' úgy amint Németországban, a kapitalizmus általános válsága és az imperialista ellentétek kiélesedése folytán, a munkásosztály átmeneti gyengesége mellett, szükségképpen létrejött, az uralkodó osztály gazdasági érdekei alapján, a monopoltőke fasiszta diktatúrája. Napoleon vagy Hitler személyének a hiánya vagy egyéb véletlenek, mint pártvezetők politikai ügyessége, vagy hibái, legfeljebb csak késleltethették, esetleg siethették volna ezeknek a diktatúráknak a szükségszerű létrejöttét, de nem akadályozhatták volna meg. És Napoleon vagy Hitler személyétől és más véletlenektől ezeknek a diktatúráknak csak a megjelenési formája függ, de nem szükségszerű lényegük. Ha tehát a politikában a véletlen nagyobb szerepet játszik is, mint a gazdaságban, azért itt sem a szükségszerűségtől függetlenül határozza meg a fejlődést, hanem itt sem más, mint a belső szükségszerűség megjelenési formája a felületen.

Másrészt, ami az egyik történeti összefüggésben véletlen megjelenési forma, az, a másik történeti összefüggésben, szükségszerű lényeg. A kapitalizmus általános válságának a korszakában, az osztályharcok kiélesedésének megfelelő fokban, a burzsoázia szükségszerű politikai formája a fasiszta diktatúra. Ennek a történeti szükségszerűségnek a szempontjából a fasiszta diktatúra különböző történeti megjelenési formái Németországban és Olaszországban csupán véletlenek, véletlen kifejezései a szükségszerű lényegnek. De ha egyedül a német burzsoázia fasiszta diktatúrájának a szerkezetét vizsgáljuk, akkor ennek egész sor olyan tulajdonságára mutathatunk rá, például az antiszemita demagógiára, amelyek, ha a fasiszta diktatúra általános szerkezete szempontjából véletlenek is, a németországi lényeges társadalmi viszonyok lényeges termékei. Végül a történeti ismeretek, a tudomány fejlődésével addig véletlennek tekintett történeti események

is szükségszerűvé minősülnek át. Az 1920-as évek elején a fasiszta diktatúrát még esetleg véletlen polgári uralmi formának lehetett tekinteni, ma már azonban határozottan felismerjük, hogy a kapitalizmus általános válságának a korszakában a polgári uralom szükségszerű történeti formája az osztályharcok kiélesedésének megfelelő fokán.

Összefoglalva, megállapíthatjuk a következőket: Téves az a tétel, hogy a történetben nagyon kevés esemény szükségszerű és a legtöbb esemény véletlen. De éppen ilyen téves volna az ellenkező tétel is, amely szerint a történetben a legtöbb esemény szükségszerű és a véletlennek csekély szerepe van benne. Mindkét tétel azért téves, mert a szükségszerűt és a véletlent egyaránt merev metafizikai ellentétek gyanánt, csupán mennyiségi túlsúlyuk szerint megkülönböztetve tekintik a történeti esemény meghatározásainak. Ezzel szemben, ha áttekintjük a fenti összefüggéseket, a szükségszerűt és a véletlent mindenütt elválaszthatatlan kapcsolatban találjuk egymással, mindenütt a szükségszerűnek a véletlenbe, a véletlennek a szükségszerűbe való folytonos átmenését látjuk, azt, hogy „amiről azt állítom, hogy szükségszerű, csupa véletlenből van összetéve... és a vélt véletlen csak forma, amely megett szükségszerűség rejlik“, (Engels: „Feuerbach“ 41.), hogy szükségszerű és a véletlen „azonosak, hogy a véletlen szükségszerű és a szükségszerű ugyancsak véletlen“. (Engels: „Marx-Engels-Archiv“ II. 264.) S ezen az alapon azután éppen olyan joggal mondhatjuk azt, hogy a történetben a szükségszerű uralkodik, mint azt, hogy, ellenkezőleg, a véletlen uralkodik benne. Mert a felületen megmutakozó véletlen csupán a belső rejtett szükségszerűség megjelenési formája és mert a belső rejtett szükségszerűség csupán a véletlen alakjában jelenik meg a felületen. A szükségszerű és a véletlen történeti szerepének a dialektikus igazsága éppen ennek a két ellenmondó tételnek az elválaszthatatlan egysége s abban ellenmondásuknak a meghaladása fenntartásuk mellett.

Az a merev logikai kategóriákban, metafizikusan gondolkodó történetiszemlélet, amely megakad a látszatban, a jelenségek felületén, „ahol a véletlen őrzi játékát“, ikertestvére a polgári vulgárokonómia szemléletének, amely „csupán a látszólagos összefüggésben mozog.“ (Marx: „Tőke“ I. 47.) És amikor ez a történetiszemlélet, a dogmatizmus elvetésének az ürügyével, hangsúlyozza a történetben a véletlen szerepét a szükségszerűséggel szemben, újból csupán a polgári osztály ideológiai álláspontját fejezi ki, amely nem ismerhet fel szükségszerűségeket a történetben, mert elsősorban a saját pusztulásának a történeti szükségszerűségét kellene felismernie s amely a történetben csak a véletlent láthatja meg, mert egyedül a véletlen hosszabbíthatja meg a saját történeti létét.

¹ A szükségszerű és a véletlen dialektikus fogalmait ismertettük már a Korunk július-augusztusi számában „Az ellentétek azonossága“ című közleményben. Itt tehát röviden csak annyit erről a kérdéstről, hogy a dialektikus felfogás szerint a kivétel nélkül okszerűleg meghatározott események (determinizmus) annyiban szükségszerűek, törvényszerűek (a kettő egyet jelent), amennyiben a jelenségek felfedett lényegéhez tartóznak és viszont annyiban véletlenek, amennyiben a jelenségek lényegtelen, vagy bár lényeges, de bonyolultságuk miatt még okszerűen le nem vezetett, előre nem látható momentumait képezik.

KULTURKRÓNIKA

A Z E N E U T J A I

Irta DONÁTH IRÉN (Pozsony)

A zene fejlődéstörténetét a zenetudomány szakírói hosszú ideig a leíró történetírás módszerével dolgozták fel. E módszer nem jutott túl az adatgyűjtésen és azok laza időrendi összefűzésén. A pusztá adatok nem adhatták meg a zene mélyebb összefüggéseinek magyarázatát. Nem véletlen, hogy a feudális középkor többszólamú vokális egyházi zenét, a mai kor pedig egyszólamuságra épített polifón, hangszeres polgári zenét termelt ki. A zene is csak egyik terméke az ember kulturtevékenységének. Kialakulására döntő, hogy hol és milyen körülmények között jön létre. Nem képzelhető el tehát a zeneművészet eredményes analízise sem a társadalomtudományi módszer nélkül. E módszer helyes és következetes alkalmazása a társadalmi-gazdasági szerkezet tiszta felismerésében áll. Hogy ennek a módszernek az alkalmazása milyen nehezen tör útat magának azt az olyan, (különb elmélyedő) írás is igazolja, mint Gert Benoit tanulmánya. (Vom Weg der Musik.) Ennek a tanulmánynak a közelebbi érintése azért is tanulságos, mert a hitleri Németországnak mintegy hivatalos véleménye.

A tanulmány a protestáns egyházi zene hanyatlási korával, a 18. század közepén kezdődik. Gert Benoit szerint ez a hanyatlás azért állott be, mert a protestáns világ közossége kezdett felbomlani és alkotó ereje megcsökkent. Az egyházi zene vezetőszeretét lassanként elvesztette. Ezt megelőzően még a laikus és szakmuzsikus közötti kapcsolat személyes és közvetlen. Az amatőr is úgy zenélhetett, mint a szakember. A zeneszerző szívesen írt a zenekedvelők számára. E kor zenei termelésére jellemző, hogy a komponista nem akart ugynevezett „örökértéket“ alkotni. Mindig előre tudta, hogy a rendelésre szánt zenemű hol kerül előadásra. Ezzel a mindennapi használatra szánt zenei műfajjal az előadók a legszorosabb kapcsolatban voltak. Ugyisólván együtt alkottak a komponistával. Előadás közben hozzáadtak a műhöz és kiegészítették azt, mert e művek rendszerint csak szerkezetvázlatok voltak. Az előadó tetszés szerint vitt bele ékítéseket.

A 18. század második felében kifejlődő, nagy hangversenyközönségnek írt világi zene ezt az idillt megszünteti. Nincs többé kapcsolat a zenefogyasztók és komponisták között. A nagy koncertekre szánt művek szükségképpen át gondolt, pontosan kidolgozott szerkezetek. A zenei kompozíció érinthetetlen szentség. A nagyközönség hódolata és ünneplése elsősorban a zeneszerzőt illeti meg. Ez a tömeghódolat és ünneplés az alkotó életszükséglete lesz és ez dönti el a kor zenéjének sorsát. Ezért szűnik meg az egyszerű, saját élvezetre szánt házizenélés. Erre a célra nem is készül zenemű. Még a klasszicizmusban akad elvétve, de a romantikus korszakban — G. B. szerint — már csak szakszerű tudást, különösen kifejlesztett zenei tehetséget, nagy technikai készséget igénylő művek születnek. Tartalmilag is lényegesen eltér ez a zene az előbbtől. Míg a protestáns zene közönségbe tartozást fejezett ki, addig a romantikus csak egyéni érzelmeket. Az egyén

mondanivalója pedig sokoldalú és határtalan. Széttöri a zárt formai kereteket és új stílust csinál. E szétrobbantott régi formák helyén a zene merész ujitásai jelentkeznek elriasztó szélsőségekkel. Az anarchikus mondánivalók zavarossága, a beavatottak szimbolikus tolvajnyelve lesz: szétfolyó álmódzásba, misztikumba merül és eltávolodik a földtől. Ennek a zenének a hangszerszínek változatosságára van szüksége, a hangszercsoportok színező összeolvasztására. Ez a létrehozója a wagneri nagy zenekarra írt gigantikus műveknek. A zenei apparátus öncél lesz. A zenemű formailag szerkezetnélküli; harmóniai jellege kuszált. A tiszta tonalitás egészen fölbomlik Debussy impresszionizmusa és Tristán ködös kromatikája után. Ez a zene legzetesen városi zene, a polgárság zenéje. Erre a polgári zenére G. B. szerint az a jellemző, hogy elhagyja az „általános érvényű“ talaját, csak kevesen tudják követni; a zene szakemberek ügye, csemegeje lesz. A zene már nem az emberi élet természetes járuléka. A cikkíró úgy találja, hogy ez a fejlődés egyenes követelménye. E kor — szerinte — „társadalomtalan“. A művészetnek pedig közösségre van szüksége. Ahol a közösség valódi életformái hiányzanak, ott a művészi megnyilvánulás szükségképpen gyökértelen lesz. A régi formák felbomlottak, de újat alkotni ez a kor nem tud, mert a talaj, amelyből ez az új megteremne, csak képzeletben van meg.

Mégis mi hajtja az embereket ehhez a zenéhez? — kérdi Gert Benoit, ha semmi kapcsolatuk sincs hozzá. Hisz a háborúig a hangversenytermek és operaházak megtelnek közönséggel. A cikkíró úgy látja, hogy ennek két oka van. Az első és fő ok, hogy a kor materialista és racionális szelleme az u. n. művelt emberek lelki ürességében jelentkezik. Elvesztett lelki egyensúlyukat keresik a zenében. A másik ok? Az előkelő és művelt embereknek mindenütt ott kell lenniök, ahol nagyszabású zenei szennációt adagolnak. Közben a házi zenélés visszafejlődik, a polgári családok zongorája némán áll, a zenélés csak virtuóz művészek előjoga lesz, „privilégium“ a természet kegyeltjeinek kezében.

Az utóbbi két évtized zenéjét sem tartja újnak Gert Benoit, szerinte csak külsőséges variánsa a réginek. Forradalmisága csak a hangversenytermek gipszholtozatát repesztí. (Sztravinszky, Schönberg stb.) Új zene nincs és nem is lehet, — állapítja meg apodiktikusan G. B. — mert új erők csak ott bontakozhatnak ki, ahol megszűnik teljesen a polgári szabadelvű élet talaja. Csak ott, ahol nem a tömeg tapasztát áhító becsvágy a zenei alkotás hajtóereje, hanem a dalolás és játék öröme. A jövő nagy ígérését, a jövő zenéjének teremtő erőt adó igazi talajt a mai német ifjúság mozgalmában látja. Örömmel nézi, hogy míg a nagy operák, koncertvállalatok tönkremennek, a laikus muzsikálás újból megindul és a különböző népdalgyűjtemények óriási példányszámokat érnek el. Ez a mozgalom nem elszigetelt kiválasztottakké, hanem az össznépszerűség ügye. Ez fogja G. B. szerint megtermékenyíteni és újjáalkotni az egész zenei életet. Az új Németország egyik fontos feladata tehát a zenei nevelés. Újból rá kell vezetni, — mondja, — a népesség nagy tömegeit a zenélés bensőséges örömeire. A nagyvárosok munkásdalárdái az állam legfontosabb ügyei között szerepeljenek. Az államnak minden eszközzel segítenie kell ezt a népzene-mozgalmat. A 19. század óta feledésbe ment régi flóta (Blockflöte) szülessen újjá a „harmadik birodalom népének ajkán.“ Az állam tartozik megteremteni a jövő zenélő és zeneélvező tömegének széles rétegeit, — zárja be elemzését Gert Benoit.

A polgári zene ezek szerint romantikus, pathológiás városi zene. Nincs közösségi gyökere. Társadalomtalan, mint a kor, amelyből fakad. Az új és legújabb zene csak üres erőlködés. A polgári zenei termelés hajtóereje a hiúság, a becsvágy. A kivánság: örök értékeket alkotni, megrészegetni a tömegünneplésben. Ezért minden kaotikus, hiányzik a „Führer“-eszme. A zene eltért eredeti rendeltetésétől. Viszsa kell állítani a régi állapotokat. Legyen meg mindenkinek mindennapi házi muzsikája. Kiki fujja furulyáját. Vissza a kezdetlegesebb formákhoz. Azokban rejlik az ember boldogsága. Körülbelül ez lenne a tanulmány nehezen kihámozható mondanivalója.

A zene útjairól lényegében nem sokat mondott. Nem is mondhatt. Aki „társadalomtalan“ zenéről, pathológiás városi zenéről, általános érvényűségről, örök értékekről fejtegetésekbe bocsátkozik, annak bele kell fulladnia a saját frázistömegeibe. Ha semmit nem konkretizál, akkor végeredményében nem is mondhat semmit. Még igazságai is tévedések lesznek.

A zenét hol a kor függvényének nézi, hol pedig egyes komponisták egyéni hiúság-eszközének. Szerinte csak a romantikus zene jellemzően polgári: pedig, amiről beszél, eleitől végig, a protestáns zene is, a polgári társadalom zenéje összes vélt hibáival és előnyivel együtt.

Társadalomtalan zene nincs és nem is lehet. Sem az egyes embert, sem az általa létrehozott művészi termékeket nem lehet a társadalom-szerkezetétől függetlenül elképzelni. Az egyes társadalmi közösségekbe tartozók művészete mindig e társadalmi kapcsolatokat tükrözi.

Gert Benoit tanulmánya elején a zene boldogabb korszakának tünteti föl azt az időt, amikor a termelők és fogyasztók közvetlen kapcsolatban állanak egymással. Ez megfelel az ipari termelés céhszervezetének a kézművesség állapotában. A zenei termelés is céhszerű. Ez ama kezdődő világi zene, amely a már nagyon magas fokon álló egyházi zene mellett a fejlődő városi polgárságból indul útjára. A zeneművek vázlatossága nemcsak a zenei szerkesztés fejletlenebb fokát jellemzi, annak egyik oka éppen a céhszerűség, a mesterségbeli titok őrzése. A korlátolt zenei elhelyezkedési lehetőségek mellett a megszerzett pozíciók így nagyobb biztonságban vannak. Amikor az egész termelés átalakul a szabad termelésen alapuló átfogó kapitalista árutermelésre, akkor a zenei termelés is azzá lesz. A polgárság e termelési rendszer uralkodó osztálya. A zenei termelés a polgárság céljait, lelki tartalmát fejezi ki. A szakok szerinti specializálódás a magasabb fejlettségi fokkal járó munkamegosztás, amit Gert Benoit károsnak talál, csak előbbre vitte a zenét. A polgári osztály fejlődése a zene terén komoly művészi értékeket hozott létre. A hangszeres zene, az opera, a hangversenyirodalom a világhatalomra jutott polgári osztály tőkefelhalmozódásának kísérő jelensége és következménye. A tőke profitot hozhat a komponisták, előadóművészek nagy számának foglalkoztatásával is. Ez hozza létre a hangszergyárat, a zenei termékek sokszorosító iparának (gramofon, rádió) fellendülését. A fogyasztókat éppúgy meg kell teremteni itt is, mint a többi árunál. A zenei szerkesztés és formálás módját ezek a körülmények nagy fokban befolyásolják. Ezenkívül a tartalomban, mint minden felépítményhez tartozó jelenségben a kor érzésállapota tükröződik.

A polgári zene stílusainak változása fejlődéseinek első szakáiban lassú. Egy-egy szak a benne élőkben az állandóság illúzióját keltheti.

Ezek a nyugodtabb korszakok. Ezekben a polgárság, mint osztály még friss, alkotóképes életerő. A termelőerőket uralja, a természeti erőket egymásután felfedezi és céljainak szolgálatába állítja. A céltudatos fejlődésnek e szakaszaiban a művészi termékek áttekinthető, tervszerűen szerkesztett művek. Ez a klasszikusnak nevezett stílus kora. Ez zárja le a feudális egyházi uralomból a kapitalizmusba való átmenet renaissance-barokk-rokokó stílus korszakait. Ez a stílusfejlődés tart a 17. századtól egészen a 19. század elejéig. Amint azonban a polgári-kapitalista rendszer fejlődése halad a maga útján, egyre jobban kibontakoznak a benne rejlő ellentétek. Ennek megfelelően a társadalom összes felépítményeiben a változások folyton gyorsuló fergetege észlelhető. A művészetekben a stílusorszakok változása egymást követi. A termelés kezd anarchikussá válni. A termelőerők aránytalan növekedése; a természeti erőkkel való tervszerűtlen gazdálkodás, a tökefelhalmozódás kérlelhetetlen hajtóereje a vad üggetés ritmusába hajt mindent, ami e társadalom életében végbemegy. Az egyén nem ismeri e vak és kérlelhetetlen mechanizmus erőit. Nem ismeri a társadalommal való kapcsolatait. Egyéni céljainak és érvényesülésének feltételeit nem látja. Minden esetleges, kiszámíthatatlan, bonyolult. Minden emberi sors ismeretlen, démoni erők játéka. Csak a pillanat az egyén adott lehetősége. Egyetlen biztosan megismerhető ő maga, érzelmeinek határtalansága. Ez a szubjektív művészi termékek kora. Ez a romantikus stílus jellemző vonása. Az én reménytelen keresése — a természettel, külvilággal, társadalommal való kapcsolatainak fojtogató bizonytalanságában. Ebben a talajban érhetően megteremnek a legkülönbözőbb irányok. „A valóságtól, a földtől való eltávolodás” törekvése a metafizikába való menekülés is, a patológiás vonás is a zenében. A fejlődés tempója meggyorsult, az ellentétekből új korszak születik. A művészeti stílusok a történelem időmértékével mérve pillanatok alatt változnak. Husz évenként, aztán tíz évenként. Egy generációnak már ideje sincs megtalálnia mondanivalóinak formáját. Még itt a régi, de már itt az új.

Persze az irodalom vagy a képzőművészetek konkrétabb nyelvén ezek a változások világosabban fejeződnek ki, mint a zenében. Ezért lehetséges, hogy a polgárság nagy átlaga is idegenül fogadja e változásokat a zenében. De nem áll az, hogy az új zene riasztja el az utóbbi évek hangversenyközönségét. A zenei fogyasztás csak relatíve csökkent meg. Ennek oka pedig nem az, hogy nem írnak a műkedvelők számára alkalmas műveket. Sokkal kézenfekvőbb oknak vehető a középpolgári és kispolgári rétegek leromlása és elszegényedése. A háború előtti években még a kispolgári műveltséghez tartozott a zenei jártasság. Legalább is annyi zenei ismeret, amennyi a zene élvezéséhez szükséges. Gondolhat-e ma a szűkös tengődés éveiben erre a fényűzésre? Ezért áll ma némán a polgár zongorája, ha ugyan nem került már régen dobra.

Annyira köztudomású, szinte már közhely is, hogy a művészetek virágzása és fejlődése biztos életviszonyokhoz, jóléthez van kötve. Az osztálytársadalmak egész multja igazolja, hogy minden korban amaz osztály művészete dominált, amelyik a jólét feltételeit, a termelő eszközöket birtokolta. Amíg árutermelő társadalom van, addig a szellemi termékek árujellege nem szűnhetik meg. A cikkírónak igaza volt abban, hogy új erők csak akkor fognak kibontakozni és csak ott, ahol megszűnik „a polgári szabadelvű élet” talaja. Csak hogy az új talajt a szocial-fasiszta kulturprogram nem teremti meg. Amint a termelésben sem lehet visszatérni a kézművesség kezdetle-

ges állapotába, úgy a zenében sem lehet primitív zenei formákkal új fejlődést indítani. A német munkásság helyzetén nem segít a legnagyobb arányú furulya-propaganda sem. Nem ebből fog az új zene megszületni.

A FÉNY-KÉPTŐL A SZOCIÓ-FOTÓIG

A fényképezés művészi kiteljesedését eleinte a piktúra minél tökéletesebb utánzásában vélte megtalálni. Metafizikai témák, érzélgős kispolgári motívumok hosszú és komplikált, u. n. nemes technikai eljárások feldolgozásában tévesztették meg a fotografiai szemlélőt, a piktúra hasonló témájú és hasonló technikai megjelenésű válfajaiival. A portré-fotó a retus „alkotásában“ és a fénykép különböző színűre való bemázolása folytán „nemesedett“ manuális művészetté (festmény-nyé). A világháború a polgári szemlélet e védőbástyájáról a fényképészetről is lerántotta a leplet. Elkerülhetetlen volt az egységesnek látszó művészi „fotófront“ kettészakadása, elkerülhetetlen volt a múlt és jelen, a konzervativizmus és a haladás küzdelme. És míg a konzervatívok a régi irányvonal megtartásával a pikturát új megjelenésében is utánozni akarták, addig a fényképészeti avantgarde kereste a fényképezésnek azt az önálló művészi irányát, melyet a lencse magában, tisztán a maga sajátos adottságai szerint megoldani képes. Míg a konzervativizmus a képzőművészeti „izmusok“ utánzását tűzi ki céljául, addig a fényképészeti avantgarde a forrongó piktúra szín és forma konstrukciójából csak azt a destruktív erőt vette át, mely szétfeszítette és lerombolta az agyonfinomult feudális arisztokrata esztétika degenerálódo kereteit, hogy azt a fényképezet területein is hasonló erővel érvényesíthesse. Lerombolta a régi alapon álló fényképészeti eljárásokat, eldobta a piktúra impreszionisztikus irányát utánzó „soft“ lencsét, szóval mindent ami csak sallang, hogy meghagyja a minden technikai varázstól elvont éles rajzu optikát, hogy a lencse függetlenül és befolyásolhatatlanul szögezzé le azt a valóságot, amit az emberi illetve művészi szem leszögezni nem képes. Érdekes tartalmi igazságok jutnak így kifejezésre, melyek más kifejezési eszközökkel megközelíthetetlenek. Az emberi arc pórusai, a szövet texturája, az anyag száz százalékos visszatükröződése stb., stb. valóságos anyagszerű látáskultúra épül ki. Eddig soha meg nem látott tárgyak, félrelökött valóságok, szociális igazságok, centrális jelentőségű tények megmásíthatatlanul, minden elferdítés, hozzáadás vagy leredukálás nélkül, de mégis a valóságnál megkapóbban, szuggesztívebben és meggyőzőbben. Az ember száz százalékgig az új fotográfián ismer önmagára, teste anyagának reális összetételére. Meglátja önmagát, — ahogy a polgár mondja — kegyetlen igazsággal. És amilyen sértődéssel kéri ki magának Darwin rávonatkoztatott elméletét épp oly ijedelemmel retten meg a maga képigazságától is. A reális fotó-portré nyomatékosan mutat rá, hogy nem vagyunk porcelán arcu rizsorbábuk, hanem soksejtű emberek. És ez az a pont ahol a reális portré, megjelenése első periódusában, — mivel művészi bázisát a polgárra volt kénytelen építeni, — vereséget szenvedett. A konzervativizmus, — vagy ahogy ők nevezik a fotográfia idealista irányzata látszólag kerékkötője volt a fényképezés dialektikus fejlődésének. Mert amíg a polgár a hamisítatlan igazság elől — a reális fotó portrétől — egy látszat világba menekül, vagyis „a szépre“ maszkírozott portrét vallja a maga igazságának, addig a progresszív portréfényképezészek kénytelenek szalonjukból kivonulni, illetve (ha szakfényképezészek) a gazdasági kényszer folytán egyfelől a polgár nivótlan ki-

vánságait kielégíteni, másfelől azoknak az erőknél ábrázolását keresni, melyek őt igazságában igazolják és további fejlődésében serkentik.

Két kiélezett irányzat kerül így szembe egymással: az ideálista, (portré, riport és amatőr fotó) és a materialista.

Az ideálista irányzat legkirívóbb fajtája a portré fényképezés. Célja: a retus segítségével az embert a valóságtól eltéríteni. Hatása teljesen antiszociális. E retus-visszaélésből keletkezett napjaink modern embervására is (Miss versenyek, filmtípus, filmhasonlatossági versenyek stb.) mely egy e célra alakult internacionális társaságnak és a giccs filmgyáraknak nagyszerű profit lehetőséget biztosít. Millió és millió ember épp ez által térül el a való lélettől. De a tömegnek a reális portrétól való irtószása érthető volna még akkor is, ha nem termelik mesterségesen ki az előbbieket, hanem csak társadalmunk tobzódó individualizmusát látják, ahol állandóan a személyiség, az „én”, az exhibicionisztikus saját magában gyönyörködő eredetiség áll a csúcsponton.

Az ideális portréhoz hasonló művészi és erkölcsi erejű a polgári riport-fotó is, mely nem egyéb, mint üres és minden gondolati összefüggés nélküli knipszelés. (Főúri vacsora, temetés, divatbemutató stb.)

A polgári fényképészeti irányzatokért lelkesülő polgárság öntudatos része észrevette, hogy ezen a téren is ellene fordítják a gépet. Észrevette, hogy becsapják. Ez magyarázza a reális portré után újlag felébredt érdeklődést. Itt kell megemlítenünk Helmár Lerski és Erich Retzlaff portré fotografusokat, akik könyörtelen megmemalkuvó portréikkal éles harcot vívtak a giccs portrék ellen. H. Lerski és E. Retzlaff művészi munkáinak suggestív lendülete teljesen agyoncsapta azokat a romantikus szélhámosságokat, melyek a szalon prostitúciót szolgálják és amelyeket a polgári magazinokból jól ismerünk (Manassé, Angelo, Dóra). A reális fotófrontra való átesoportulás sok esetben érdekes emberi történéseket vált ki. Mikor pl. a fiatal modern lány pórússal, „ránccos” képét az „ideális”, szalonban készült nagymamája, bakfissá hazudott fényképe mellé helyezi. De egyéb érdekes társadalmi szerepe van a művészi portrénak. U. i. a kép csak akkor él, ha az arc anyagának reális visszaadásán túl, a kép az embert mint pszichikai lényt is maradéktalanul visszaadja. Ez természetesen a legnehezebb feladat, mert az emberek nagy része (az életben is) a lencse előtt álarcoskodnak, vagy feszült zavaros állapotba kerülnek. A portré fényképésznek ügyes pszichológusnak kell lenni, hogy az ember igazi lényét megkapja, jobban mondva a lencse elé „varázsolja”. Érdekes a kölcsönhatása itt a Freudi és Adleri analitikus eljárásoknak, amennyiben a tudat alól előhozott egyéniséget, úgyszólván szüngerájkul megörökíthető kifejezéssé. A tudat alá rejtett én optikailag megörökíthető lesz és kézzel fogható tudattársítást eredményez. Az ember megkapja azt az igazi irányvonalat, mely felé igazzá egyszerűsítve önérzetesen haladhat.

A fotografiai történések sorrendje kedvéért vissza kell térnünk a fényképezés ama periódusáig, mikor a reális fotóportré a polgári társadalmunk bélpoklosként vetette ki magából. A fényképezők azt az osztályt keresték, ahol az egyéni élet embersége semmiféle palástolásra nem szorul. Így jutottak el a munkásig. A munkás örült az izzadó pórússal és feszülő izmait maradéktalanul megmutató reális képnek. A fényképező viszont megtalálta mindazokat a motívumokat, amelyek csak egy konstruktív osztályban találhatók meg. Ezeken a felismeréseken keresztül természetesen kifejlődött benne a saját

osztálya elleni frontba állás s nagyban hozzámőtt így a fényképezés igazi értelmének kiérleléséhez, ahhoz a zárt egységű fényképészeti teóriához, mely úgy a fényképezés fejlődésében, mint a polgári fényképészeti (ideális) szemlélettel szemben való harchoz nagyon is fontos. A dessai „Bauhaus“ művészei és technikusai — Moholy Nagy Lászlóval az élen — az új tárgyvilágosság szemléletében megtalálja a forradalmasított fotográfia önálló képzőművészeti existenciáját is.

Az előbbieken említett kész kifejezési lehetőségeket az oroszok grandiózus erővel használják fel filmfotográfiájukban. Ezért termelhették ki a film művészetének legeredetibb, sajátos és önálló megvalósulását, a mozgó kamera törvényeinek alávetett színjátszást, mely művészi és társadalmi erejével, morális és művészi értelemben is agyoncsapta a kapitalista filmprodukción.

A portréfotográfia kölcsönhatásaként termelődött ki a munkásfotó, a munkásfotó révén a szocio-fotó, illetve a fotóriport, melyet már a materialista dialektika szelleme hat át. Legfejlettebb formája ez utóbbinak a szocio-montázs: a közölni való valóság legmegfelelőbb kifejezési módja, mely felszabadít a szó minden nehézségétől, lévén a fotográfia mondanivalója minden nyelvű ember előtt egyértelmű.

Az új fotográfia sok irányú, de egy célú művészet. Az ember szociális felismeréséből született, s a társadalmi fejlődés erővonalaiban áll és halad előre!

(Temesvár)

Roth László

KULIK A SAJTÓBAN

A sajtókuliról folyt a szó az utolsó napok során. Az újságírók társadalma sértődötten és becsületében megbántva utasította vissza ezt a minősítést. Még oly kitűnő elme, mint Márai Sándor, ő is kimozdult szokott szkepticizmusából és megharagudott Weis közfunktionárusra, mert sajtókulinak titulált egy újságírót, vagy tán minden újságírót. Világos, hogy tömegpszichózissá lett a megbántottság, amelyben nem utolsó sorban játszik szerepet kétségtelenül az a „minderwertigkeitsgefühl“, amely a legtöbb újságíróban megmozdul, amint közhatalmasok előszobájában várakozik, vagy azokkal egy asztalhoz kerül. Ne tagadjuk el, az újságíró tisztában van azzal, hogy amikor ő beszélgetést folytat egy vezérigazgatóval, a hatalmat nem ő, hanem a vezérigazgató képviseli. Az újságíró, amikor támadni készül, akkor is csupán lapérdeket szolgál, olyan érdeket, amelynek ő nem közvetlen részese, csupán kiszolgálója. A vezérigazgató pedig ezt tudja, a bankelnök is tudja és a miniszter is. Mindenki tudja. Nincs ember ma e széles társadalomban, aki ne látná világosan a sajtó összefüggéseit a tőkés érdekesoportokkal, amelyeknek kalkulációiban éppen az újságíró játszik legkisebb szerepet. A valóság letagadása volna azt állítani, hogy az újságíró, ha másutt nem is, de legalább a maga portáján ur. Seholy újságíró annyit nem előszobázott, mint éppen a legnagyobb magyar lapkonzorcium főszerkesztőjénél, vagy annál a másik lapvezérnél, aki úgy titulálja saját munkatársait, hogy ahhoz képest az az elnevezés, amit Weis vezérigazgató használt, díszítő jelzőnek számít. Szomorú valóság ez, de kár letagadni. Az újságíró társadalomra jellemző, hogy harcbanzállt a látszat megvédéséért, de azért, hogy a valóságos helyzetet megváltoztassa, hogy a maga kiszolgáltató helyzetét megjavítsa, annak még a gondolatáig sem jutott el.

Mert miről is van szó tulajdonképpen? Valaki azt mondta, hogy az újságíró sajtókuli. Weis István tájékozott ember, sokat foglalko-

zik nem csupán gyakorlati, de elméleti kérdésekkel is. Nem igazságos dolog ezt elhallgatni róla. Ez a vezérigazgató nem egyszerű adminisztrátor, de komoly teoretikus, aki alaposan tisztában van a sajtó és az újságíró szerepével. Ez a számottevő publicista — tehát nem csupán vezérigazgató! — azt mondta, hogy Berényi hírlapíró sajtókuli. Lehetőséges, hogy azt is mondta, hogy „szóba állok ilyen sajtókulikkal és ez az eredmény.” A kitétel alkalmazásának értelme, hangja és célja kétségtelenül sértő Berényi hírlapíróra. Berényi helyesen nem azt vizsgálja, hogy ő valóban kuli-e, vagy sem, hanem, hogy a sértés szándékosan történt. Ezért elégtételt vesz a maga módján, temperamentumának, becsületbeli felfogásának és életszemléletének megfelelően. De mit tesz ezután a sajtó? Hiába jelenti ki Weis István a lovgiasság szabályai szerint, hogy a sajtó munkásait nem volt szándékában megsérteni, a sajtó munkásai megsértődnek. És most következtek a közhelyszólások, hogy a hivatását teljesítő újságíró, a társadalom élő lelkiismerete, a napi történetírás tisztavirága, az idő krónikása, a névtelen hős és önfeláldozó atya, testvér és rokon, aki rotációs gépek zakatolása, írógépek kattogása, tollak sercegeése közepette tartja kezét az élet ütőerén, ime: sajtókulinak számít.

Pedig bizony úgy igaz, annak számít. Ezt körülírtan még Márai is elismeri. De nemcsak annak számít, hanem az is. Nem tudom, jelent-e valamit, ha itt nyomban kihangsúlyozom, nem sértőszándékkal állítom ezt. Nem hivatkozom arra, hogy én magam is sajtókuli vagyok, hogy engem is ép' úgy kizsákmányoltak a lapkiadók, mint a kínai rixsahúzókat azok, akik bérbe veszik az emberi munkaerőt. Weis Istvánnál sem számított az ezer cikk, amely már mögötte van, mért számíton nálam. De mentésemül szolgáljon, hogy szociológiailag igyekszem a sajtókuli lényegét elemezni, az újságíró osztályhelyzetét megállapítani és kimutatni a gazdasági és társadalmi hatóerőknek azt a mozgását, amely a sajtó munkását proletarizálja.

Márai — ismét rá kell hivatkoznom, mert nézőpontja mindig a legeurópaibb, — abban látja az újságírótektély megcsorbulását, hogy míg a régebbi újságíró generációk eszméket adtak az időnek, a mai újságírárs csupán az idők eszméit szolgálja. Sajnos, publicisztikánkban untalan visszatér ez a téves generáció-elmélet, (legutóbb Szász Zoltán írt róla elit-elméletével kapcsolatosan) amely tehetős és kevésbé tehetős generációk létezését állítja. Nem kvalitásbeli különbségek döntik el azt, hogy egy generáció kulturálisan mit végzett, hanem a döntőek azok a gazdasági és társadalmi hatóerők, amelyek alakítják az emberi tevékenységeket. Márai feltevése is téves, ha termékenyebb agyvelőkre hivatkozik. Való igaz, jártak előttünk olyan újságírógenerációk, amelyeknek tagjai „eszmékkel” gazdagították az emberi kulturát. De vajjon egész generációk tették ezt? Mindig csak egy-egy az egész generációból. Marat a nagy francia forradalomban, Marx a 48-as forradalmak idején, Kossuth a Pesti Hírlapjában ugyancsak akkor, amikor társadalmi erjedés termelte ki a szabadságköveteléseket. Vagy itt van Mussolini, aki ugyancsak tömegköveteléseket fogalmazott meg és míg eleinte szindikalista eszmék szaturálták programját, utóbb a polgári és tőkés érdekszempontok uralkodtak el rajta. Ezek az eszmék, amelyeket ezek az újságírók „az időnek” adtak, hogy mi is közhellyel éljünk, az idők méhében születtek. A szellemi nagyságok csak leghamarább tudatosították és közvetítették. Tehát tulajdonképpen ők is csupán csak eszméket szolgáltattak. Itt nálunk és másutt előttünk élt generációknak egész sora az eszmék szolgálatában nem alkotóan, hanem közvetítően vett részt.

Bartha Miklós így szolgálta például azt az antiszemitizmust, amelyet M. Warr nevezett meg először a múlt század 70-es éveiben Vázsonyi Vilmos azt a demokráciát, amelyet már jóval ő előtte elméletileg kidolgoztak és alkalmaztak is. Így szolgálják ezeket az eszméket napjaink ujságírói is. Ha szolgálják egyáltalán. Az eszméknek az a szolgálása, amilyenre Márai gondol és amely szerinte oly kevés tekintélytisztelést vált ki, módfelett kétséges eszmeszolgálás. A kétes megbecsülést éppen az a körülmény hívja ki, hogy nem eszméket szolgálnak az ujságírók, hanem érdekeket és legkevésbé sem az, hogy nem adnak „eszmét az időnek.” Ám mindez nem az ujságíró hibája. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a fejlődési folyamatot, amelyen a sajtó keresztülment az utolsó negyedszázad alatt. A sajtó fejlődése a tőkekoncentráció folytán olyan periódusba jutott, amikor az ujságíró egyéni szempontjai alárendelt szerepre jutottak a tőkés érdekekkel szemben. Az ujságíró elvesztette egyéni munkájának karakterét, mint az a kézműves, akit az ipari forradalom, majd az ipar térhódítása megfosztott szerszámaitól, munkaejét bérbevette a tőke, a gyár állította be a termelésbe, a gép részletmunkára szorította és gyártott cipőfelsőrészt talp nélkül, patkószőget patkó nélkül, ólomgolyót puskapor nélkül. A munkás elmerült a munkástömegben, egy lett az ezer között és a gyár számított, nem ő. Az ujságíró helyett is a lap kezdett számítani attól az időtől kezdve, amint az ujság nem csupán hírszolgálatot teljesített és közvéleményt nyilvánított, mint azelőtt, amikor még a tőke ebben látta a vállalkozás értelmét és a lapvállalkozás önálló üzletágat jelentett. A lapvállalkozás, mint „független” üzleti alakulás még elképzelhető volt a versenykapitalizmus idején, amikor a széles tömegek érdekei még nem voltak oly kiélezettek a tőkés érdekekkel szemben. Az ujság tehát lehetett a közvélemény szócsöve és az ujságíró személyében is képviselhette azokat az „eszméket”, amelyek az olvasók egyes rétegében sarjadtak. A tőkekoncentráció folytán azonban mindinkább a lapszempontok kezdtek érvényesülni, oly mértékben, ahogy a vállalkozás kapitalizálódott és a tőkés érdekeltség szerteágazó kapcsolatai a lapérdeket befolyásolták. A lapvállalkozás az ujság nyilvánosságát a finance, ipari, vagy agrárérdekek szolgálataiba állította. Az ujságtőke, ha elég erős volt, önmagát kamatoztatta oly formán, hogy kiszolgálója lett tőkés érdekeszempontoknak és ezzel elvette az ujságtól a hozzászólásnak azt a szabadságát, amely az ujság hőskorában, a korai és a versenykapitalizmus idején bizonyos keretek között érintetlen volt. A monopolkapitalizmus korszaka a sajtóvállalkozásnak a finantőkébe való teljes felszívódásával járt. A lapérek, — ami azonos immár a nagytőke érdekével a polgári sajtó területén — ma kihangsúlyozottabb, mint bármikor volt és minden ujságíró tudja, hogy nem csupán ügyései cenzura számára ír, de olyan cenzura számára, amely nemcsak vádol, de ítél is. És ez az ítélőszék a tőke. Hol adományozhat hát ez az ujságíró eszméket az időnek? Még csak eszméket sem szolgálhat munkájával a szerkesztőség műhelyében, épp úgy, mint az a nyomdász, aki jobb meggyőződése ellenére kénytelen munkásellenes nyomtatványokat előállítani. Ahogy nincs tekintélye a tőkés társadalomban annak a munkásnak, aki gazdájának a profitot termeli, vagy annak a pénztárosnak, aki főnöke vagyonát számolja, úgy nem számíthat különösebb megbecsülésre az ujságíró sem, aki a részvényesek helyett gondolkodik. A szellemi munkaerő bérbeadása nem jelent kiváltságot, az ujságcsinálás is társadalmasított munka lett, amelyben az egyén nem számít többé. Csak az osztály, amelybe könnyörtelenül beékelte a gazdasági kényszerűség. Az

ujságíró kétségtelenül kispolgár életfeltételeinél és osztályhelyzeténél fogva. Az a társadalmi réteg, amellyel hivatása üzésében gyakran kénytelen érintkezni, az uralkodó osztályhoz tartozik, akár mint a hatalom gyakorlója, akár csak mint kiszolgálója. A kispolgári intellektuel félreismert érdekszemontjait követi: felfelé tör. Mint osztályának minden tagja, nem osztályérvényesülésre, hanem egyéni érvényesülésre áhitozik. Ez a körülmény hozza magával a szakmai körön belül azt a kari dezoláltságot, amely minden gazdasági szervezkedést elove elutasít magától. Így teljesen védtelenül áll a munkaadójával szemben és míg a nyomdászok szakmai érdeküket a legpéldásabban meg tudják védeni, az ujságíró kiszolgáltatja önmagát a tüke önkényének. Az ujságírói karnak gazdasági függősége — és itt nem egyes kiváltságosokról beszélünk, — a legszánalmasabb, mert hiába védi egyéniileg a sajtótörvénynek a felmondásokat szabályozó szakasza, — szakmai sérelmeit ez nem szüntetheti meg. Az ujságíró, sajnos, egyszerű sajtókuli, szekérvontatója a gazdájának, legyező rabszolgája a hatalmásoknak, Hirlapíró urak, mi van ezen restelni való, amiért lázongani kell, ha a szemünkbe mondják? Mért csak az ujságíró hiúság érzékeny és mért nem érzékeny a szakmai öntudat? Tízennégy esztendeje nincs kollektív szerződése az ujságíró egyesületnek, de ujságíró kamaráról álmodoznak azok, akik idejében körülülték a husosfazekat és míg sokezerpengős főszerkesztői fizetések dominálnak az egyik oldalon, a másikon, igenis, a kulik oldalán száz pengős fizetéseket adnak családos ujságíróknak, akiknek loholni kell és reprezentálni a lapot, még a parlamentben is. Évekig dolgoztatnak volontöröket fizetés nélkül, aztán egyszerűen az uccára dobják őket, mint használhatatlant, hogy megszabaduljanak a szerződötési kényszerüségtől. Vivóhajnokokkal, szépségkirálynőkkel, arisztokratákkal és kivénült méltóságosokkal rakják meg a redakciókat, amikor a dolgozó ujságíróknak felkopik az álla és hogy megtartsák, három lapot kell kiszolgálnia, bizony kuli módra. Nyomor, ujságíró nyomor a redakciók egész során; egész héten át loholó riporterek vasárnapi pihenőnapjukat a hétfői lapok szerkesztőségeiben robotolják végig, mert nem tudnak másképp megélni. Hát nem kulik társadalma ez, nem verejtékező, nincstelen, robotosok társadalma ez? De, uraim, ezen nincs szégyelni való! Ezt nem kell titkolni. Hadd beszéljen egyszer a közvélemény az ujságíró nyomorról is. Azokról, akik még dolgoznak és azokról, akik már nem dolgoznak. Akik „tulszedésben állanak“ a társadalomnak, ennek a könyörtelen mettörnek a „hajójában.“ Mért azokról is illik egyszer beszélni, akik „lelőgnak a hasábról.“

Weis István, ha általánosított is, nem valótlanúsággal rágalmazott. Itt csak egy a baj. Nem is a közmondás, hogy mondj igazat és betörök a fejed, hanem, akasztott ember házában ne beszélj kötélről. A köté szorít és ez az igazság. Kulinak lenni kellemetlen és mert békés polgárok vagyunk, ne beszéljünk róla.

(Budapest)

Ujvári László

A NEURÓZIS SZOCIOLÓGIAJA. Birnbaum tanár könyve — a szerző egyébként a kriminálpathológia neves munkása és átfogó munkásságú elmeorvos, akit az új német rezsim megfosztott egyetemi tanszékétől — nagyon figyelemreméltó és vonzóan érdekes szempontú beállításra a neurózis szociológiai problematikájának. A könyv részletgazdagságait és finomságait nem jelenítheti vissza a megbeszélés, csak felhívhatja rá a figyelmet. Birnbaum írása esztétikailag is élmény, mivel a pregnáns és kifejezően árnyaló nyelvezet a gondolati

szabatosság adekvát eszköze.

A szerző — aki nem követője a mai elismert lélektani iskoláknak — elismeri, hogy a szociológikusan tájékozott neuróziotan megalapítója Freud volt. A neurózis — a lelki betegségek és zavarok — társadalmi háttere nyilvánvaló, mivel maga a neurózis klinikai elemzésében az egyén és a közösség különhatásait, s a beteg lelki-konfliktusainak társadalmi eredőit tárja fel. Elkülönült térben nincs, s el sem képzelhető neurótikus megbetegedés, a neurózis gyökere a társadalmi realitás talajába nyulik. A neurózis pathológiái kifejezése annak, hogy az egyén a társadalommal való vonatkozásaiban konfliktushelyzetbe jutott. A társadalmi tényezők kórokozó szerepe a neurózis keletkezésénél, miként egyéni arculatának kialakulásában is fellelhetők. A neurózis úgyszólván primitív formája, amely annak szociológiai meghatározottságát kézzelfoghatóan mutatja, az u. n. neurasthenia. A neurasthenia, az idegrendszer aktuális kimerültségi állapota, amely rendszerint tulfeszített fizikai, szellemi vagy lelki teljesítmények következtében lép föl, s lényegében neuropszihikus túlterhelési reakció, amely szociológikusan nézve a társadalmi életforma és a pszihikus-fizikai teljesítőképesség feszültségének eredője. A neurasthenia tipikusan civilizációs neurózis, amely a technikai fejlődés rohamos tempójával, a differenciálódó munka megosztással, a nagyipari üzemek kialakulásával van genetikus összefüggésben. Ennek a technikai-gazdasági periódusnak — amely az egyén számára fokozott idegigénybevételt, hajszoltabb, nyugtalanabb életstílust jelentett — velejárója az idegkimerültség jeleit mutató neurasthenia, amely a szerző szerint jellegzetesen a kapitalisztikus termelési rendszer, az iparosodás, a nagyvároscivilizáció lényeges idegzavara. A neurasthenia — a modern civilizációsneurózis — kézműipari-kispolgári életforma nagyvárosi-ipari átváltozásának kísérő átmeneti neurózisa, amelyet a hirtelen átmenet, a meggyógyult élettempó vált ki. Lényegében az idegrendszer alkalmazkodási zavara, amely azonban idegrendszerünk immánens kiegyenlítő képességénél fogva jelentőségét elveszti s már ma sem mondható a kor aktuális szociálneurózisának. Sokkal szövevényesebbek, elágazóbbak a tulajdonképpeni neurózisok — konverziós hisztériák, phobiák, kényszerneurózisok stb. — társadalmi gyökerei. A neurastheniával szemben ezek a neurózisok kiválóan pszihogén jellegűek, szociológikusan nézve nem a szociális követelmények és az egyén teljesítőképessége aránytalanságának — ami tulnyomóan fiziológiai kérdés — hanem a társadalmi adottságok és az egyén érzelmi életének konfliktusából eredő elváltozások. A neurasthenia egyszerűen fiziológiai probléma, amely híján van eredendően a lelki konfliktusnak. A tulajdonképpeni neurózis keletkezésénél mindig fellelhető a pszihikus trauma, amelynek viszont szociális jellegzetessége (szociáltrauma) ugyancsak felismerhető. A szociális réteg, amelybe az egyes vagy a csoportok beleszületnek vagy belejutnak, a sajátos társadalmi élet-tér, az egész szociális légkör, amely őket körülveszi, determinálja az egyesek, miként a tömegek neurozissorsát. Kiválóan tipikus a gazdaságilag biztosítatlan, társadalmilag kielégítetlen, hivatásában veszélyeztetett és egészségileg exponált proletariátus szociális konstellációja, amelyből a legkülönbözőbb szociálneurózisok erednek, amelyekben a szociális háttér és a lelki megbetegedés szervi összefüggése plasztikusan jut kifejezésre. A neurózis szociológiai arculata köttös: egyfelől az egyén konfliktusa kifelé, a külső környezettel (egyrészt a társadalmi normák és tradíciók, másrészt az egyén vitális ösztönökrekvései) másfelől a belső konfliktus, amelyet az egyén önmagá-

val viv meg. Az egyén konfliktus szituációja kifelé, a társadalommal szemben érzékeltetően ábrázolja a pathogen tényezők társadalmi determinációját, de nem kevésbé szociologikusan determinált az egyén belső konfliktusa önmagával, énjének ellentmondó célzataival, mivel az egyén belső feszültségei, kollíziói tulajdonképpen a külső konfliktus visszatükrözései s lelki életünknek ama fórumai, amelyekkel vitális énjünk harcot folytat, maguk is a szociális környezet belénk nevelt, vagy terrorizált értékítéletei, (a freudi „Überich“) amellyel a külső konfliktuson kívül szintén összeütközésbe kerülhetünk. Ilyenképpen a neurózis ama feszültség kifejezése, amely az egyén szociálisan irányzott és egyedi ösztönei között fennáll. Végsőben leegyszerűsítve a neurózis a szociális szféra belső pszihikus, avagy a belső lelkiélet szociális tartalmainak zavarát jelenti.

Nagyon érdekesek Birnbaum fejtegetései a neurózis egyéni képleteinek kialakulásánál — a szociális plathoplasztikánál, — amelyet azonban az adott szűk keretekben nem reprodukálhatunk. Az olvasót érdekelni fogja, hogy a neurózis, miként minden más társadalmi produktum, alá van vetve a társadalmi és kulturváltozás folyamatának. A neurózis formaváltozásai kulturtörténetileg determináltak. Bizonyos korszakokban a primitív neurótikus képletek, — hisztérikus automatizmusok, tömegneurótikus elementáris nyilvánulások, — a középkor emberének görcs és megszállottsági járványai, — az újabb időkben viszont a szövevényesebb szorongási és kényszerneurótikus megbetegedések dominálnak, amelyek strukturális jellege lényegileg szociál és kultúretikai problematikát tükröz vissza. Legalább is a polgár — mondja a szerző — külső és belső feszültségeit. Ugyanakkor idézi W. Reich megállapítását, hogy a neurózis szexuálszociologikusan determinált, s a proletár rétegekben átlagban a férfiak 50 százaléka s a nők 90 százaléka szenved a szexuálneurótikus zavarokban! A neurózis specifikus kulturzavar. A neurózis, mint kulturneurózis a jelen társadalmi és szellemi-lelkihelyzetből származtatható le s Freud tanítása szerint a kulturmorál szükségképpen terméke, — a kultúra következő nemi elfojtás ára. Birnbaum kifejti, hogy Freud ezen megállapítása is túlhaladottá válik, mivel a társadalom anyagi és szellemi területein való gyökeres átváltozások az egyén viszonyát a társadalomhoz, a belső lelki magatartását is alapvetően megmásvítják. Hogy a szerző ezzel a kijelentéssel az orosz változásra céloz, az valószínűnek látszik. A társadalom gazdasági strukturájának változása és a vele járó eszmei képletek lényegi átváltozása Oroszországban a neurózis kórokozó tényezőit kiküszöbölte, s valósággal időszerűtlen, illetve túlhaladott volna ott a kulturmorál szexuálneurótikus célzatairól beszélni. A neurózis tényleg alá van vetve az egész társadalmi lét folyamatának s ezt a szociológiai felismerést éppen az orosz változás kontrasztjában eszmélhetjük. A szerző — miután a szociális tényezők neuróziismeghatározó és kialakító szerepét feltárta — egyik fejezetében a neurózis kihatásait vizsgálja a társadalmi életben. Ez a fejezet, amely bemutatja a neurótikus belső magatartásokat, valamint a neurótikus külső életformákat, a klinikus gazdag tapasztalásaira és finom megkülönböztetéseire vall. Szerzőnk szerint a neurózis társadalmi és kulturális jelentősége az egyén munka és teljesítőképességének mennyiségi és minőségi csökkenésében, hasonlóképpen társadalmi alkalmazkodási készségének csökkenésében nyilvánul meg. A neurózis, amely a polgári társadalomban vitathatatlanul tömegjelenség, statisztikailag nincs ugyan feldolgozva, de annak tömegelterjedtségét a szerző se vonja kétségbe. A neurózis terápiája, a szerző helyesen látja,

tulajdonképpen a neurózis megelőzése. A szociális megelőzés — ahogyan vallja. A neurózis szerkezeti felépítésében szociális eredetű, s ekként annak terápiája sem lehet más mint társadalmi jellegű. A neurotizáló külső szociális alakzatok racionális átalakítása, a társadalmi és gazdasági életforma, a neurótikusan fenyegető szociális környezet megváltoztatása: a legalapvetőbb feladat. A társadalmilag szorongatott és fenyegetett néprétegek nemcsak gazdasági, hanem szellemi létfeltételeinek előmozdítása: — ez a neurózis társadalmi megelőzése. És ezen a ponton az orvos hivatásköre szociologikussá tágult, amidőn a szociologikus eredetű tömegbetegség, a neurózis gyökeréhez nyúl. Az orvos megelőző szociológiai hivatása — már az egész gyógyászat területén — megkülönböztetett élességgel jelentkezik éppen a neurózis terápiájában. És bár az a benyomásunk, hogy a szerző neurózis megelőzése nem terjed túl a szociális reform határára, munkáját — amelynek részletgazdagságát itt korántsem ismertettük — a neurózis szociológia értékes dokumentumának tekintjük.

(Nagyszöllős)

Neufeld Béla

A MAI ERDÉLYI MAGYAR IFJUSÁG. A hitlerizmus hatása alatt Erdély magyar főiskolai ifjúsága is átesoportosult. 1932 őszén a világnézeti viták kieleződésének tetőpontján az erdélyi ifjúság is balra toldódott. Ekkoriban az erdélyi magyar ifjúság nagy része erős rokonszenvvel kísért minden olyan megmozdulást, ami, kicsiny keretek közt bár, de a szociális igazságtalanságok marxista megoldását követelte. Az egyházi egyesületek elsorvadóban voltak; a világnézeti függetlenséget hirdetőik magukra maradtak. Az ifjúság a szociológia problémái felé fordul s az elméleti diszkusszióon túl a gyakorlat megközelítésére indul. Ezzel a baloldali ifjúsággal szemben ekkor csak a katolikus ifjúság próbál szembeszállni a Quadragesimo Anno propagálásával s az ifjúság elégtelenségét a „rendi társadalom“ beigéréseivel igyekszik leszerelni. Ezek az „ifjú katolikusok“ mindent megígértek a „szociális kérdések“ azonnali megoldása terén, hogy a katolikus ifjúság tömegeit visszarántásák a marxizmus karjaiból. Még az osztályharc elvét is elfogadták — katolikus alapon, s a szocializmust és az új termelési rend követelését is — a pápa és a felújítandó középkor szellemében.

1933 tavasza — nemzetközileg — megerősítette az európai reakció frontját s az erdélyi magyar jobboldali ifjúság máról-holnapra fölöslegesnek látta a szociális kérdések boncolgatását. Még az eddig liberálisnak hitt református ifjúság is elérkezettnek vélte az időt a baloldali ifjúsággal való leszámolásra. Előadásaiiban bibliamagyarázat, külmiszió, irodalom, sport, — minden szerepelt: csak épp szociológia nem.

Az európai reakció előretörése hatással volt a baloldali fiatalokra is. Kitermelte a kételkedők, a liquidálók nagy számát. A mai erdélyi magyar fiatalok közt sem ritka az a félévvel ezelőtt magát még baloldalinak nevező ifjú, aki ma pl. az ébredő transilvánisták táborában van, legbelül azonban horogkeresztet hord. Érthető ha ilyen körülmények közt egyre erősebben szervezkedik a reakció. Az ifjúsági élet vezetői, előadói, tanácsadói megint csak „lelki válságról“ beszélnek a gazdasági válság helyett, amelyből persze csak egyetlen egy kivezető út van: „Vissza az egyházhoz!“ A jobboldal azonban korántsem egyseges. A katolicizmus aktivitása a jobboldalt a különböző felekezetek csoportjaira tagolja s így nemcsak a baloldallal, de egymásközt is szemben áll. A zavart növeli s az egységes jobboldali front kialakulá-

sát akadályozza a vallási ellentétén kívül a „nemzedékek-harca“ című elmélet új életre kelése. Új életre kapott a „transilvanizmus“ is, mert ez jó ürügy a szociális kérdések helyett az irodalom felé terelni az ifjúság figyelmét. A transilvanizmus természetesen az autochton erdélyi magyar irodalom mindenhatóságában merül ki most is. A nyomában előállott cikk-zenebonának és zavarának méltó megjelenési formája az új „közírók“ egymást buzdító írásaiban létező Ady Endre Társaság. A transilvanizmus ez új életre lármázó megnyilatkozásai során állította fel Reményik Sándor meglepő „Überbau“ elméletét. Reményik szerint: „Az Überbau — felépítmény, mondták a történelmi materializmus vallói, kicsit megvetően az eszmékre. A kisebbségi sorsból került nemzetközödékek tapasztalása más. A gazdasági, jogi, politikai erők voltak az „Überbau“; egész csodálatos palota. Ez a palota mint a kártyavár úgy összedűlt a föld megrendülésekor. Romjai alatt mint ősalapot, mint gránit talapzatot, mint elsődleges és nélkülözhetetlen szükségletet, mint végső menedéket és mint jövőendő építő anyagot megtaláltuk a vallást, a tudományt és a művészetet.“ stb. A társadalom alaprétegeinek e különös magyarázatát persze felleléző örömmel fogadták a baloldali magyar ifjúság olyan örökös támadói, mint Szentimrei Jenő, aki Reményik enunciacióit kommentálva siet megállapítani, hogy az erdélyi magyar ifjúság végre magához tér az elvesztegetett évek szociológiai „hóbortja“ és „hangzavara“ után; megtalálta az „ember dallamát“, az osztályok és nemzetek felett. Szentimrei nem áll egyedül. Az egykor „forradalmár“ Kós Károly a Helikonban szintén a baloldali magyar ifjúság kivégzésére gyürkőzik. Ezek a támadások — „kenyér helyett“ — egyre sürűbben zuhognak arra az ifjúságra, amelyiknek egyetlen bűne, hogy látni akar és látni mer, nem „divatból“ és nem „utasításra“, nem „nemzetközi jelszavaktól elkábítva“, hanem életösztone és osztályhelyzete kikerülhetetlen diktátumaké. Kétségtelenül: ez az ifjúság nem „transilvanista“, nem „humanista“. Illetve csak látszólag nem az, mert valójában sokkal erőteljesebben explikálja azt az embert, amelynek gerinctelenítése, ködbeburkolása csupán arra szolgál, hogy a szociális ellentétekről elterelje a figyelmet. Erdély valóságának a felismerésében is a baloldali magyar ifjúság mélyebb és igazabb „transilvanista“ mint azok, akik minden fájó megoldást követelő kérdést holdúszató versek, helyes társadalmi-látás nélküli regények hamisan idealizált, egymásnak és a valóságnak ellenmondó „transilván“ svindlieibe rejtenek. S. végül: nem is „nemzet ellenes“ ez a baloldali ifjúság, mert a kisebbségi jogokat — a maga szűk lehetőségei között — valójában már csak ő követeli s nacionalista is, de ez nála csak a nyelvhez és a művelődéshez való ragaszkodást jelenti, különben keze mindig kinyújtva van minden nép felé. Ennek a magyar baloldali ifjúságnak kétségtelenül erőltlen a hangja, sorait a kétely és a divat (hitlerizmus, humanizmus, transilvanizmus) megapasztották. De van, él, tanul és halad „szembe az árral“ — a helyes irányba.

(Brassó)

Dezséri György

ÓCSKA GRAMOFONLEMEZEK

Tessék beszállani A polgár mellét sohasem dagaszthatta annyira a büszkeség mint éppen napjainkban. Be kell vallani, hogy valóban ki is állta a próbát. A középszerűség diadala sehol sem igazolódott oly mértékben, mint éppen a teoretikusok ama barókk gondolatában, amely szerint a polgárság, intellektüeljeinek ráncoshomlokú élesapatával van hivatva, hogy diadalra juttassa a szocializ-

must. A tudományokban joggal csalódott az emberiség, a magasabbrendűség kétségen kívül letette az összes vizsgákat, az erkölcsiség erőszakolt és kényelmetlen formáiról lehullott a lepel, a hivatalos szocialista vezetőkről demokrata relációkban nyilvánvalóvá vált, hogy szeretik a pezsőt és hajlamosak a pártpénzek elsikkasztására, és így tovább. Folytatni lehetne akár reggelig ezt az ócska elcsépelet gramofonlemezét. Folytani lehetne ha kellemes lenne a fülnek és nem szakadna be hallgatása közben a dobhártyánk és nem akadna fel kétségbeesésünkben szemünk. Mert ez a dal a közészerűséget dicsőíti, a polgári pettyes éjjeli edény dicsőségéről harsog észbontó és vérpezsdítő dallamot. Munkanélküliek és lumpenproletárok és lumpenburzsoák győzelméről a szervezett pártmunkásság és a szervezett bürokratapolgárság fölött Németországban. A Vezérrel lehet még mondani, hogy nem vagyunk teljesen tisztában. Annyit azonban leszögezhet mindenki, hogy módfelett szolid életet él, slice korektül be van gombolva és szereti az állatokat. Tenyere akkora mint egy jókora lapát és történelmi bajusza már több mint jellegzetes. Honleányi körökben imádat tárgyát képezi. Mily jellemző dolgok ezek. Mi lenne jellemzőbb, ha nem ezek az apróságok! Tulzán nélkül mondhatom, hogy há valaki gyilkol, sikkaszt, elveri szegény nyomorék anyját, gyerekeit karóba huzza, lelőki legjobb barátját a gyalogjáróról a rohanó autóbusz alá, nem jellemző az illetőre nézve. De hogy miképpen könyököl az asztalra, milyen hálóinget visel, hord-e kaluesnit, esernyőt és egyéb barbár eszközöket, megítélés alkalmából minden rejtélyt megold. Továbbá az is, hogy milyen körök felé orientálódik, ostobasága milyen határok között mozog, mert hiszen politikusokról lévén szó, csak ez képezheti előttünk kutatás tárgyát. Mik a céljai, mik az eszközei, hisz-e elért eredményei örökkévalóságában stb. mily kétségbeejtő dolgok ezek. Hinni valamiben, ami még nem is erről a világról való, mert oly tulzottan ostobák, konokak és csökönyösek. A tudományok, erkölcsiségek és legalább teoretikusan etikusabb magasabbrendűségek bukásának pillanatát éljük, végig az egész meggömbölyödött világon. Németország határain belül és kívül. Az új polgári forradalom előestéjén a régi, kipróbált polgári erények helyrehozhatatlan vereséget szenvedtek. A N. Sz. párt már nem is árul zsákba-macsákat céljait és terveit illetőleg. „Gazemberek, Gyávák, Kétkulac-osok, lépjete be a N. Sz. pártba, míg nem késő.“ — ordítja minden uccasarkon a toborzóplakát, csaknem hogy hozzá nem teszi, „etosz, legelemibb tisztesség és józan ész szigoruan kizárva.“ Fölösleges is hozzátenni ezt, halmozás volna már és gyengitené a felhívás különben félreérthetetlenül éles konturjait. Az emberi gonoszság egyenlő az emberi ostobasággal. Most a gonoszság, ostobaság és az örület eddig különálló frakciói egyesültek. Ebben az egyesülésben ismét a józan ész, a magasabbrendű szociális és etikai gondolkodás lesz újból a vesztes fél előreláthatólag, annál az egyszerű oknál fogva, hogy már csak a józan ésszel rendelkezők lehetnek abban a helyzetben, hogy ők is elveszítsék maradék eszköket.

Az író feltalálja a spanyolviaszt

Az író természetesen a polgári öntudat és elhivatottság gondos öre. Képességei elsőrangúak, a legtöbb, amire a kenguruk társadalmában a legkvalitásosabb kengurú képes. Lázmérője állandóan a 36.5 körül mozog, legtöbb amit produkál egy kis hőemelkedés, láz nála szóba sem jöhet. Kutya-történetek elhivatott írója, aglegény tanárok szerelmi vizsgálóteteleinek nagytekintélyű kerületi biztosa, otthonos a szalonképes sze-

génység irodalmi berkeiben, minek is folytatnám tovább. Teljesen egyremegy hogy minek hívják, itt ismét egy tömegpszichózisról van szó. Másodrendű látnokságuk akadályozza meg őket abban, hogy elsőrangú írók lehessenek. Kisebb képességekkel is voltak, akik náluk többet produkáltak, annak a bizonyos valaminek a segítségével, ami náluk hiányzik. Ez az irgalom, a megértés és a megbocsátás. Tulságosan függvényei voltak mindég annak a társadalomnak, amely rendelkezésükre bocsátott egy kis apart Szaharát, amelynek homokjába kényelmesen befurhatták buksi fejüket. Amíg a polgári társadalom megbéklyózott oroslánjai messzi üvöltöttek, nem is volt komolyabb a baj. Amíg a foltos hiénák testüktől idegen hullák után kapartak, minden a legteljesebb rendben volt ezen a világon. Számumnak kellett felkavarnia e polgári kényelemmel berendezett sivatag döglesztő szemetét, az egyetemet végzett, államtitkári szülőktől származott ifjunak lopnia kellett, polgármestereknek sikkasztaniok, espereseknek templomot rabolniok, hogy a polgári gondolat ez elhivatott őrei kétségbeesetten kapjanak tolluk után és felemeljék tiltó szavukat. A vezérigazgató leánykájának ki kellett váltania a főkapitányságról bárcáját, hogy ez éber ör rájőjön, hogy e pusztaság erkölcsi és gazdasági rendje nem a rendet, legfeljebb csak a rendszert képviseli. Mily kétségbeejtő korlátoltság ez, istenem! Feleségének meg kellett őt csalnia, hogy rájőjön bizonyos alapvető hibákra a polgári házasság krétája körül, nagyra puffadt arcát a görög tragédiák álarca fedi, és kothurnusain tipegve csodálatos és meglepően új dolgokat közöl szomszjasfüli hiveivel. Felemeli mutatóujját és óva inti társadalmát ezeknek a rettenetességeknek a folytatásától. Most már ő is tudja, saját testén érezte e rettenetességek következményeit. Senki se csodálkozzék tehát ha isteni megszállottságában feltalálta a spanyolviaszkot. Hibák vannak e rendben, — harsogja, — förtelmeket látnak szemei, gazdasági összeomlás előtt állunk, erkölceink, kulturánk egy nivóra sülyedt hadikölesönkötvényeinkkel, a becsületről, hitről és tekintélytiszteletről szóló értékpapirjainkat már csak agyalágyult tőzsdeügynökök jegyezik a börzén. Lehet-e vajjon segíteni még ezen? — kérdi és kétségbeesésében cintányér módjára csapkodja össze két megkérgesedett tenyerét. De mániákusan védi rendszerét, a hitvallóknak és agyalágyultaknak azzal a csökönységével, ami értelmes lények előtt érthetetlen kell, hogy legyen. Pusztulási vízióiban is hajlamos a koncessziók tételére, e világrend teljes pusztulása helyett csupán annak a hitleri részletjelenségnek pusztulását gönnolja, amely nagyhatalmu lapkiadójának szimpátiáját nem tulságosan élvezi. Az újra stabilizálódás harsogó hirnökei ők, kezükben a feltalált spanyolviasz rudacskával, lehetőleg a reménység halaványzöld színében.

Tegyük le a tollat! Ez a felhívás kivételesen mindannyiunknak szól, akik a tollat valamikor is kezünkbe vettük. Tollunkat, vagy írógépünket, amelyen konok és megszállott harkályok módjára kopogtunk üres éjszakákon át. Eleinte abban a hitben hogy az emberiség üdvére, később abban a reményben hogy magunk boldogulására cselekszünk. Tévedésünk rémesen beigazolódt és reményeink olyan léket kaptak a sziklákon, hogy e lékeknél csupán csodálkozásunkban távtamaradt szánk nagyobb. Tegyük le a tollat barátaim, mesterek, mesteremberek és dilettánsok egyaránt, ki minél előbb meghallgatja esdő könyörgésemet, annál jobban jár. Tegyük le a tollat, nem csupán azok, akiknek a részére bizonyos életveszedelmet jelent az írás, azok is tegyék le, akik még véletlenül sem irtak le egy becsü-

letes és hazugságtól mentes mondatot, szót, betűt egész életükben. Azok is, akik vállveregetést kaptak a kijáró pofon helyett, igyekezünk végre belátni a tényeket. Hadállásainkat ellepi a szemét, számoljunk le azzal, hogy amit ma mondhatunk az ugyis vagy csak tévedés és tudatlanság lehet, vagy pedig hazugság. Napjaink eseményeivel ugysem vehetjük fel a versenyt. Nincs annyi üres éjszakája az emberi életnek, amennyi elég volna arra, hogy ezen eseményeknek csak egy jelentéktelen kis százalékát is kommentáljuk és megmagyarázzuk. Nincs az a tébolyodott írói agy, amely felvehetné a versenyt a megtörtént eseményekkel produkcióban. Vagy ha van egy olyan írói agy, úgy mielőbb gondoskodás történik afelől, hogy említett agy szétveresék. Ennek a társadalomnak távolról sincs szüksége agyra, még saját maga létének igazolására sem. Az örültség és a gonosz butaság nem szorul arra rá, hogy igazoltassék. Egyszerűen létezik a maga értelmetlen okáért. Nincs szükség szép szavakra, költők tegyék le a tollat. Nincs szükség társadalomkritikára, írók és tudósok cselekedjetekek hasonlóképpen. Ezekben az években rémesebben konganak a szavak mint egy megrepedt fazék. Aki ezt nem érzi, az süket. Süket és nem sokat veszít ha ostoba és konok üvöltgetéséért a barbárok forró ólommal öntik tele a fülét.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A MÁSODIK INTERNACIONÁLÉ BUKÁSA

1929-ben, berlini tartózkodásom idején, meglátogattam Eduard Bernsteint, a második Internacionálé egyik legtekintélyesebb teoretikusát. Utoljára 1917 végén, a háború alatt, Bernben találkoztam vele, amikor a Független Szocialisták csoportjához tartozott. Ebben az időben a háború ellen hadakozott s Scheidemann, Ebert, Wels és a többi „végső győzelemig kitartó” szocialista ellenfele volt. 1917-ben megegyeztünk; 1927-ben nem. Szememre vetette, amiért az akkor Berlinben üléselő antifasiszta kongresszusra jöttem. „Mint szociáldemokraták — mondotta — úgy látom, hogy Németország sokkal jobban megközelíti a szocialista ideált, mint Oroszország”. „Ugy?” — csodálkoztam el. „Igenis — hangzott a válasz — Németországban demokrácia van: Oroszországban viszont diktatura. Igaz, hogy Németországban fennáll a kapitalizmus, de még Oroszországban sem rombolták le”.

Még egy nyilatkozatára emlékszem azokból a napokból: „Ha a bolsevizmus és a fasiszmus között kellene választanom, mindenkor a fasiszmust választanám.”

Nem hittem a füleimnek. Valóban ugyanaz a Bernstein volna ez, aki — bár 1914 augusztus 4-én az egész német szociáldemokráciával együtt megszavazta a hadihiteleket, mégis később — a háború és Scheidemann, a szociáldemokrácia akkori feje ellen harcolt?

A második Internacionálé már a háború kezdetén súlyos krízisen ment keresztül. A szocialista pártok majd minden országban kapituláltak a sovinizmus hulláma előtt s a különböző országok nemzeti pártjainak áramlatában úsztak, már pedig nyilvánvaló, hogy a proletár mozgalom nem lehet egyidőben nemzeti és nemzetközi. Abban a pillanatban, amikor a német szociáldemokrácia közös akcióba kezdett a porosz imperializmussal, az Internacionálé automatikusan megszűnt. A német hadihitelek megszavazása az általános szétbomlás jele volt. Franciaországban, Angliában, a hadviselő államok legtöbbszörében a szocialista

pártok felkarolták a háború ügyét. Albert Thomas, Arthur Henderson hadügyminiszteri tárcát vállalnak. A szocialista vezérek, háború előtti antimilitarizmusukról megfélemedkezve, a legkitartóbbak a „végső győzelemig“.

A német szociáldemokrácia esete azért a legpéldászerűbb, mert a német szociáldemokrácia volt a második Internacionálé központja, eredete, leghatalmasabb csoportja és azért is mert bukása a legteljesebb. A második Internacionálé ugyanannak tekintette Berlint, mint a harmadik Moszkvát. Mekka megszüntetése az Izlam halála, Moszkva eltörlése a bolsevizmus felbomlása, Berlin bukása a második Internacionálé bukása. Ez az oka annak, hogy a következőkben a második Internacionálé történelmi modeljeként a német szociáldemokráciát vesszük.

*

A sovinsztákká lett német szociáldemokraták elég erős ellenzékre találtak saját soraikban. Marxra és Engelsre támaszkodtak Liebknecht, R. Luxemburg, Haase, Ledebour, Bernstein s mindazok, akik 1916-ban felidéztek a pártszakadást és megalakították a Független Szocialista Pártot. Ezek voltak azok, akiknek soraiból a későbbi szélsőbaloldali Spartakus Szövetség tagjai kikerültek. Tudjuk, hogy a spartakisták voltak a militáns forradalmárok, akik már 1914-ben tiltakoztak a hivatalos vezérek kapitulációs politikája ellen s akik 1918-ban a német forradalom zászlóvivői lettek.

1918 augusztusában a kormány egy utolsó 600.000 emberből álló ujoncozási törvény elfogadását kéri. Ludendorf véleménye szerint technikailag ez az ujoncozás lehetetlen és haszontalan, különben is minden elveszett s haladéktalanul meg kell kezdeni a fegyverszünet tárgyalásokat az azonnali béke érdekében. Jellemző, hogy az azonnali békéért való szociáldemokrata parlamenti akció egyáltalán nem előzte meg, sőt egyszerűen utána kullogott Ludendorf tábornok jelszavainak. A császár ezidőtájt Spaban tartózkodik. A főhadiszálláson hosszú vitatkozások folynak arról, hogy a már katasztrófálissá vált helyzetre megoldást találjanak. — Milyen szerepet játszanak ekkor a szociáldemokraták? Miksa badeni herceg, az Ebert előtti utolsó kancellár a császár lemondását követeli. A szociáldemokratákban sohasem volt meg a bátorság, hogy ezt a kérdést felvessék. Így történik, hogy Baden hercege az, aki a császárt lemondattja.

Ujkabinet alakul Ebert kancellárral az élén. Ebert a legutolsó pillanatig megőrzi hivatalosan a császári kancellári jelleget. Kerüli még a célzásokat is abba az irányba, hogy a császár detronizációja következhet. S hogy a dolog megtörténik, hogy a császár lemond — ez a szocialisták ellenére, a népfölkelés nyomása alatt következik be. Maga a szocialista Scheidemann jelenti ki emlékirataiban, hogy a szociáldemokraták akkoriban monarchistábbak voltak a polgári pártoknál.

Amikor a császár lemondásának s a köztársaság kikiáltásának „kellemetlen“ kérdése felvetődik Ebert az, aki a legkitartóbban ellenáll.

Közben a forradalom szinte egész Németországban kitör. A kieli matrózok lázadása, akik megtagadják a flotta kivonulását egy végső csatára, aminek különben sem lett volna más célja, mint a hadvezetőség (a nagyvezérkar) presztizsének megmentése. A mozgalom tovább fejlődik. Megalakítják a munkás és katona tanácsokat. Példájukat követik Bréma, Stuttgart, München munkásai.

Ebert — a polgári pártok közreműködésével — koalíciós kormányt akar alakítani. A tömegek azonban, a spartakista csoport vezetése alatt, egy tisztára szocialista köztársasági kormány alakítását követel-

lik, kizárólag a Független Szocialista Párt tagjaiból, akikkel ebben a pillanatban többé-kevésbé szoros a kapcsolatuk. S tényleg: az öreg szociáldemokraták ellenállása sikertelen: a népbiztosok tanácsa alakul meg. A szocialdemokrata pártból Ebert, Scheidemann, Landsberg, Haas és Dietmann vesznek részt a kormányban. A spartakisták, élükön R. Luxemburggal és K. Liebknechttel külön csoportot alkotnak.

A Független Szocialista Párt elég erősnek mutatkozott egy pacifista ellenzék megszervezésére, de — mint láttuk — teljesen képtelennek arra, hogy forradalmi mozgalmat vezessen. Az ő gyöngeségüknek köszönhető, hogy a szociáldemokraták megtartották a hatalmat s hogy később, a militaristákkal és a császár tábornokaival szövetségbe, tartósan visszafojthatták a forradalmat.

Maga Scheidemann, a jobboldali szociálisták vezére s az első köztársasági kormány minisztere vallja be emlékirataiban, hogy pártja súlyos hibát követett el akkor, amikor az adott kedvező pillanatban nem valósította meg a szociális forradalmat. Ezzel ellentétben azonban ő is és Ebert is mindent megtettek a német forradalom elgáncsolására. Igaz ugyan, hogy olyan jelszavakkal, amikkel valójában az új köztársaságot kellett volna megmenteni. — Hogy célhoz érhesse nek felhasználták Erhardt és mások ellenforradalmi osztagait, s így Erhardt, Göring és Epp azok, akiknek segítségével sikerült azt a köztársaságot megmenteni, amelynek nevében Noske, a szociáldemokraták másik vezére s az akkori kormány hadügyminisztere lemészároltatta a munkásokat.

Ennek az eljárásnak később súlyos következményei lettek; mert megmentették ugyan a köztársaság jelvényeit de lerombolták az alapját. Ha II. Vilmos isten kegyelméből uralkodott, úgy a német köztársaság a császár kegyelméből, 15 éven keresztül próbálták leplezni ezt a tényt. A maguk részéről tényleg mindent megtettek, hogy a látszatot megőrizték.

A szociáldemokraták számára a régi rend tisztjeivel való egyesülés a kisebbik bajt jelentette a nagyobbik baj, a proletár köztársasággal szemben. S ez az a pillanat, amikor felszakadt az a rés, amelyen keresztül behatolhattak annak a köztársaságnak az ellenségei, amit megmenteni akartak. Ezen a résen keresztül jött vissza Hindenburg, egész kíséretével; ezen a résen keresztül nyerték vissza mindenhatóságukat kelet Poroszország junkerei; ezen a résen keresztül vitta vissza elvesztett területeit a német remilitarizáció eszméje. Ez a nagy, 1918-ban elkövetett hiba volt az oka a német forradalmi mozgalom félúton való megállásának, vagyis annak, hogy a polgári demokrácia a régi rend támogatásával ily módon a weimari alkotmány holt betűje maradt.

A kormányban résztvevő német szociáldemokrácia már kezdettől fogva kénytelen volt térdet hajtani szövetségesei s azok mindenható osztagai előtt. Mikor R. Luxemburgot és K. Liebknechtet meggyilkolták nem volt bátorsága, hogy a gyilkosokat polgári bíróság elé állítsa; hadbíróság elé kerültek és azok felemelték őket. Később, Rathenau meggyilkolásakor ugyanezzel a kormányzati gyengeséggel találkozunk, amely sem nem akar, sem nem tud tabula-rasa-t csinálni a merénylet kezdeményezőivel. De, bár a fekete-piros-arany zászlót a nép vére moeskolja be, a weimari alkotmány látszólag megmenekül.

A győző államok szociálistáinak háború utáni politikája nem kevésbé állott ellentétben a marxista doktrínával. Támogatták ugyan a wilsoni béke 14 pontját, de amikor eljött az idő, hogy ezt a koncepciót elmélyítsék, amikor a generálisok a népek önrendelkezési jogán

alapuló, annexió nélküli béke helyett a versaillesi béke feltételeit kényszerítették a legyőzöttekre sem a második Internacionálé, sem a győző államok szociáldemokratái nem emeltek semmilyen hathatós tiltakozást ez ellen. Ellenkezőleg: szavazataik által elismerték a versaillesi szerződést. Magában Belgiumban az egyik szerződést aláíró miniszter, Vanderwelde a második Internacionálé elnöke volt. Az egyetlen dolog, amit a wilsoni pontokból megmentettek a Népszövetség volt, de ez is csak keret, a szellemet még Versaillesben megfojtották. Az 1918-as zavargások és a németországi infláció okozta lökések s később a prosperitásnak nemcsak Amerikán, hanem Európán is végigvonuló hulláma nyomán úgy látszott, hogy „Európa újjáépítése” lesz a második Internacionálé jelszava. Hilferding u. i. aki ennek a tételnek egyik szóvivője volt azt állította, hogy a kapitalizmus még soká fennáll, következőképpen a szociáldemokráciának össze kell vésni fogni. A kapitalizmus lassan-lassan belenő a szociálistmusbba és épp e folyamat meggyorsítása érdekében szükséges a szociáldemokraták aktív részvétele a kormányzásban. Arról van szó — mondták, — hogy a szocializmus behatol a kapitalizmusba. Németországban, főleg Poroszországban, a kormányban való részvétel közvetlenül és állandóan történt; a birodalom többi tartományaiban viszont különböző formákat öltött. De akár közvetve, akár közvetlenül — ezt a részvételt mindenhol feltalálhatjuk a második Internacionálé jelszavának megfelelően, amely az egész világon azonos: „megmenteni a kapitalizmust és áthatni azt a szociálistmussal.”

Pedig ennek ép' az ellenkezője történt. A világ kapitalista felfogását, a nacionalista elemeket eleinte megtörték, később előnybe részesítették. A valóságban volt Németországban egy rövid időszak, (kb. 1923—24-től 1928-ig) amikor hinni lehetett, hogy az újjáéledés sikerülni fog. Ez volt az az idő, amikor a német ipart amerikai mintára pénzzel újjászervezték. „Racionalizálni és amerikanizálni Németországot” — hangzott ekkor a jelszó. Később azonban fiderült, hogy magát Amerikát sem lehet „fordizálni”. Ezalatt az idő kedvezett a német Szoc. Dem. Pártnak. A párt számszerűleg folyton erősödött. Tagjai száma százazrekre ment; választói száma elérte a 4, 6, 8 milliót. Körülbelül 800 újság felett rendelkezett. Miután a porosz miniszterelnök szociáldemokrata volt, közvetlenül vagy közvetve híveik százazreit tudták elhelyezni. Lassanként hatalmas pártbürokrácia fejlődött ki. A szervezési mánia különben is olyan jellegzetes német tulajdonság, hogy közmondásos. Az ilyesmi viszont kellemetlenségeket okozhat egy olyan pártnak, amely hareolni akar. A nagy végső célok mindinkább elhalványulnak, hogy helyet adjanak az egyetlen célkitűzésnek: folytatni az államapparátusban való részvételt. A szoc. dem.-ák hogy ezt a vívmányt megőrizhessék olyannyira eltávolodtak eredeti céljaiktól, hogy ők, a per excellence pacifisták odajutottak, hogy megszavazzák a flotta újjászervezését. Ugyanebben az időben (1924-ben) Hindenburgot birodalmi elnökké választják. Ez volt talán az utolsó ütközet, amit a német szociáldemokraták a mindinkább erősödő régi rend ellen vvtak.

A szociáldemokraták mindenfelé mind kevesebbet beszélnek a szocializmusról. Mindinkább a demokráciát követelik, s végül már csak ezt húzzák alá belőle. Németországban ők a weimari demokrácia védelmezői és azok is akarnak maradni. Angliában ők az Angol Birodalom, Franciaországban pedig a Harmadik Köztársaság. Az angol Labour Party, amely a háború után belépett a Második Internacionáléba, amikor 1924-ben kormányra került, ugyanazt a vonalat követte

mint a német szociáldemokrácia. Mielőtt uralomra került — munkás párt, mihelyt uralmon volt, hatalmát kizárólag a brit imperializmus érdekében használta fel. (Nem véletlen, hogy Mac Donald, a Labour Party egykori vezére, egy ultra konzervatív kormány miniszterelnöke.) Ismeretes, hogy az 1924-es angliai általános sztrájkot maguk a Labouristák fojtották meg és hogy ugyanebben az időben támogatták az egyiptomi, indiai és a többi angol gyarmati függetlenségi mozgalom elleni kormányelnyomást.

Franciaországban a szocialisták egyrésze megszavazta a versailles-i szerződést. És bárha volt bennük annyi bölcsesség, hogy nem vettek közvetlen részt a kormányban — egy a kapitalista állam követeléseivel szemben túl lágy ellenzék kivételével — nem tudtak még sem szabadulni a köztársaság militarizálásának közvetlen felelőssége alól s az ő támogatásuk tette lehetővé, hogy Franciaország a világ első fegyveres erejévé lett. Ugyanígy terheli őket a közvetlen felelősség a Marokkó elleni gyarmati háborúért, valamint az összes polgároknak — a nőknek is — háború esetére szolgáló militarizációjáért.

A második Internacionálé egész politikája, gazdaságpolitikája a kapitalizmust támogatja. A nemzeti kisebbségekkel szemben követett politikája, a leszerelést elgáncsoló viselkedése, a versaillesi szerződés fenntartása a győző államokban s a neo-imperializmus előtti behódolása a legjobban a genfi Népszövetségben tükröződik vissza. Itt nyilvánulnak meg a legvilágosabban a második Internacionálé gazdasági tendenciái; itt nyilvánulnak meg a legvilágosabban nemzetiségi törekvései is: a „győzőknél“ a versaillesi szerződést védik, a „legyőzötteknél“ pedig — nacionalista szempontokból a versaillesi szerződés ellen manővririznak. Nem bírálják az imperializmust, csak a szerződést, anélkül, hogy a saját hazai imperializmusuk bírálatába is belemennének. Valamennyi, tulságosan jólismert jelszavaik (mint pl. „helyet a napon“, „egyenlő jogokat“) nem egy valódi egyenlőséget jelentenek a békében, hanem a militarizmus és a versaillesi szerződés elleni harc látszata mögött — a legyőzött országok neo-imperialistaival való együttműködés ügyét szolgálják. „Pan-Európa“ jelszavuk nem egyéb mint a Naumann-féle „Középeurópa“ eszme új kiadása. Az átlátszó redőny mögött fellelhető a „Drang nach Osten“.

Ebben a zavaros légkörben a nagy krach hire, a Wall-Street-i feketé péntek mint a villámcsapás ütött be a második Internacionálé tételére a kapitalizmus belenyomásáról a szocializmusba. A valóssággal megkezdődött a szociáldemokrácia bomlási folyamata, nem annyira mint párté, hanem az ideológiáé. Az elején ragaszkodtak ahhoz a gondolathoz, hogy a krízis csak átmeneti és rövid ideig tart. A vágy volt e gondolat szülőanyja. Ugyanakkor keletről fenyegette a nagy csapás a második Internacionálé: az U. R. R. S. „ötéves terve“. Eddig állandóan azt hangoztatták, hogy a bolsevizmus értéktelen s csak rombolni tud, s most ezt az állítást mind nehezebb volt fenntartani. Ennek ellenére fenntartották. Fenntartották még akkor is, amikor a világ polgári sajtója már elismerte, hogy korántsem bluffról van szó, mint ahogy a szociáldemokrata sajtó írta, mert Oroszország valóban szédítő arányokban industrializálódik.

A gazdasági világválságnak más súlyos következményei is voltak a szociáldemokráciára. Hogy kormányon maradhassanak, kénytelenek voltak minden olyan antiszociális intézkedést helyeselni, amit a kapitalisták automatikusan hoztak, hogy a krízis terhét a munkásosztályra hárítsák át. Állandóan csökkentették a béreket. A munkanélküliek száma megnőtt; a fizetési pótlékokat is progresszive redukálták. A

reformok ugynevezett szocializmusa ép' onnan kapta nevét, hogy a forradalmi szocializmussal ellentétben progresszív reformokkal akarja a munkás osztály effektív helyzetét javítani, mind erősebben behatolni az államgépezetbe és ilyen módon megteremteni a szocializmust. A krízis következtében nemcsak ez a politika vált lehetetlenné, hanem pontosan az ellenkező folyamat teljesedett be mindenütt úgy gazdasági, mint politikai téren.

Ebben az időben a vámkokat hallatlan mértékben felemelték: de főleg Németországban féktelen támogató politikába kezdtek a junkerek javára, ami annál kiáltóbb ellenmondást jelentett a szociáldemokrácia számára, mert a junkerek rettenetesen eladósodott birtokainak megmentését célozta, akiknek nyomása alatt kimondottan autarkikus politikára köthette le magát. Természetesen ez súlyos megterhelést jelentett a munkásosztály számára. A porosz junkerek e szubvencionálása idején a korrupció hatalmas botrányai lepleződtek le, amelyekben a legmagasabb személyiségek, tábornokok és politikusok szerepeltek.

A junkerek tetszésének megnyerése céljából a német szociáldemokraták még május elseje ünneplését is megtiltották s a szoc. dem. Zoergibel, Berlin rendőrfőnöke 1929 május elsején lövetett azokra a munkásokra, akik a tilalom ellenére tüntetni akartak. Milyen ironia, hogy ugyanazok a szociáldemokrata vezetők 1933 május elsejét megünnepelelték — horogkeresztes lobogó alatt.

Amint láttuk a német Sz. D. P. a valóban szocialista programpontról már rég lemondott. De le kellett mondania a program másik előtérbe helyezett pontjáról, a demokráciáról is. A birodalmi alkotmány 49. szakasza — amit Ebert 1923-ban már felhasznált egyszer munkásfelkelés megfojtására, Szászországban és Thüringiában, — önként kínálkozott erre a célra. A 48. szakasz a birodalom elnökének rendkívüli esetekben hivatalos hatalmat ad, amely által az alkotmányt részben felfüggesztheti. Németországban így kezdődött meg a rendelet törvények korszaka. Ezeket a rendelet törvényeket a hatalmon lévő szociáldemokrácia nemcsak megszavazta, hanem ki is hirdette. Otto Braun továbbra is porosz miniszterelnök maradt, s a politikai türelmességet párt-társai a Reichstagban folytatták. Ez az a kellemetlen időpont, amikor a szociáldemokrácia kitalálja a „kisebbik rossz” elméletét, mondván: jobb a kis bérredukció, mint a nagy; majd később: jobb a nagy bérredukció mint egy véres sztrájk; még később: inkább Hindenburg, inkább Papen, inkább Schleicher mint Hitler; végül inkább Hitler mint a forradalom, inkább a második Internacionáléból való kilépés, inkább behódolás, inkább a másik oldalra való áttérés és a szabad szakszervezetekről való lemondás, inkább átvenni őket a kötelező fasiszta szervezetekbe, inkább bizalmat szavazni Hitlernek a Reichstagban — mint illegálitásba menni, mint vezetni a harcot, vállalva az egész egyesült proletáriátussal a fasiszta ellenforradalom megdöntésére.

Ez alatt az idő alatt a szociáldemokráciának gyakran lett volna alkalma harcba lépni. Az első nagy hibája volt, hogy Hindenburgot saját jelöltjeként mutatta be. Naivul azt hitte, hogy a tannenbergi öreg rohamsisakos hű és loyális őrzője lesz a weimari alkotmánynak. Tisztára illúzió volt. Az igazság az, hogy a szociáldemokraták nem tudtak sem jelöltet, sem programot állítani a Hitler-mozgalom ellenében époly kevéssé, mint a kommunizmus ellen. Az alkotmány pontjaiból vett formulákhoz ragaszkodtak, holott az alkotmány már rég holt betű volt. A miniszteri bársonyszékekhez ragaszkodtak, holott

ezek már rég akta nélküli hivatalokból és összeköttetés nélküli telefonokból állottak. És nemcsak Otto Braun porosz miniszterelnök telefonja volt elvágva, hanem magát a német szociáldemokráciát is elvagták a német tömegektől. A német szociáldemokrácia alábecsülte a nemzeti szocialisták erejét egészen addig a pillanatig, míg ezek el nem távolították őket s aztán, miután behódoltak korbácsot nem kaptak. A szociáldemokraták egyáltalán nem látták, hogy mennyire szerencsétlen az ő ügyükre, hogy utolsó ütőkártyaként a generálisokra és a junkerekre, a weimari alkotmány legelkeseredettebb ellenségeire támaszkodtak. Mindez azért történt, mert olyan hosszú ideig hagyták szunyadni tömegeiket, hogy már nem volt bizalmuk azok erejében, másrészt halálosan félték ettől az erőttől. És nemcsak Németországban. Ha a második Internacionálé beváltotta volna azokat a programpon-
tokat, amelyek minden tagsági könyvében megtalálhatók, úgy joggal állíthatjuk, hogy maga a háború is elkerülhető lett volna összes következményeivel együtt. Nem lett volna versaillesi „béke“, s ahelyett hogy a kapitalizmus agóniáját nyujtották, halálos csapást mérhettek volna rá, egy csapással megszüntetve a krízist, a fasizmust és a háborút.

Elérkeztünk az utolsó fázishoz: a német szociáldemokrácia és a második Internacionálé bukásához. A német politika 1930 óta furesza periódushoz érkezett. Az az idő ez, amikor már nincs parlamentarizmus, már nincs demokrácia; ellenkezőleg: minden két-három hónapban új választás. A szociáldemokrácia fokozatosan elveszti pozícióit, hol a kommunisták javára, de főleg a nemzeti szocialisták azok, akik hatalmas lépésekkel előnyomulnak.

A valódi hatalmat a szociáldemokraták már rég elvesztették. De elérkezett az a pillanat, amikor a bársonyszékekből is kiüldözték őket. 1932 július 20-án von Papen kancellár egy tisztet küldött ki két katoná kíséretében, akik betűszerint elkergetik hivatalából Severing befügyminisztert, aki hang nélkül kapitulál. Ez a behódolás annál érthetlenebb, miután a szociáldemokráciának mint láttuk nemcsak hatalmas szervezet áll a háta mögött, hanem a német rendőrség legnagyobb része is az ő tagjaiból rekrutálódott. Maga Greszinski, Berlin akkori rendőrfőnöke is szociáldemokrata volt.

A szociáldemokratáknak hogy a biztos verességet megakadályozzák és hogy a fasizmust leverjék, csak egy útja volt: a munkásosztály egységfrontja, s az általános sztrájk. A kommunisták több ízben tettek ajánlatot az egységfront megalakítására és általános sztrájkra, a szociáldemokraták azonban mindannyiszor visszautasították őket és elzárkoztak. Szabotálták az egységfrontot, olyan okokat keresve és találva, amelyek az együttes akciót meghiúsíthatják. Amellett visszautasításuk valódi okai nem azok a részletkérdések voltak, amelyeket előtérbe helyeztek, hanem az a — szociáldemokraták részéről jogosult félelem, — hogy egy harci egységfront esetén a kommunista párt lesz az, amely — miután forradalmi taktikát követ — a vezetést magához ragadja. Tegyük hozzá, hogy pontosan e magatartásuk ellenzékeképpen váltak le nagy szociáldemokrata csoportok és csatlakoztak a kommunistákhoz. E bomlási folyamat háttérben hangsúlyozódik ki a vezérek teljes kapitulálása.

Maga Kautsky, a második Internacionálé nagy mestere írta 1914-ben a „Neue Zeit“-ban: „A második Internacionálé nem elég hathatos harci eszköz, csak... béke idejére jó eszköz...“ És ez az igazság! A második Internacionálé már 1914-ben megbukott. Ahelyett hogy a háború ellen harcolt volna, csatlakozott a háborúhoz. Ahelyett, hogy

1918-ban munkáskormányt alakított volna, leverte a forradalmi mozgalmat. Ahelyett, hogy 1933-ban leverte volna a fasiszmust nemcsak ellenállás nélkül kapitulált, hanem maga is Hitler rendelkezésére bocsátotta magát. Egy olyan fegyver, amely csak béke idejére jó és háború esetén mint valami értéktelen játékszer sem támadásra, sem védekezésre nem alkalmas, nem egyéb, mint az egész világ által megvetett tragikomikus blöff.

A porosz tartományi gyűlés 1933 május 17-i ülésén Kube fasiszta képviselő ezt vágja a szociáldemokrata frakció szemébe: „Csodálkozom, hogy egy szociáldemokrata ebben a pillanatban, ebben a helyiségben még szólni merészel. Az egyetlen jog, amit a szociáldemokrácia számára még elismerünk, az az hogy szégyelje magát és hallgasson“. Erre a sértésre a szociáldemokraták felállással válaszoltak: és ebben a vigyázz állásban szavazták meg a bizalmat a „Führer“-nek is.

(Paris)

Károlyi Mihály

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG ÉS A TECHNIKA

Az a kapitalizmus általános válságának periódusára jellemző tehetetlenség, hogy a rendelkezésre álló termelési telepeket teljes mértékben nem képes kihasználni, a válság folyamán rendkívüli mód emelkedett. Az amerikai acélipar termelési kapacitása pl. 1930-ban évi 63 millió tonnával rendelkezett, 1931-re befejeződtek a konjunktúra idején megindított építkezések, minek következtében a termelési kapacitás kerek 7 millió tonnával növekedett. Az így meglevő 70 millió tonna kapacitásból 1932-ben azonban csak 14 millió tonnát használtak ki. Természetes, hogy ily körülmények között az amerikai acélipar vezeterei az új építkezések szüneteltetését határozták el, mindaddig, míg a meglevő kapacitást egészében kihasználhatják. Mivel pedig még a magas konjunkturájának számító 1929-ben is csak kevéssel több mint 50 millió tonna acélt termeltek az Egyesült Államokban, ezért teljességgel kiszámíthatatlan, hogy az amerikai acélipar mai termelési kapacitása a tőkés termelési viszonyok közt valaha is teljességgel kiaknázható legyen. Hasonló a helyzet az amerikai szén- és automobil, az angliai textil, szén és hajóépítő stb. iparokban. A nagy ipari államok vas-, acél- és gépiparának adalékai tényleg arra engednek következtetni, hogy 1931 és 1932-ben a termelési eszközök termelése a természetes kopást sem fedezte.

Teljesen téves volna azonban ebből azt következtetni, hogy a válság folyamán a munka produktivitásának emelkedése értelmében semmiféle technikai haladás sem történt. A minőség tekintetében új ebben a szakaszban, hogy azelőtt a tőke a technikusoknak új módszerek kieszelésének feladatát szabta ki a termelési költségek csökkentése céljából, tekintet nélkül arra, hogy ezáltal a termelt áru mennyisége emelkedik. Minden technikai újítás bevezetését eddig tényleg a termelési kapacitás ugrásszerű emelkedése követte. Jelenleg a tőke a technikusoktól a termelési költségek leszállításának olyan módszereit várja, amelyek a termelés volumenének emelkedését nem vonják maguk után. Hogy a válság folyamán a termelési költségek leszállítása tényleg sikerült, ezt a nagytőkés vállalkozások számos beszámoló jelentése igazolja. A megtakarított költségek legnagyobb

része a munka intenzitásának növelése és a munkabérek leszállítása következtében a munkabérek csökkentésére esik. Természetesen a nyersanyagok árának esése is nagy szerepet játszik.

Természetesen azok a módszerek, amelyekkel az egyes tőkés vállalkozások önköltségeik redukálását célozzák (mint pl. a munka intenzitásának emelése, a munkabérek leszállítása, a nem monopolizált eladóktól vásárolt nyersanyagok árainak leszorítása) a társadalom fogyasztó erejének további csökkenését, a munkanélküliség megnövelését s a válság meghosszabbítását jelentik. Különös élességgel jelentkeznek a válság folyamán történt racionalizálás eredménye az amerikai iparban, amikor (1933 márciusától júliusig) az erősen fokozott termelés mellett a foglalkoztatott munkások száma csak egész minimálisan emelkedett. Az ellentét a termelő örök és a termelési viszonyok közt olyan nyilvánvaló, hogy ezt a tényt még a polgárság szóvivői sem titkolják. Ezért hallhatunk egyrészt a további technikai haladás, sőt a tudományos kutatás beszüntetésének a követeléséről, hogy a technikai haladást s a technikai haladásnak a kapitalizmus keretei közti zavaró következményeit kiküszöböljék: másrészt a technokrácia új kísérletéről, mely a technikai haladást a magántulajdonon alapuló termelési eszközök rendszerével óhajtja utópisztikusun kibékíteni.

A technikai haladás ellenségei közé tartoznak jelenleg a szocializmus vezető teoretikusai is. E. Lederer pl. így ír: „A termelés részleges megszervezésével együttjáró aránytalanságokat a technikai haladás gyorsítása elmélyíti.“ Ottó Bauer ismert könyve, a „Rationalisierung — Fehlrationalisierung“ végeredményben szintén arra fut ki, hogy a technikai haladás és a racionalizálás a kapitalizmus számára elviselhető határok közt tartandó. Közben azonban van egy terület, ahol a polgárság sem tud lemondani a technikai haladásról s az ezt megalapozó tudományos kutatásról s ez a terület — a szó legtágabb értelmében — a fegyverkezés területe. S mert a modern haditechnika a technikának és tudománynak szinte minden területére igényt tart, ezért ma a hadfelszerelés képezi a tudományos és technikai haladás legfontosabb támaszpontját. Kialtóbb bizonyítékot a monopolisztikus kapitalizmus dekadenciájára keresve sem lehetne találni!

A válság nyomása következtében az Egyesült Államokban rendkívül népszerű lett a technokrácia elmélete. 1932—1933 folyamán minden amerikai folyóiratban, lapban egyre-másra olvashattunk a technokráciáról. Az Egyesült Államokban nincs ember, aki ezt a szót ne ismerné s ne használta volna.

A technokrácia elméletének tartalma röviden a következő:

A termelő örök további fejlődése a jelenlegi elosztási, illetve ahogy a technokraták nevezik, „ár-rendszer“ akadályába ütközik. Ha potenciálisan minden termelő erőt teljesen kihasználnak s minden meglévő találmány alkalmazást nyer, úgy az amerikai nép számára elegendő volna napi két órai munka ahhoz, hogy tízszer olyan jól éljen, mint ahogy 1929-ben élt: minden emberre az 1929-es árviszonyokat véve alapul, 20.000 dollár évi jövedelem esne. A technokraták írásai számos konkrét példát tartalmaznak a ma ki nem használt találmányokról. Azt állítják, hogy olyan autobusok építhetők, amelyek 65 évig használhatók s egymillió kilométert futhatnak javítás nélkül. előállítási költségük pedig a felébe kerülne a jelenleginek. A mai tőkés automobil ipar azonban tönkre menne. A technokraták azt állítják, hogy olyan vízmentes cipők készíthetők, amelyek minden javi-

tás nélkül 2 és fél évig hordhatók. A kapitalista cipőipar viszont tönkre menne. Azt állítják, hogy van egy kémiai eszköz, aminek egyszeri preparálásával a cipő véglegesen fekete és fényezett tükrű marad, ennek a kémiai eszköznek az alkalmazása azonban egy egész iparágat tenne tönkre.

A technokraták látják a krónikus munkanélküliség tényét s mint „technológiai munkanélküliség“-et interpretálják, látják a kivezető utat is, de nem a technika visszafejlesztésében, hanem a mai társadalmi rend bizonyos átalakításában. A technokraták nagyon értékes konkrét illusztrációs anyagot szolgáltatnak ahhoz, hogy milyen éles ellenmondásba került a termelő erők fejlődése a tőkés termelési viszonyokkal.

A technokraták azonban ökonómiaiilag teljesen tehetetlenül állnak az adott problémával szemben. Megijedt kispolgárok, akiknek az ökonómiai felfogása sajátos keveréke a legkülönbözőbb eszméknek. A technokrácia természetete szerint regresszív s bizonyos tendenciái egy fasiszta ideológia felé mutatnak.

A technokraták a mai kapitalizmus ellenmondásainak megoldását az értékek mértékegységének, a pénznek az „Erg“, a fizikai energia egység által való pótlásában keresik. Természetesen ez nyilvánvaló képtelenség. Az energiaegység semmi esetre sem pótolhatja az értékek mértékét, a munkaidőt, sőt még az aranyat sem, mert az energiaegység értéke — (szerint, hogy a különböző vállalkozásokban mennyi munkaidő, az energia mennyiféle neme szükséges a különböző feltételek mellett valamely egység előállítására) — még nagyobb mértékben ingadozik mint az arany értéke. Az a gazdaság, amelynek a mértékegysége az Erg, árugazdaság, illetve kapitalisztikus gazdaság marad, a munkásosztály kiszákmányolásával, a termelő eszközök tulajdonosainak osztályuralmával, válságokkal és ellenmondással a termelő erők és a termelési viszonyok között. Ennek a gondolatmenetnek a tarthatatlansága minden további nélkül bizonyos. A technokrácia regresszív karaktere abban nyilvánul, hogy úgy tünteti föl magát, mint amely megtalálta az utat a kapitalisztikus társadalom megdöntése nélkül a szociális kérdés megoldásához és ahhoz, hogy mindenki a jóléthez jusson. Azok a vonásai, hogy kiemeli az intelligencia és a technikusok szerepét, akik a jövőndő kormányzó csoportot képeznek s hogy a dolgozók szerepét tekicsinyli a termelési folyamatban és az a gondolata, hogy a technika fejlődése a munkásokat általában fölöslegessé teszi, világosan mutatják a technokráciának a fasiszta ideológiával való kapcsolatát. Ellenére azonban a technokrácia e nyilvánvaló regresszív jellegének a polgárság nagyon éles harcot indított be ellene. A nagypolgárság lapjaiban számtalan cikk jelent meg a technokrata elmélet tarthatatlanságának az igazolására. S tényleg az amerikai polgárságnak sikerült a technokratákat szinte teljes hallgatásra bírni; a Roosevelttel szembeni nyomon kelt remények ebben a vonatkozásban természetesen nagy szerepet játszottak.

A polgárságnak a technokráciával szemben való elutasító magatartásának oka abban áll, hogy egy uralkodó osztály sem ért egyet az olyan tanok népszerűsítésével, amelyek a széles néprétegek szegénységének a magyarázatát társadalmi okokban látja, függetlenül attól, hogy a megoldás javasolt útja forradalmi-e vagy ellenforradalmi. Még minden uralkodó osztály a tömegek szegénységének a magyarázatát a társadalmi rendben kívül fekvő okokra vezette vissza.

S Z E M L E

STEPHAN GEORGE

A mult hónapban meghalt George a modern német irodalom leg-problematicusabb alakja volt, — s az is marad még sokáig. (A német szellemi élet mai szószátyár, demagóg „idealista“ atmoszférája nem alkalmas arra, hogy problémákat megoldjon.) Kétségtelen, hogy költészete a német lírikusokra nagy hatást gyakorolt: pályája kezdetén még a Sozialistische Monatshefte is új életforma élője és írójaként üdvözölte; a polgári fiatalság körében lelkes tanítványokra talált, akik számára George volt az egyetlen, utolérhetetlen és legnagyobb „költő“ — s az irodalomtörténetírást új szempontokkal termékenyítette meg (Gundof, Bertram, Friedmann stb.) Ugyanakkor azonban Dehmel, a vele egyenrangú lírikus elitélő hangon nyilatkozott róla: nem tetszett neki — és joggal! — hogy George és köre a költészet monopolistáinak tekintették magukat; Hoffmannstahl szakított vele, mert tőle is felzárkózott engedelmességet követelt, s a háború utáni nemzedék arisztokratikus zárkózottsága, szociális érzéktelensége miatt a reakció skatulyájába sorozta, bár költészetének varázsa alól egy német költő sem tudott teljesen szabadulni — akárcsak nálunk Ady hatása alól — lett légyen az a költő jobb- vagy baloldali, klerikális vagy szocialista. Most, hogy ez a multszázadvégi, excentrikusan cilindert és magasan zárt fekete kabátot viselő figura sirba szállt, megadatik a lehetősége annak, hogy történelmi jelentőségét és emberi személyiségét tisztázzuk.

S ez a tisztázás nem túlnélkül nehéz, bár sikerült neki magánéletét avatatlan szemek elől csaknem teljesen elrejtetni. Költők „magánéletének“ ismerete sok motívumot adhat emberi és művészi értékelésükhöz; de igazi költőknél ez szinte fölösleges, hiszen legmagánosabb és legmagánvalóbb magánéletüket szükségszerűen költészetébe változtatják. Georgenél azonban van még valami, ami maradandó jellegű műalkotás s egyszersmint kulcs legbelsőbb szobáihoz: az arca. Gondoljunk *Tovrop* rézkarcára, vagy méginkább *Rotenwald* híres George fejére (1929.) ennek az arcnak feszülő ellentéteire s mégis — egységre. Dantei aszkétaság, uralkodói gög, paraszti makacsosság dermedez a hegyes állban, — s ugyanakkor a száj mögött mennyi keserűség, a finoman elomló vonalakban mennyi érzéki gyöngédség — és szeméi álmodozó, tiszta kék szemek voltak. Honnan jött ez az arc és ez a költészet?

George rajnamenti szőlősgazda (és borkereskedő) család gyermeke. 1868-ban született *Rüdesheim*-ban, gyermekkorát itt, majd *Bingben* s a hesseni *Darmstadt*-ban élte végig, tehát kisvárosokban, távol a nagyvárosi élet zajától, osztályharetől, a modern termelés problematikájától. Eredete és neveltetése tehát kispolgári. Ambíciói, gyerekálmai, testének összetétele, energiájának mennyisége és minősége azonban „kiemelték“ környezetéből. A „*Das Jahr der Seele*“ c. kötetében írja: schon als die ersten kühnen wünsche kamen — in einem seltnem reiche ernst und einsam — erfand er für die dinge eigne namen.

Merész vágyakról beszél, — gondoljunk csak arcának diktátori vonásaira! — ezek a merész vágyak uralomra, érvényesülésre vonat-

kozhattak, kivágytak szűk környezetéből mozgás és tevékenység után. „Komoly és magányos” volt ifjúsága, panaszkodik, azaz az elfojtások komolysága, a nárcizmus magányossága kényszerűen vezette a becsavargó diákokat a szómágia, a versköltészet útjára. Paraszti ősergiája, melyben nyugodt nemzedékek ereje halmozódott fel, „vezéri” tevékenységben nyerhetett volna kielégülést; ha 30 évvel később született volna, ma talán a Göbbelsek mellett a kispolgári Németország egyik vezéralakja lenne (vagy a másik oldalon? ki tudja?) Kamaszvágyait elfojtotta, illetve költészetté szublimálta: azonban éppen mert a hatalom éhsége volt érzelmi életének legerősebb alkotója, — éppen mert az a kielégítetlen akarat befelé fordult és számtalan tabuval bénította meg ösztöneit s így a külső, importált gátlások saját alkatában nyertek támaszt és megerősítést — a kamaszválságot sohasem heverte ki, a konfliktus állandósult költészetében és életében, tovább álmodta pszichopatikusán megrögzött álmait királyságról és uralomról s nemcsak versben álmodta tovább: a kegyetlen Wille zur Macht komikus pózokra, különöségekre csábította, beteggé tette szerelmi életét s a belső meghasonlás, az „alteration de la personalite”, lelkének feszült kettőssége különös homoerotikus vallásosságban oldódott föl. Egyik tanítványa, az ösztönélet jelentőségét tulzó Ludwig Klages találon nevezte „művészetbe jutott vagy helyesebben siklott tett-embernek”, — bár ő George konfliktusának lényegét a metafizikai „Szellem” és az ösztönös „Lélek” párbajában látja, mely szerinte Georgenél a „Szellem” javára dőlt el. A győztes Georgeban nem a misztikus szellem, hanem a befelé fordult akarat volt, mely külső lehetőségek hiányában önmagát csonkította.

George műve a belső harc ábrázolása. Minél inkább öregszik annál jobban halkul és bénul az egyik fél: az ösztönélet, s győzedelmeskedik a másik, a mániákus, képzelgő zsarnoki akarat. De még fiatalságában is elég erős az utóbbi ahhoz, hogy George csak ritkán élhessen és irhasson ellenőrzése nélkül; csak kevés versre és percre áll, amit az *Algalban c.* ciklusában mond: „teszem, amit az élet tesz velem.” Nincs benne közvetlen líra, „dionizoszi” életöröm s jellemző, hogy a *Tatmensch* legszebb versei mélabusak, az elfojtás hangulatának közvetítői. Ezért a sok panasz a „tompá szenvedésekről”, „a magányosságról”. Ezért a halálvágy és halálfélelem tömör szóakordjai.

Mivel a hatalom akaratát, az uralmi szenvedély dominálta életét, — mivel inkább eszményét élte, mint önmagát — sok benne a romantikus vonás, annyiban, hogy mult emberekkben keresett jelképeket önmaga számára. (Igy az *Algalban II.* Lajos és Heliogabalus római császár alakjaiban fejezi ki magát.) Tulajdonképpen csak ez a ciklus, továbbá 3. kötete, (a *Pásztordalok* és ódák, — *Mondák és énekek*, — *Függökertek*) nevezhető romantikusnak; az utóbbiban az *Ezeregy Éjszaka* és az *Énekek Éneke* hangján legerőteljesebben érvényesül George meztelen, pompás és pazarló erotikája az aszketizmus rovására: (— und seines amtes herrlichkeit verlegt — der mund der seherwort gependet — seit er sich neigend einen fuss benezt — der milch und elfenbein teppich blendet.

A következő kötetek már a tabuk növekvő uralmáról tanuskodnak. A *Das Jahr des Seele*-ben így ír a nőhöz: „Még örömmel a karlak elfogadni”, — vagy a *Der siebente Ring c.*-ben: „Még hálás a karok maradni”, mindig mindenben megnyilatkozik az akarat, beleavatkozik a spontán indulatokba, csak egyelőre még egyetért és elismer, de a *Teppich des Lebens*-ben azt írja: „Már azt teszem, amit az

a „nyugalom akar“, amely angyal állítólag a „szép élet követe“ és jelképe, de a valóságban az akarat küldönce s az isten előfutárja. Az angyal az ideális követelmény, a külvilágba vetített aszketikus önröncsolás. George e kötetben himnikusan dicsőíti győzelmét önmaga fölött, dicsőíti önmagát, aki „megváltást talált a sötét élet kiujjaiból“ és „új táncok titkát találta föl“: „Ugy csak az istenekhez száll áldozati füst — Mint hozzá a szent ifjúság dicsénete.“

Szent ifjúság: ez az „érett“ George vezérmondata, az elfojtott Eros metamorfózisa. H. Drahn (Das Werk St. Georges, Leipzig, 1925.) írja: „Maximin nélkül Georgenek nem lett volna istenélménye“ (42. o.) Mi megfordíthatjuk: az istenélmény feltételei, személyiségének meghasonlása, a georgei alapkonfliktus nélkül nem lett volna Maximin-élménye. Ki ez a Maximin? Csak azt tudjuk róla, hogy szép és tehetséges fiatal esztéta volt, aki nem sokkal Georgeval való megismerkedése után meghalt. „Nap nap után követtük és kisugárzásának varázsa alatt álltunk“, — írja róla a „mester“ szokott uralkodói többségében a Blätter für die Kunst 8. kötetében... s az eddig atheista George számára a halott Maximin „a szent ifjúság, erő és szépség istene“ lett — és ő annak prófétája. Ennek a „vallásnak“ elemzésébe főlegesen belemélyednünk. Eredete nyilvánvaló. Az a bizonyos „kisugárzás“ mi egyéb, mint George személyes „kisugárzása“; a „szent ifjúság“ mi egyéb — ha a szent szót őseredeti értelmében vesszük — mint kívánt, de tiltott, áldott és átkozott ifjúság: itt a freudi ambivalencia tipikus esetével állunk szemben. Csak egyéni-lélektani érdekesség, hogy az oly intelligens George tudja hitének abszurditását: „Mi a te istened? minden álmod kívánsága“. (Stern des Bundes), de csendre inti kételyeit: „Hallgass gondolat! lélek imádkozz!“ Credo quia absurdum.

És last but not least: milyen helyet foglal el George a történelemben — vagyis, mivel minden történet leglényegesebb mozzanata az osztályharc — az osztályharcban? George antiszocialista és antikapitalista egyszersmint, azaz tudatalatt hű maradt ahhoz az osztályhoz, melyből eredt s melyben nevelkedett: a kispolgársághoz. Hangsúlyozzuk: tudat alatt, mert tudatosan nem vallja magát kispolgárnak, hiszen kinek van meg ehhez a kellő bátorsága? Kispolgári zseninek lenni lehet tény, de nem lehet eszmény éppen a kispolgárság felemás természetéből kifolyólag. S ezért az ideológiában a kispolgár-zseni, aki mint kispolgár Marx találó szavaival egyrésztből és másrésztből tevődik össze — az egyrészt és másrészt fölött álló Übermensch illúzióját alkotja meg eszményképül, hogy önmagát igazolja, — ezek az Übermenschek azonban nagyon is emberiek, hogy úgy mondjam: kispolgáriak, ha közelebről vesszük őket szemügyre. George ideológiai őse Nietzsche. Nélküle talán másképp fejlődött volna gondolkodása: egyszer el is árulja ezt a lehetőséget (a Der siebente Ring egyik Jahrhundertsspruch-jában), mikor arról beszél, hogy a „tett“, vagyis a társadalom „megváltása“ alulról is megtörténhetik. De Nietzsche-től kézen kapta a frazeológiát, mellyel szembehelyezkedett mind a bal, mind a jobboldallal, vagyis a kapitalista rendszer ellentétes totalitásával. Gondolkozása arisztokratikus, mint általában a feudálisokkal rokon osztályostársai is. Életrője és tanítványa, Fr. Wolters (Stephan George und die Blätter für die Kunst, Berlin 1930) megemlíti, hogy 20 éves korában a svájci Montreuxben „könnyen beleilleszkedik a nemesi társaságba“. (18. o.) A technikával szemben elfogult. Wolters feljegyez egy vitát, amelyet George Max Weber-rel, a híres szociológussal és tanítványaival folytatott s melyben ezek egyike fel-

rótta a költőnek, hogy következetlen, mert megveti a technikai haladást és mégis vasuton jár. George azzal felelt, hogy „nem a dolgok, hanem az őket teremtő emberek“ ellen folytatja a harcot, és folyóiratában magát és társait nevezte igazi forradalmároknak. Ugyanakkor megveti a tömeget: „már a számotok is gaztett“ — írja a Ring-ben és ezzel elárulja, hogy nem belátásról, hanem elemi ellenszenvről, értetlen gyűlöletről lehet csak beszélni nála. Odi profanum vulgus et arceo. Megtaláljuk benne a vérfetisizmust is: „a legnemesebbet nem vesztettétek el: a vért“ (Ring) s ez nem egyéb, mint a hűbériségnek burkolt és eszményített visszاسírása, mikor szerinte a nemes vér volt az úr, nem a gépek. A spengleri pusztulás-előérzet is visszhangra talált benne: „Nincs remény! a tömeg ma omladék“. (Ring.) Ugyancsak romantikus abban, hogy az írástudók kasztszerűségében látja az eszményt: a „mindenkinek egyenlő tudás-csalás“, (Stern des Bundes) és „minden igaz művész elfog egyszer a vágy, hogy oly nyelven fejezze ki magát, amelyet a nem-szent tömeg soha sem használ“ (Bl. f. d. k. 1893) — ami helyett azt mondanánk: minden éretlen, aszociális kamaszt elfog egyszer a vágy, hogy oly nyelven beszéljen, melyet csak pajtásai értsenek meg. Az összefüggés világos. George és köre nem érvel, hanem ellenszenvéz. Főlényesen beszélnek a „világjavítókról“, a „mindenkit boldogító szalmokról“ és sejtelmük sincs arról, hogy a szocializmus törvénytudományon, nem utópiákon alapszik. Viszont állást foglal George a porosz szellemmel szemben is, „igen hatékony, de minden művészettel és művelődéssel ellenséges rendszer“-nek nevezi. A katolikus rajnai ember, Dante és Baudelaire fordítója, Mallarmé barátja nem rokonszenvez a bismarcki imperializmussal s mégis tanítványa, Wolfkehl a Frankfurter Zeitung 1914 szeptemberi számában azt felelte Romain Rollandnak mestere megbízásából: „az emberben lakozó isteniért... magunk és Európa fennállásáért áll a harc“. Tudták, hol a helyük.

Mindezek után nem csodálkozunk, hogy a nácik Georgét magukénak vallják. Il nya que' un pas du sublime au ridicule: s ami Georgóban nevetséges, pózolás, donquijotteria, szóval „allzukleinbürgerlich“ — az nemzeti szocialista vonás is. Övék snob előkelősége, beteges nárcizmus is. De zsenialitása? Pompás szóművészete? Őszintesége? A Bücher, Jahr der Seele, Teppich des Lebens komoly, meleg művészete? Ezek objektív értéküknél fogva a progresszív művészet sajtójai.

(Budapest)

Györkös Ferenc

A FRANCIA NEO-SZOCIALIZMUS. Leon Blum, mikor a francia szociáldemokrata párt júliusi kongresszusán neo-szocialistának nevezte a Párt parlamenti frakciójának jobboldali szárnyát, még nem tudta, hogy ezzel egy erjedő mozgalomnak adott nevet, mely azóta már tétélesen is jelentkezik.* — Mit akarnak a neo-szocialisták és milyen eszközökkel? Erre a kérdésre nehéz felelni, mert erre maguk a neo-szocialisták sem feleltek eddig. A mozgalom vezére: Montagnon, Marquet és Déat egyelőre csak beszélnek s beszédeik vezérszólama ugyanaz, mint a német és osztrák szociáldemokratáké 1918. végén és 1919 elején. Pl.: „A munkásság még nem elég érett a gazdasági és politikai gépezet átvételére“. Mit tegyünk tehát? Montagnon felel: „Kollektív és szociális (nem szocialista!) gazdaság: éppen hogy születő-

* Montagnon, Adrien, Marquet, Marcel Deat: Neo-Socialisme? (Ordre, Autorite, Nation) Grasset, Paris, 1933.

ben van, keresi útját, első megnyilatkozásaiban még bizonytalan. Ez a keresés egy új kapitalista egyensúly után okozza a zavarokat és fájdalmakat." Ha Montagnon nem mondaná ezeket, akkor is ki lehetne találni, hogy a neo-szocialista mozgalom egy neo-kapitalizmusban hisz. Ez a neokapitalizmus abban állna, hogy az egyes iparágakat szindikátusban tömörítenék. Ezt csinálja a fasizmus is. „Mussolini és Hitler — írja Montagnon — ellopták tőlünk a szocialista mozgalom egy részét." Az ipar megszerzése céljából persze vissza kell vonulni a nemzeti alapra. „Erre minket a nemzeti keretekbe visszavonult népek kényszerítettek". S ha már a nemzeti keretokről van szó, akkor nyilvánvaló, hogy elsősorban a középosztály az, amelyiknek megszerzése a neo-szocialisták egyik főgondja. Ez érthető is ha tekintetbe vesszük a közalkalmazottak nagy számát Franciaországban, meg azt, hogy a szocialista párt vezető rétegének többsége köztisztviselő. A neo-szocialistáknak így kedvesebb az állhatatoságban bizonytalan és „veszélyes" középosztály, mint a munkásság egységfrontja. Egységfrontra — felfogásuk szerint — nincs szükség, mert mint Déat mondja „a fékezhetetlen egységesek hármasként hibába vezethetők bele a pártot és pedig: a Párt elvágna magát a középosztálytól, a demokráciától s végül a nemzettől". Mit mondanak még? „Mi cselekedni akarunk; átakarjuk formálni a világot melyben élünk." De hogyan? Erre Marquet felel: „Cselekedni a parlamenti mezőnyön." És Déat: „Az ország többségének jóváhagyásával." A közérdeket kell szolgálni — mondja Bonnafous, a neo-szocialisták kommentátora — a munkásait, parasztait, kereskedőit, iparosait. Ezek u. i. mind egy kalap alá tartoznak. Jelszavuk: Rend, Tekintély, Nemzet. Azután emlegetnek még valami határozatlan munkásrendet — a mai társadalomban s hogy ezt lehetségesnek tartják ez a legjellemzőbb a francia neo-szocialisták gondolkodására.

(Páris)

Löffler A.

IJA EHRENBURG — POZITIV ELŐJELLEL. Valóságatlaj nélkül ma nincsen pozitív korregény. Mindennél jobban bizonyítja ezt Ija Ehrenburg, aki ugyan mindig a kor problémáit jegyezte, de regényében játékosan, montázst montázusra halmozva, annyira, hogy utolsó könyvét már hasztalan írásnak kellett bélyegezni. Új regényében (Der zweite Tag. Malik Verlag, Prag) mégis ugyanez az Ehrenburg bizonyítja, most már pozitív előjellel, a fenti megállapítást. Az ehrenburgi destruáló szkepticizmus a negatívum valóságának, Európa ziláltságának, haldoklásának volt egyik pontos kifejezője. Haldoklás maga is. Tuléles penge, mely felemészti hüvelyét. Élet, mely tudja a másult valóságot szűkebb hazájában, Oroszországban, mely azonban ezt a valóságot mindig távoli fókuszoként kezeli, hol szerelmi regémnyé színesítve (Jeanne Ney), hol csak papiros megállapításokkal dokumentálva létezését (Moszkva nem ismer könnyeket.) Párisból nézve ezzel a komplexummal nem lehetett megbirkózni. A párisi, az európai talaj a negatív előjelnek kedvezett, azt hízaltta betegesre és vetélte a regényhalandzsákat. Mindenki másnál jobban érezte az ebből adódó veszélyt Ehrenburg. Torokszorító szükség lett nála is az új talaj. A kort, egészséget, erőt, ifjúságot, jövőt jelentő valóságatlaj. Elrugaszzkodás a negatívumtól, új társulás, kapaszkodás, küszködés a pozitív, a megtartó valóságért. Ehrenburg a haldoklás, a szétzúllás mutogatója, az ifjúság szívverését hallgatva, kóstolhatja az élet és emberiség zálogát. De hol van ez az ifjúság? Pesten, zsidókat verve és párbajozva? Németországban könyvmáglyát körüláncolva? Vagy

Párisban, Varsóban a munkanélküliek, az állástalanok számát szaporítva? Ehrenburg diákokról beszél, akik a mineralógiát, az emésztési zavarok tankönyvét, vagy a gabonafélék betegségének jegyzeteit evangéliumként olvassák.

Ehrenburg új regényének színhelye Szibéria. Hőse: a semmiből, a Tajgából ipari gigantta fejlődött Kusneck. Fluiduma: az ifjuság. A dolgozó és tanuló ifjuság. Együtt a valóság emberei, koponyái és gépei, a valóság munkája, melyre építeni lehet, munka, melynek tartalma van, munka, mely embereket nevel és változtat jobbakká, keményebbé, makulátlanabbakká. Ahol tegnap semmi sem volt, ott ma nyüzsgő embertábor él, dolgozik, marakodik, éheznek és iszik. Minden együtt van itt: hősiesség, kapzsiság, kegyetlenség, nemeslelkűség. A barakokban Engels Antidürringje és poloskák. Az építkezésnél: emberek, akik csak azért jönnek, hogy magukra huzzák az új eszmét és ruhát és ellógnak. És ifjak, rohambrigádok, akik akkor is dolgoznak, amikor a hőmérő már semmit sem mutat. Ehrenburg a pozitívumot keresi, kutatja, világos, hogy könyve tele van szkepticizmussal. Mindaz, amit a mai intellektuel, a nyugati individualizmus az orosz komplexum ellen fel tud hozni: egy pár tucat személyre széttagolva itt koncentrálódik. A munka heroizmusát intellektuel gúny kisebbíti. A tonnamennyiség öröme, a számsorok entuziazmusa léket kap, a „diamat“-tal (dialektikai materializmus) mindent nem lehet elintézni. Hogy a tunguzok lennének a civilizáció megmentői; a kacagás kicsap a sorok közül. Az egyszerű és komplikációtól mentes, munkacélra menetelő rohamistákat ideges sajnálkozás nézi: „Ezek nem beszélnek úgy, mint emberek, akik tévednek, dadognak, akik szenvedélyesen, bensejükből beszélnének. Ehhez nem értenek.“ Amihez értenek az a munka, a tempó, a gép. Munka, mely mégsem szül géprabszolgákat, de igenis építéstudatot, teremtéstudatot, életet, ahol nincs helye félreállásnak, töprengésnek. Ha éheznek, ha vacognak is, ifjuságuk életerejét, munkaakarátát nem törli meg semmi sem. Kegyetlen védőangyal áll felettük: munka egy közös cél és eszme szolgáltatában. Sok ez, kevés? Szükséges. A szocializmus korparancsa. Minden órának más és más a valósága. Ha most Dosztojevszkivel törődnének és Tolsztojba merülnének: az ötéves terv világrongató ténye papiros maradt volna. „Nevettek, hogy mi mindig „vas“-ról beszélünk. Mondd meg magad, mi fontosabb ma: Anatole Franceot olvasni, vagy sineket önteni, hogy végre több és olcsóbb kenyér és szövet legyen az országban.“ A vasnak a pozitív munkának a valósága az intellektuel vergődést is legyőzi és kigyógyítja magát Ehrenburgot is szkepticizmusából. Az orosz ifjuság és vele együtt Ehrenburg csatát nyert. A nyugati civilizációból egy francia újságíró személyében, aki Valéryt magasztalta, mert senki sem olvassa — grimasz lesz. A regény főalakja: Wolodja, a kételkedő, a vergődő, a magát utáló, aki egyre jobban oldalra sodródik, kell, hogy ép' Dosztojevszkin át legyen öngyilkos. És jellemző, hogy egyedül ez a folyamat, ez a kibicsaklás van itt pszichológiai pontossággal végigvezetve. Ezután pontot lehet tenni. Ezt már meg lehet formálni. Ebből regényt lehet csinálni, hogy utána a pozitív igentlésnek a lapjai jöheszenek, megtisztulva, felszabadulva minden lidérc alól, hogy új embereket bizonyítsanak, ami a gigantok tövében született, ami azokkal együtt nő és fejlődik: az ifjuság ügye, az ifjuság újult lelke, a szociális munka embertváltoztató ereje, mely átgyurta, meggyógyította és pozitív értékévé avatta magát Ilja Ehrenburgot is.

(Stósz)

Fábrý Zoltán

A FEHÉR KULTURA PERIFÉRIÁIRÓL: MEXIKÓ. A spanyol hódítók által meghonosított, a benszülőttek munkaerejével rablógazdálkodást folytató primitív technikájú feudális agrártermelés, a katolikus egyház óriási kiterjedésű holtkézi birtokai, a városokban kialakult improduktív középosztály, a széles dolgozó tömegek, (főként indiók) kulturális elmaradottsága s hihetetlenül alacsony életszínvonal nem tették lehetővé a termelési technika fejlődését s az ország gazdag természeti kincseinek kiaknázásához szükséges tökeerő kialakulását. A befektetést kereső európai és északamerikai tőke számára így valósággal mesebeli profit lehetőségek kínálkoztak Mexikóban. A nemzetközi tőke Porfirio Diaz személyében egy műveletlen, de ravasz és pénzsóvár kalandorban találta meg a maga emberét, aki évtizedekre biztosította számára Mexikó természeti kincseinek kifosztását s a benszülőttek munkaerejének kizsákmányolását. A külföldi tőke által rendelkezésére bocsájtott óriási pénzüsszegek révén Diaz megszerezte magának a korrump, parazita elemekből álló törvényhozás „loyalitás“-át és bizalmát. A tőke ellenszolgáltatásként az arany-, ezüst-, vas- és réz-telepek, az óriási petróleummezők, erdők stb. kiaknázását biztosító zsiros koncessziókat követelte, amit minden további nélkül meg is kapott. Az elnyomott indió tömegek munkájából élősködő feudális bürokrácia felső rétegének megvesztegetése révén a nemzetközi tőke úgyszólván teljesen ingyen hurcolta ki az országból a nyers vagy félkész állapotban lévő termékeket, hogy feldolgozás után egyrésztüket ismét behozza, s e javak tulajdonképpeni birtokosának, a mexikói népnek óriási nyereséggel eladja. Minthogy Mexikó u. m. „szabad“, „demokratikus“ és „alkotmányos“ köztársaság volt, ahol a közigazgatás funkcionáriusai választás útján kerültek a hivatalukba, a bürokrácia érdekében állott a választókat a maga részére biztosítani, olyképp, hogy mindenki politikai és társadalmi fontosságának arányában részt kapott a kőncből. A közhivatalokra pályázók közül annak volt a legtöbb esélye a hivatal elnyerésére, akinek pénzzel és ígéretekkel sikerült a választók többségét megszerezni. Egészen természetes, hogy az ily módon hivatalokba került egyéneket nem a közjó iránti ügybuzgalom fűtötte. A hivataloskodást egyszerűen gyors és biztos meggazdagodási lehetőségnek tekintették. Csalás, sikkasztás, megvesztegetés, a korrupciónak minden nyílt és titkos formája, jogtalanul kivetett adók, el nem számolt pénzbüntetések stb. képezték a hivatali teendők tulajdonképpeni lényegét. Közben a választókat is „melegen“ kellett tartani, nehogy idő előtt „tehetségesebb“ jelöltet találjanak a hivatalra. Hogy az egész atyafiság — szakértelemre és képzettségre való tekintet nélkül — kereseti lehetőséget kapott az új potentáttól, az magától értetődik. Ha már nem volt kiadó állás, egyszerűen kreáltak valami új címet — a funkció gyakorlása nem volt fontos — s a boldog atyafi mégis csak hozzájutott a maga mindennapi kalácsához. Az új polgármester, rendőrfőnök, városi tanácsos, járási és kerületi biztos, államkormányzó, stb. bőven biztosították maguk részére a szükséges politikai bázist. A „zseniális“ államférfiú és „nagy hazafi“ Porfirio Diaz generális, akit a nemzet „hálája és elismerése“ újból és újból a szövetségi elnök hivatalával ajándékozott meg — 40 éves uralma alatt a „szabad“ és „büszke“ mexikói caballerok rétegéből szolgálkú, csuszó-mászó, alattomos, élősködő piócasereg alakult ki, amely a gazdaság és a társadalom ezernyi csatornáin keresztül szívta ki a

nép életerejét. A mexikói középosztály, le egészen a kispolgárság legalsóbb rétegéig kézzel-lábbal tülekedett a diktátornak és a diktatúrának a zsiros állások és egyéb munkánélküli kereseti lehetőségek osztogatásában megnyilatkozó kegyeit elnyerni. A teljesen improduktív osztályoknak ez a roppant piramisa a maga egész súlyával a társadalom legalsóbb rétegére, az indiók munkájára nehezedett. Nekik kellett a középkorban primitív termelési technika és munkaerejük elképzelhetetlenül súlyos kizsákmányolása mellett a saját középosztályok parazita létét biztosító rengeteg javakat s a nemzetközi tőke extra-profitját kitermelni.

A fentvázolt milieut eleveníti meg B. Travén, a jelenlegi mexikói szociális erjedés okait és előzményeit tárgyaló új regényciklusának második kötetében, a *Kormányzat**-ban. A korrupciónak és elnyomatásnak rettenetes képe rajzolódik ki a könyvben. A Porfirio Diaz korabeli politikai és társadalmi viszonyok, az európai és U. S. A. tőke első nagy inváziójának idején, csak annyiban különböztek az imperializmus által formálisan is gyarmatnak minősített országok viszonyaitól, hogy a nemzetközi tőkének fegyveres hódítás nélkül, a politikailag független Mexicó látszatának fenntartásával, csupán a mexikói polgárság megvesztegetése által sikerült az ország gazdag természeti kincseinek birtokába jutni. Kettős érdekessége a regénynek, hogy ugyanakkor, amikor a Porfirio Diaz korabeli egész mexikói társadalom viszonyainak rajzát, tehát egy jó két évtized előtt lezárult kor történetét adja, egyben a mai Mexikó legelmaradottabb déli államainak jelenlegi viszonyait is ismerteti. Az ország óriási kiterjedése, viszonylag csekélyszámú lakossága, a modern közlekedési eszközök fejletlensége, az áthághatatlan természeti akadályok, s az ezekből következő feudális termelési és társadalmi viszonyok még mindig erős életszívóssága hallatlan mód megnehezítik a fejlettebb északi és központi államok szociális erjedésének a déli államokba való áttérjedését.

(Bécs)

Mátrai Ede

UJ MAGYAR IRÓ: PALOTÁS IMRE.* Palotás kis regényében fiatal írónknál kivételes sűrítettséggel foglalja össze a regény alapjául szolgáló élményanyagot: az építkezésről építkezésre vándorló, kizsákmányolt, öntudatra ébredő építőmunkás életét. Ez a sűrítettség egyrészt annak tudható be, hogy az író témájában nem autszejder s azon felül tiszta összefüggésekben látja anyagát s írói feladatát is.

Miről ír Palotás? Az éjjeli ór hatéves Tamás fiacskájá körül, egy építkezés folyamán az építő munkások életét és munkáját göngyölti fel. Csodákkal, gyermeknek szinte megmagyarázhatatlan ijedelmes dolgokkal találkozik Tamás. Látja a munka százféle arcát. Látja mint nyomja le a pallér erőszakkal a munkáslányokat majd, hogy mint hajlong ugyanez az ember a vállalkozó előtt, akit kiszolgál s hogyan basáskodik a munkások felett, akik alárendeltjei. Lát az állványok tezejéről lezuhanó munkást tört gerinccel a földön. Egész sereg hamisítatlan figurát, akiknek mindegyike, akár elsuhanóban is, de félreérthetetlenül magán viseli osztályra karakterisztikumait. Megéli Tamás a kizsákmányoltság fojtott atmoszférájának sztrájkba való kisülését. Megfigyeli a surranó sztrájkterő besugót. Új fogalmakkal ösmerkedik meg: a szolidaritással. És új élményévé lesz az eredményes bérstrájk után felzengő munka telt ritmusa. De elkészül az épület. Mehetnek a

* Állványok alatt: Európa Könyvtár. Budapest, 1933.

munkások szanaszét. Kifacsarták belőlük a palotát. Mikor lesz újra munka? Ki tudja? Akik sztrájkoltak a vállalatnál többé nem dolgozhatnak. Tamás tovább döcög apjával az állványos gerendákkal megakasztott szekéren egy új építkezéshez, ahol majd minden újra kezdődik... A könyv rapszodikusán egymás mellé hulló mozaikjaiban egy reflektor élességével látó író élvezzük.

(Kolozsvár)

Melusz N. József

L A P O K, F O L Y Ó I R A T O K

ANTISZEMITÁK ELŐNYBEN

Az antiszemita hullám ismét emelkedik Magyarországon. Világos, hogy mindez Hitler hatás, horogkeresztes agitáció. Fábián demokrata képviselő vigadói beszámolóját magyar náci-ifjak zavarják meg és az egyetemeken náci jelszavakkal indultak meg a tüntetések. Az újságszenzáció a dologban nem a zsidókérdés — ez nem újkeletű — hanem, hogy a rendőrség behatolt az egyetemre. A belügyminiszter erről így nyilatkozott: „Rendészeti szempontból nincsen jelentősége annak, ami történt, az egyetem autonómiáját nem sértette meg a rendőrség, folyamatosan van a vizsgálat annak kiderítésére, hogy milyen idegen elemek szerepelnek a diákság mozgalmában, igyekezünk ezeket az elemeket elkülöníteni a diákságtól.”

A hangsúly mindenütt azon van, hogy a diákságot izgatók fűtik. Hogy a diákság csak eszköz. Ám ez a dolgon mit sem változtat. A főkérdés itt nem az, hogy ki kezdi, hanem, hogy ki folytatja. És aki folytatja, miért folytatja. Mi viszi az ifjúságot az ellenforradalmi jobboldal politikai frontjára. Mert nyilvánvaló, hogy ok nélkül nincs elégedetlenség és nyugtalanság. Hóman kultuszminiszter a kérdést így látja: „... az izgalom és nyugtalanság legfőbb oka éppen az a körülmény, hogy az ifjúság egyetemi tanulmánya alatt nem lát biztosítékot, miként helyezkedhetik el az életben tanulmányai befejezése után.”

Világos, hogy az egzisztenciális bizonytalanság a mozgatóerő. De vajjon a zsidóság idézi ezt elő és nem az a gazdasági rend, amely rosszul funkcionál? Persze erről nem esik szó. Mindenki tudja, hogy a zsidókérdés, bár látszólagosan a homloktérben áll, tulajdonképpen nem alkotja a probléma lényegét. De erről senki se beszél. Az „izgatókról” sem úgy esik szó, mint olyan elemekről, akik a figyelmet csak azért terelik a zsidókérdésre, hogy az elégedetlenség ott találjon levelezést. A polgári sajtó természetesen ugyancsak egészen más területen nyúl a problémához. 1. Lelketlen izgatók. 2. Félrevezetett ifjúság. Farizeus szemforgatással, írja az Újság vezércikke, nem firtatja, hogy „jogos-e az antiszemitizmus, vagy sem”, a lényeg a tanulás szabadsága. Krokodilkönnyeket hullatnak azon, hogy a rendőrségnek be kellett nyomulnia az egyetemre a tudás autonóm birodalmába. De hát azért ennek meg kellett történni. Végző konklúziója aztán az, hogy ezt a beavatkozást még jobban ki kellene mélyíteni. Az antiszemita reakciótól reszkető demokratikus sajtó a fasiszmus tételeinek alkalmazását követeli magukra a fasisztákra is. Az állami beavatkozást követelik a gazdasági életen kívül az egyéni szabadság területén is. „Az ifjúság problémáját függvénynek tekinti a politika, amellyel önállóan nem foglalkozik s riktó jelensége a mai korszaknak, mely minden téren kollektíve fejeződik ki, az állam beavatkozását installálja az életnek majdnem minden ágazatában s ezzel szemben ki-ki legsajá-

tabb egyéni dolgának tekintji, miből él meg és megél-e. Ha igazán vége az individualizmusnak, legyen vége ebben is, de nincs vége. Az egyéni szabadság lenézett és letaposott dogmáját itt legvégletekig tiszteltben tartják. (Ujság, K. T.: A tünetek mögött.)

Ez a demokratikus mérlegelés, amely világosan mutatja a polgári demokrácia ideológiai elposványosodását és reménytelenségét és a faszálódás világos tünetét, nem újszerű jelenség. Rákosi Jenő mire aggastyán lett liberálisnak számított, akárcsak Apponyi Albert, a klerikális gróf. A reakció túllépett az ő konzervativizmusukon. A maradiakból így lettek haladók és szabadelvűek. Mussolini egy évtizede még a polgári demokrácia réme volt, ma: reménye. Hitler terrorja még friss, nem eszolta még meg tízéves gyakorlat, mint az olasz fasizmusét. Az idő Mussolininak kedvez, az ő diktatúrája az öregebb és hiába, a kornak műfelénk tekintélye van. Mussolini már liberálisnak számít. Polgári demokráciánk már órá hivatkoznak. Ime:

Sándor Pál: „Mussolinit a legokosabb embernek tartom, de ő egyetlen lépést sem tesz anélkül, hogy meg ne hallgassa a fasiszta nagytanácsot. Ha Mussolininak jó a nagytanács, talán jó lenne Gömbösnek is a 33-as.“ (Parlament, nov. 28.)

Az antiszemita fasizmus nem veti meg a régi és jól kipróbált módszereket sem. Milotay lapja a Magyarság pl. nem utolsó sorban a tiszaszlári vérvádból táplálkozik. Nyilván jó eszköz ez a hangulatkeltésre, mert Bary vizsgálobíró emlékiratai után Pauler Tivadar egykori igazságügyminiszter bizalmas naplójegyzeteit vette sorra. Halott kortársak véleményét idézi a halott miniszter életretámasztott szelleme. Nines kontroll, a halottak nem tiltakoznak és dementálnak, a Magyarság nyugodtan közli a miniszteri tanusítást: „Borus nap, de délutánra kitisztul. Hivatalban Andrassy Gyula nálam van, Hanusberget ajánlja elnöknek és ismét a tiszaszlári ügyről szól, ahol a zsidó saktereket bűnösöknek tartja.“

A Magyarság ehhez a rövid jegyzethez az alábbi hosszú eszmefuttatást fűzi, nem leplezett céllal: „Ezekből a sorokból kiderül, hogy az idősebb Andrassy Gyula gróf, a monarchia híres külügyminisztere, a kiegyezés első miniszterelnöke, aki akkor már negyedik éve élt nyugdíjban, maga is foglalkozott a tiszaszlári ügygel, többször beszélt róla az igazságügyminiszterrel és nem szégyelte nyíltan hangoztatni neki, hogy ő a tiszaszlári saktereket bűnösöknek tartja. A magyar történetírás, publicisztika és újságírás évtizedeken át azt tartotta, hogy a tiszaszlári ügy vad és elfogult reakcionáriusok és gyűlölködő dzsentrik találmánya. Szégyenkezve irtak róla nálunk évtizedeken át, mint egy ostoba boszorkánypörről, amely elmaradottságunknak és középkori sötétségünknek szomorú bizonyítéka. Maga Marczali Henrik is így emlékszik meg róla. És ime, Panter naplói azt bizonyítják, hogy az idősebb Andrassy Gyula gróf az európaszerte ismert külpolitikus, korának egyik legfelvilágosultabb, leeurópaibb horizontú főura és gavallérja, aki száműzetést vállalt Kossuth szabadságesszméért s akinek neve a világkonferenciákon össze volt forrva a liberális szabadságesszméekkel, — hitt a tiszaszlári vérvádban és hitt abban, hogy Solymosi Esztert az eszlári sakterek tették el láb alól. Az ő praktikus agyvelejében kialakult vélemény azért is nagyjelentőségű ebben a pörben, mert Andrassy Gyula Tiszadobon volt nagybirtokos, Tiszaszlár közvetlen szomszédságában, ahová a nyomozás számai is kihatottak egyszer. Mint mindenki, aki közéről látta a nyomozást, ő is úgy formálhatta meg véleményét, ahogy csak a közvetlen szemlélő biztos megérzései formálhatják, ahogy például Bary vizs-

gálóbíró könyvének egyes lapjairól érezzük meg a valóságot a maga megdöbbentő erejével.“ (Magyarság, dec. 1.)

Nem gyanus ez a sok kommentár egy kevésé hiteles napló és egy még kevésbé hitelesebb állításhoz? De tegyük fel, hogy Andrassy valóban így gondolkozott. Akkor pedig ez alig jelent mást, minthogy kétségessé teszi Andrassy „legeurópaibb horizontú“ főúriságát és csak „gavallérságát“ hagyja megdöntetlennek az utókor előtt.

A zsidókérdésnek a vallási felületen mozgó tartalma, mint az a tiszzaeszlári ügyben jelentkezik, valójában kimélyül gazdasági, társadalmi problémává. Az ifjúság ügye is így tartozik ma már bele a zsidókérdésbe. A „Nemzeti Figyelő“ ezt így írja: „Az ifjúsági tüntetések alkotják az uralkodó problémát. Sajnos, csak maguk a tüntetők és nem maga az ifjúság.“ (M. F.: Különvélemény.) A polgári sajtóban egyedül a „Szabadság“, Bajesi-Zsilinszky Endre politikai újságja látja legvilágosabban a zsidókérdés problémáját és nem mer nyílt bírálatot mondani az egyetemi fiatalság téves ideológiája és politikai magatartása fölött. „Egészen megdöbbenve látjuk — írja józan okfejtéssel Feja Géza — hogy a magyar fiatalság ugyanott vesztegel, ahol 1920-ban volt. Mintha nem is telt volna el 13 esztendő, mégpedig mennyi keserű tanulsággal és keserű tapasztalattal megrakott 13 év! Rájöhetett ezalatt minden gondolkodó ember arra, hogy mennyire eredménytelen és mennyire vakvágányra futó dolog volt 1920 antiszemitizmusa. Csakis arra volt jó, hogy a zsidókérdést az összes magyar kérdések összefüggéséből kiszakítva és természetellenesen földuzzasztva elterelje a figyelmet a magyar összeomlás összes okairól.“

Az antiszemitizmus tömegfélrevezető szándéka ime világos a nemzeti radikális párt teoretikusai előtt. Szemük előtt azonban nacionalista érdekek lebegnek és a nemzeti célok azok, amelyeket veszélyeztetetnek tartanak a káros politikai taktikáktól.

„Mi is azt valljuk — írja tovább a cikkíró, — hogy meg kell szüntetni a zsidóság egyoldalú társadalmi és gazdasági elhelyezkedését. De ez csakis úgy lehetséges, ha az ország, a társadalom és a gazdasági élet egészében helyes egyensúlyi viszonyt teremtünk. Ha kiépítjük a föld népének érdekképviseleti szerveit, ha gazdaságilag megszervezzük, ha a szövetkezeti hálózat kiépítésével függetlenítjük az őt kizsákmányoló gazdasági szervektől, ha teljes erővel neki látunk a népművelésnek és az óriási dolgozó magyar tömegeket a politikai élet tevékeny és igazi részesévé tesszük.“

A gazdasági problémának ez a pusztán felületi rendezése, reformkövetelés, amely nem változtathat azon a termelési renden, amely felhalmozza, majd elpusztítja a termelt javakat, amelyben tultermelést kell megállapítani, amikor milliók nélkülöznek, amikor a tultermelés leszorítja az árakat és a termelők eladósodnak, a földmunkás pedig nyolevan filléres napszámért dolgozik és az aratók egész évre szóló keresete alig haladja meg a száz pengőt. Mégis, a jószándékot, a becsületes megoldási törekvést nem tagadhatjuk el ettől az elmélettől, amely kétségtelenül a viszonylagos polgári objektivitás egyetlen megnyilatkozása. Nem úgy, mint az egyetemi ifjúság lapja a „Baj-társ“, amely programul homlokán Goebbels frázisait hordja: „Gátat vetettünk a zsidó árvíz elé és megtörtük a zsidóság hatalmát. Tizen-négy éven át kiáltottuk: Juda, pusztulj el! Most végre el fog pusztulni! A zsidók Európában a fehér faj ellen dolgoznak és ezért a mi harcunkért Európa halás lehet.“

(Budapest)

U. L.

IRÓK TUNDÖKLÉSE ÉS NYOMORÚSÁGA

Apa fiút, fiu apát elad... A Klaus Mann szerkesztésében megjelenő Sammlung munkatársai közt Thomas Mann, Döblin, Stefan Zweig és Schieckele nevét is olvastuk. A hivatalos irodalmi náci főrumok erre elrendelték a bojkottot ellenük. Az írók kapituláltak, letagadták munkatársi mivoltukat, csakhogy könyveiket szabadon terjeszthessék, vagy ahogy Thomas Mann oly szépen kifejtette „ne vesztésék el a kontaktust német olvasóikkal“. Julius Eppstein a prágai „Wahrheit“-ben nyílt levélben fordul Klaus Mann-hoz: „Ma nem elég, hogy egy atya feláldozza fiát, mint ahogy Ábrahám is hajlandó volt feláldozni Izsákot. Ma a fiunak éppugy fel kell tudni áldozni apját is. Mit jelent az ön kegyetlen kritikája azokkal szemben, akik messze vannak, ha a saját házában atyja kapitulációját tolerálni tudja, ha nincs bátorsága vele szemben is ugyanúgy itélni. Emlékeztessen az irodalom nagy példáira, férfiakra, akik meggyőződésükért mindent elhagytak, mint ahogy az aggastyán Tolsztoj hagyta ott családját? Ezt Ön ugyanúgy tudja, mint én és mégis hallgat.“

Búcsú Stefan Zweigtől. A fenti apropó a „Neue Deutsche Blätter“-ban ad alkalmat Ernst Fischernek szomorú ítéletre: „Ön közvetítő volt a német és az európai szellem közt és most akár akarja, akár nem, a brutális fasizmust fogja közvetíteni finomidegzetű olvasói felé. Egyszer Ön a Pen Clubban az orosz irodalmat védte. Lehet — mondotta — hogy ez az irányzat megszükiti a tudomány és az irodalom szabadságát, de egy mozgalom, mely egy egész kontinenst képes egyszerűen átalakítani, jogot is formálhat rá. Fontosabb, hogy egy új világ legyen felépítve, mint sem, hogy Stefan Zweig azt írja, ami neki tetszik. Egyszer tehát Önnek fontos volt ez, most pedig egyszerre az lett a fontos, hogy úgy és azt írja, ami Rust és Goebbels uraknak tetszik. Ön és a többiek, akik kapituláltak a fasizmus előtt, nemcsak az íróban vetett hitet ölték meg bennünk. A szellemszabadságnak ez az önkéntes kapitulációja egy szellemellenséges hatalom előtt, véglegesen megölte a szellemi szabadság fogalmát.“

Egy halott király. Ludwig Marcuse a „Neue Tagebuch“-ban állít emléket Stefan George-nak. „Aki őt szerette és önmagát nem akarta megesalni, az életművére mindig azt mondta igen — de. És George király, kinek birodalma sohasem jött és jön a földre, minden tisztelőjének minden időben „nem“-mel felelt. Mindig hallgatott, amikor ünneplésre kértek tőle kegyes engedélyt. Egy korban, amikor Gerhart Hauptmann a világot sem mulasztotta volna el, hogy pezsgővel ne koccintson a demokrata, a szociáldemokrata, a német nemzeti, vagy nemzeti szocialista miniszterekkel, ebben a korban senkitől sem engedte magát királlyá koronázni George“. A prágai „Die Welt Im Wort“ Rudolf Pannwitz nekrológiát hozza: „Ennek a hatalmas embernek a halála után, szentségtörés lenne élete és világának borzongást remegtető makulátlan idegenségét másképp, mint isteni szobormerevségű igazságként felfogni. Ez az igazságpallos az égben lebeg fölöttünk. Ennek a profétának kora, népe, embere még nem született meg. Sohse lesznek itt e földön, mindig csak ellentétei. Proféta az, aki a sohselétezőt és mégis öröktörvényűt kimondja és aki hangosabban olvassa, annak zuhan először a fejére a pallós.“

Egy élő halott. Az élő halott fogalma egyenlő az erkölcsi hullával. Jelen esetben Gerhart Hauptmann-nal. A „Neue Weltbühne“-ben olvassuk: „Annak a bizonyítására, hogy a Harmadik Birodalom rosszabb a halálnál a következő táviratot idézzük, mely a Monistische

Jahrhundert 1913 jul. 13-i számában jelent meg: „Agnetenendorf. Dr. Michelis, Monistenbund Ortsgruppe Königsberg. Öszinte köszönet szíves leveléért. Ön a szellemszabadság fáradhatatlan harcósának nevez engem: igaza van: inkább legyek halott, mint szellemileg béklyózáva és a középkor borzalmas örületébe visszataszítva és Ön úgy gondolkozik, mint én! Meleg köszöntéssel Gerhart Hauptmann“. — A szellemszabadság béklyózása, a középkor, a borzalmas örület, a visszataszítotttság, minden itt van, csak a „szellemszabadság fáradhatatlan harcosa“ nincs sehol. Meghalt. Ha pedig él és lélezkzik, akkor — erkölcsi hulla!

Szentesítés. „Két német évezred történetében annyi az idegen, hogy rá sem ismerünk igazi népi magunkra, mely ott élt, amikor Arminius megverte a rómaiakat és ott élt a Burschenschaftok kardcsattogásában és iskolát nyert a német véderőben... A liberális és anarchisztikus robbantóerő a német erőket helytelen útakra dobta. Így történt, hogy egy gyökértelen, bomlottagyú, u. n. művelt osztály kiadhatta a jelszót: szellemi szabadság, ami csak arra volt jó, hogy a németek lelkét hiúságuk játékszerévé avassa... Ha egy új német kultúra következik, akkor ez csak a hatalom árnyékában lehetséges. Hatalom és kultúra nálunk németeknél kell, hogy egyet jelentsenek. Mert a kultúra nem az, amit a civilizációirodalmárok, a betegagyú bomlottságnak ezen intellektusbestiái alatta értenek. A kultúra a vér és a talaj kifejezője... Adolf Hitler politikai vezetése a német nép kultúrteremtő erőinek a felszabadulását jelenti.“ (H. Hinke! az „Europäische Revue“-ben.) (F.)

OLASZ HANGOK

A Conquiste vezércikkben számol be — mert ugyan mi a fasiszta lapok legfőbb témája? — a sport jelentőségéről: „A jövő felé haladunk gyors és ütemes léptekkel, nem úgy mint valami kellemes és új kaland felé, hanem, hogy elmélyedjünk nap-nap mellett; rögtönzések nélkül munkánk barázdáiba. Az intelligenciát a szívósságnak kell alátámasztania, a szellemet a testnek, a tehetséget a felkészültségnek, a szívet az akarathoz... Határozzuk meg mindnyájunk erejéből, de méginkább a Duce intuiciójából, az új olasz arcát...“ Ugyanebben a lapban olvasunk egy interjút, amit De Miége Sir Oswald Mosley angol fasiszta vezér római megbízottja adott. De Miége világosan beszél: „Vis maior“-ról van szó: vagy fasiszálódni, vagy a szocializmus karjaiba esni. Ön azt hiszi, hogy az angol temperamentum annyira apolitikus, hogy ezt nem értené meg?“

A L'Italia vivente egy Olaszországban szokatlan című cikket közöl: „Neki a polgárságnak“. A cikk első része igen líraián és erőteljesen írja le a polgárt; s az olvasó kíváncsi hogy miért támadja egy fasiszta folyóirat ily' hevesen a polgárságot. Megtudjuk, hogy a polgár nyugodtan ül jó és kényelmes karosszékében, jó szivart szív és emészt, papucs a lábán, látni szőrös lábszárait. A polgár újságot olvas. Közben szól a rádió. A monzai autóverseny eredményeit mondja be a szpiker; a polgár felfigyel: három kiváncsi hogy miért meghalt „Bollandok“. — jegyzi meg a polgár és tovább olvas. Itten azután kiderül, hogy a polgár azért megvetni való „hasat eresztő, címek után áhító, közhelyeket kedvelő“ senkiházi alak, mert nem látja be az autóversenyek fontosságát és jelentőségét, a „gyorsasági versenyek történelmi értékét.“

A fasizmus a fiatalok mozgalma, — mondják a fasiszták. A fasizmus tizenkettedik évében az olasz fiatalok azonban rájöttek, hogy minden maradt a régiiben. A pozíciókat nem adták át a fiataloknak. A fiatalok elhelyezkedése éppoly nehéz a fasiszta Olaszországban, mint bármely más kapitalista államban. Az intelligencia helyzete viszont még sulyosabb, mert a cenzura réme minden gondolatmegnyilvánulás felett lebeg; az írók aktivitását anyaméhében öli meg. Olyan intellektuális termék, mely a hivatalos gondolat propagátora nem érdekli a széles olvasóközönséget, mert az sem rejt magában financiaiális perspektívákat. Az *Il Pensiero*-ban fel is szólal egy fiatal: „Minden tettet elő kell készíteni; ez kétségtelen, azonban a fiataloktól eddig már sokat beszéltek, de érdekükben semmi sem történt... és a fiataloknak vagy éhen kell halniuk, vagy hallgatniuk kell... Mert akármelyik intellektuel, akinek a háta mögött nem állnak vagyonok és nem nyerte meg a dublini, vagy tripoliszi sorsjátékot (nem is nyerheti meg, mert az értelmes ember ilyesmivel nem törődik) a szokásos problémával találja magát szembe: vagy megkeresi a kenyerét egy a természetétől és tehetségétől teljesen távol álló pályán, és sutba vágja kiélési vágyát, vagy dolgozik és alkot s akkor éhen halhat... Mi fiatalok hiszünk a korporációs rendszer szükségességében. Az egész nemzeti életet szabályozni lehet a „Carta del Lavoro“ elvei szerint, a művészi és irodalmi produkeiót is, mert végeredményben ez is (kiadók, folyóiratok, vállalatok) pénzkérdés. De mert a magánkezdeményezés nem megfelelő, lépjen közbe az állam...“ Az állam azonban port hint a szemekbe néhány pályadíjjal, melyek csak egy-két havi megélhetést biztosítanak; ezek a pályadíjak pedig vagy a fasiszta színdarabot író költőnek vagy „az olasz gyarmatok felvirágzása a fasizmus alatt“ e tudományos munkának szólnak.

A *Nuova Italia* délamerikai lap az ott élő olaszokat a következő kérdés elé állítja: „Mit szólna Mussolininek, ha alkalma volna vele beszélnie?“ Idézünk néhányat a beérkezett, helyesebben a leközlött válaszok közül: „Azt mondanám neki, hogy nagy megörvendtetője minden emberi szívnek és amikor Rá gondolok a Giovinezzát éneklek. Neve nagy marad a világtörténelemben. Éljen Olaszország! Silvio Soprana, kőműves.“ A jó olasz Délamerikások azt hiszik, hogy Mussolini négyhatalmi szerződése valóban biztosította tiz esztendőre a világbékét. Az egybehangzó nyilatkozatok közül bemutatunk párat: „Az emberiség bálványa vagy. Nagy paktumoddal sok vér folyásának vágtaél elébe. Éljen Olaszország. Éljen Mussolini. Ermenegildo Silvestrin, földműves.“ Noé Labona földműves szintén elkábult a fasiszta frazeológiától: „Üdv, Ó Vezér, bálványozott hazánk újjáformálója, az áhitott világbéke s a népek testvériségének szimboluma.“ Giuseppe Sarturi a vendéglős kissé másképpen fejezi ki magát: „Kegyelmes Uram, Ön apostol, akit az Ur küldött, hogy a világot megments az igazságtalanságoktól. Büszke vagyok Olaszországra és arra, hogy fasiszta vagyok. Éljen a Duce és éljen Olaszország. Fogadja egy honfitársa kézfogását, aki 45 éve él Braziliában és sosem feledkezett meg hazájáról.“ Carmine Martino kötélverő nagyon rossz viszonyok között élhet: „Azt mondanám neki, hogy megakadtunk, nem tudunk többé pénzt küldeni családunknak, éltel nyugtani gyerekeinknek, feleségeinknek, anyáinknak. Olaszország ne aludj!...“ Érdekes volna elolvasni azokat a válaszokat is, melyeket a szerkesztőség nem közölhetett le.

(Milano)

(n.l.)

A FRANCIAORSZÁGI ERJEDÉS

Forradalomtól félnek, forradalmat sürgetnek. Így egy bizonyos Thierry Maulner a l'Ordere Nouveau-ban az arisztokrácia forradalmát kívánja és látja egyetlen kivezető útnak a krizisből. Ezek a kiváltásait féltő széplelkek még mindig azt hiszik, hogy a gazdasági krizist a politikai krizis okozza.

Jules Romains szavai visszhangra találtak a Revue Française-ban, amelyben Robert Francis a személyi forradalomról cseveg. Ennek az új agyszüleménynek hiába keresnők az értelmét. Csak a szerző fejtegetései során tudjuk meg. „A személyi forradalom azt a mozgalmat jelöli meg, amely az embert felakarja szabadítani a kapitalista rabszolgaság és a marxizmus alól és vissza akarja állítani benne az emberi személyt.“ Mintaképpül persze Mussolinit veszi, aki megszüntette az osztályharcot és helyébe az osztályegyüttműködést állította.

Mások Hitlerre esküsznek. Brice Parain a Nouvelle Revue Française-ben dokumentumokat gyűjt a hitlerizmusról. Ezeket kommentálva állapítja meg, hogy a horogkeresztes mozgalom a „munkások, parasztok és tisztviselők megmozdulása az indusztriáizmus ellen“ s következetesen antikapitalista és antimarxista.

Pierre Dominique, aki néhány évvel ezelőtt bizonyos megértéssel volt az orosz és spanyol forradalmakkal szemben, most társszerkesztője lett a Pamphlet-nek, ahonnan pajkos gyerek módjára köpköd mindenre, ami a baloldalra emlékezteti. A rend és a hierarchia lovagja lett.

Mindezeknek a szerzőknek és revueknek célja és hivatása a középosztály megdolgozása a fasista ideológia (?) felvételére. A gyakorlati részt egyrésztől a parfüm gyáros Francois Coty, másrésztől a volt anarchista Gustave Hervé vállalta. Coty megalakította a kétkinges Solidarité Française-t, felhivatalos organumuk a Coty tulajdonát képező Ami du Peuple. Hervé, a La Victoire tulajdonosa viszont a „francia nemzeti szocialista“ pártot alapította meg. Ebbe a douetba szól bele az újonnan született „nemzeti syndikalista“ csoport, mely a L'Assaut hasábjain juttatja „eszméit“ a nagyközönség-elé. Egyedül Coty alakulata jöhet komolyan számításba, mert ő elsősorban a kispolgárság és kereskedőkhöz, vagyis a kispolgárság ama rétegéhez fordul, amelyiket a legjobban érintett a krizis. Az Ami du Peuple alkotmány-reviziót, a parlamentarizmus reformját és az erőskéz politikáját követeli. A munkásság és a tisztviselők felé, kihasználva a munkanélküliséget, azt kiabálja: előbb a franciák! s követeli az idegen dolgozók kiutasítását Franciaországból.

Az ifjuság helyzete a legkritikusabb. Kikerülve az iskolából vagy befejezve a tanonc éveket, semmi hasznát nem veheti tudásának. Kiutat keres. Legtöbbjük megoszlik a már létező pártok között, egy részük pedig csalódvá az idősebbekben, egyedül keresi az útját. Így a november végén megjelent Karl Marx című revue köré csoportosuló fiatalok. A címről ítélve komolyan felkészült fiatalokra gondol az olvasó. De vigyázat! Például: „A parasztok mozgólódása, a kereskedők elégedetlensége az állam ellen, tudatosan vagy öntudatlanul nem más, mint ellentállás az állam szociális reformjai ellen.“ Ez a fasizmus előjele. „És ebben a káoszban egyetlen hang sem emelkedett ki a megvénült vezérek felett, hogy megszervezze a szocialista fiataloságot.“ A polgárság csak a kedvező alkalmat várja, hogy egy energikus ember vállalkozását finanszírozza, aki a fasizmust áttele-

piti Franciaországba. Vegyünk példát a fasisztákról, akik „feltudták használni a fiatalságot, az egyetlen erőt, amivel számolni lehet“. Az oroszok is a fiatalságra támaszkodnak. Eddig még valahogy meg lehet érteni őket, de mikor a hogyanra kerül a sor... Ezt mondják: „Nem akarunk többé a külföld munkásságára számítani, gyakorlatilag nem léteznek. Cselekedni akarunk minálunk és magunkért. Gyűlöljük a kapitalizmust, de nem vetjük meg hazánkat.“ Programjuk: „a szocializmus felépítése Franciaországban“. Vagyis: „a tradicionális szocialista program egy új akció bázison“. És még azt merik írni a végén, hogy „mi nem vagyunk demagógok.“

Mennyire másképpen látják az eseményeket az innenső oldalon. Ilja Ehrenburg ugyan nem francia, de ez még nem zárja ki, hogy megértse a francia helyzetet és bírálni tudja azt. A Cahier Bleu-ben megállapítja, hogy a francia fasiszta mozgalom nem a kocsmákban, hanem az irodalmi szalonokban alakult ki. Ezek között a fasiszták között nehezen találni munkanélkülieket, de annál több író. Ez a fasizmus arra törekszik, hogy a polgárság visszanyerje az egyensúlyát. Ehrenburg mikor az írókról beszél főképpen Jules Romainsra gondol, kinek fasiszta kirohanásáról a Korunk szemtemberi számában emlékeztünk meg. Ehrenburg Romains „Crise du marxisme“ című cikkgyűjteményét analizálva a következő konklúzióra jut: „Egy kaszt pszichológiájának feltűnő megnyilatkozása. Jules Romains fél, hogy az alsó rétegekből vetélytársak törnek elő... Nyilvánvaló, hogy nehéz szolgálni a haldokló polgárságot; ez a feladat különféle lelki állapottá formálódik: d'Annunzionál nagyzási mániává, Marinettinél hisztériává...“

A németországi eseményekkel kapcsolatban a háború kérdése ismét felfelődött. Öreg harc képtelen akadémikusok rémképeket látva arról írják, hogy Franciaországot Svájc felől invázió fenyegeti. Számolni kell a háborús veszéllyel. Philipp Soupault (Activité) elkéservedve kiált fel, hogy mégis csak irtózatos: „tizenöt évvel a legutolsó háború után, 1933-ban az ember kénytelen megállapítani, hogy mindent elfelejtettek, mindent elkövettek az elfelejtetésért, soha és egy országban sem áldoztak fel annyi erőt és pénzt, dacára a legsúlyosabb gazdasági krízisnek, az önvédelemre.“ Ezt Franciaországról, Németországról viszont így: „Egész Németország Hitler mellett van, mikor az ágyukat, repülőgépeket és hadihajókat követel... És ezt úgy nevezik, hogy megvédeni a becsületet.“ Az emberiség már egészen beleélté magát ebbe a helyzetbe. Nyugodtan, mintha football matchről volna szó, „mérégetjük a szemben álló erőket... számíthatjuk körülbelül mennyi idő van még a háborúskodás újra felvételéig.“ Amit a politikusok és diplomáták „békének neveztek nem volt más, mint fegyverszünet. Két háború között élünk és hogy ne lázadjunk fel, elhítetik velünk, hogy a békét akarják.“ „Európa történetét 1918 óta piszkos zsarolás sorozatával lehet illusztrálni. Az a néhány gesztus, amit tettek a békéért nem volt más, mint apró engedmény a közzvélemény megnyugtatóására. Egyszerűen arra vártak, hogy a generáció, amelyik a háborúban részt vett, látta annak minden irtózatát és hiábavalóságát, megöregedjen és a friss, elvakult fiatalságnak ideje legyen felnővekedni. Most aztán eljött az idő, megint lehet szómolni a nemzeti becsületről... Milliiónyi fiatalok sorakoznak horogkeresztes és más zászlók alá és esküsznek, énekelve, hogy készek feláldozni az életüket. Ezt nevezik a faj ébredésének. De ezek legalább őszinték örületükben. Mások titokban készülődésről, biztonságról beszélnek. Az örület két formája: nagyzási mánia és üldözési mánia.“

Bizony az utóbbi hónapokban nagyon elkomolyodott a mindig vidám franciák ábrázata. Nem elég, hogy állandóan rettegni kell a támadástól, most itt van a krízis is. Valamit tenni kell. Kitalálták a nemzeti sorsjátékot. Ezzel most lázban tartják az egész országot. Mindenki a nemzeti sorsjátékról beszél, az újságok ökölnyi betűkkel közlik a húzási híreket. A háborús veszély, a marokkói háború, a munkanélküliség pillanatnyilag nem létezik. Nemzeti sorsjáték? Mért ne. Már van: „Nemzeti szocializmus, nemzeti nevelés, nemzeti petróleum stb.) Minden szószba belemártották a nemzetit. Ez ma nem jelent egyebet, mint a nép elkábítását, a hazugság és korrupció segítségével. A nemzeti sorsjáték Franciaország széthúzását fogja elősegíteni. Jó üzlet a politikusok részére. Na meg a sajtónak.“ (La Coopération des Idées.)

(Páris)

Löffler A.

A SZERKESZTŐSÉG HIREI

MELIUSZ N. JÓZSEF, a lap eddigi munkatársa mint helyettes szerkesztő belépett a lap kötelékébe.

FÁBRY ZOLTÁN, a lap szlovenszói szerkesztője Korparancs címen eddig szétszórtan megjelent cikkeit és tanulmányait — január folyamán — könyvalakban jelenteti meg.

RABIES THEOLOGORUM. „A 16. és 17. századok német teológusainak dühödt veszekedéseire emlékeztet az a hitlerizmus következtében beállt állapot, ami jelenleg a németországi evangélikus egyházban uralkodik. A Hitler-ára teológiai harcában négy irány különböztethető meg: 1. amelyik nem akar tudni a hitlerizmus princípiumának az egyházra való alkalmazásáról. (A marburgi csoport, 3000 lelkésszel); 2. a „Deutschen Christen“ mérsékelt szárnya, akik jöllehet nem mondanak le az egyház zsidó származású, vagy a zsidóságtól átkeresztelkedő tagjairól s a jelenleg ténykedő idegen eredetű lelkészeikről, a jövőben azonban nem vállalnak idegen törzsből származó lelkészt. (Az erlangen-i csoport); 3. a radikális „Deutschen Christen“, akik minden zsidót és minden zsidó vonatkozást kidobnak az egyházból s Krisztusban egy germán hőst akarnak tisztelni. (A berlini csoport. Dr. Krause). Végül a 4. csoport, akik nyíltan az ó-germán-pogány valláshoz való visszatérést követelik. (Reventlow, Baldur von Schirach.) — Minden keresztény vallás eddig egységes volt abban, hogy a keresztység felvétele révén az ember megváltozik s csak ennek az aktusnak a folytán lesz tényleg kereszténnyé. Lényegében tehát arról van szó s ez az a teológiai probléma, ami a német evangélikus egyház tagjait ma megosztja, hogy akkor, amikor a hitlerizmus szerint a származás fajtisztasága a mindennek fölött való princípium, érvényes-e a keresztiség vagy sem?“ (Egy teológus: Tage-Buch, 1933 december 2.)

